

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ASKERİ
YAPILANMASI VE NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

ENES KIRAN

AMASYA
Aralık – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ASKERİ
YAPILANMASI VE NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ

Hazırlayan
Enes KIRAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emine ALTUNAY ŞAM

AMASYA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Enes KIRAN tarafından hazırlanan “TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ASKERİ YAPILANMASI VE NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ” başlıklı çalışma aşığıdaki jüri tarafından 31/10/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğı/oyçokluğı ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Prof. Dr. Emine ALTUNAY şAM

.....

ye : Prof. Dr. Serpil SÜRMELİ

.....

ye : Doç. Dr. Turgut İLERİ

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

Doç. Dr. Hadi BELGE
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdığı yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

31/10/2025

Enes KIRAN

İmza

ÖZET

TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ASKERİ YAPILANMASI VE NATO’YA ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ

Enes KIRAN

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim/2025

Danışman: Prof. Dr. Emine ALTUNAY ŞAM

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasal yapı, Dünya genelinde güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiş ve uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem başlatmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), savaş sonrası nüfuz alanını genişletmek amacıyla Doğu Avrupa’da komünist rejimler kurmuş; bu gelişme Batı dünyası açısından ciddi bir güvenlik tehdidi doğurmuştur. Böylece Soğuk Savaşın ideolojik ve askerî kutuplaşmasını belirleyen dinamikler netleşmiş, Sovyet yayılmacılığına karşı Batılı devletlerin daha sıkı bir iş birliği arayışı ortaya çıkmıştır. Türkiye, artan Sovyet baskısı ve Boğazlar üzerindeki talepler karşısında güvenliğini sağlayacak yeni bir dış politika yönelimine girmiştir. Bu süreçte ABD tarafından ilan edilen Truman Doktrini, Türkiye için kritik bir kırılma noktası olmuş; ülkenin Sovyet tehdidine karşı korunması Amerikan dış politikasının öncelikleri arasına girmiştir. Doktrin kapsamında sağlanan askerî ve ekonomik destek, Türkiye’nin Batı ile yakınlaşmasını hızlandırmış; Avrupa’nın ekonomik toparlanmasını hedefleyen Marshall Planı ise Türkiye’nin ekonomik kapasitesini güçlendirerek askerî modernizasyon için gerekli altyapıyı desteklemiştir. Türkiye’nin NATO üyeliği girişimleri başlangıçta sonuç vermese de Kore Savaşı’na asker gönderilmesi, ülkenin Batı Blokuna bağlılığını somut biçimde ortaya koymuş ve Türkiye’nin güvenilir bir müttefik olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu süreç, Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesiyle sonuçlanmış ve Truman Doktrini ile başlayan Türk-Amerikan stratejik yaklaşması kurumsal bir nitelik kazanmıştır. NATO’ya katılım, Türkiye için yalnızca bir dış politika tercihi değil, askerî teşkilat, doktrin, eğitim ve lojistik alanlarında kapsamlı bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Üyeliğin ardından personel eğitimi yeniden düzenlenmiş; komuta-kontrol sistemi ve modern silahlanma programları NATO standartlarına uyarlanmıştır. Bunu takip eden dönemde askerî üs ve tesislerin modernizasyonu hız kazanmış, lojistik ve teknik altyapı ittifak normlarına göre geliştirilmiştir. Türkiye’nin NATO’ya yönelişi, SSCB tehdidi karşısında ABD ile kurulan stratejik ortaklığın doğal bir sonucu olarak şekillenmiş; üyelik sonrası askerî yeniden yapılanma süreci eğitim sistemlerinden silah sistemlerine, komuta düzeninden altyapı modernizasyonuna kadar geniş bir yelpazede

somutlaşmıştır. Bununla birlikte, envanterin büyük ölçüde ABD menşeli teçhizata dayanması zamanla modernleşme ile dışa bağımlılık arasında kalıcı bir ikilem yaratmış; yedek parça temini, bakım-onarım ve lojistik süreçlerde dış bağımlılık giderek artmıştır. Böylece NATO üyeliği, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile temelleri atılan askerî ve kurumsal dönüşümün en kritik aşaması hâline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Türkiye, ABD, SSCB

ABSTRACT

The Military Restructuring of Turkey within the Framework of the Truman Doctrine and Its Impact on the Process of NATO Membership

Enes KIRAN

Amasya University, Institute of Social Science

Department of History, October/2025

Supervisor: Prof. Dr. Emine ALTUNAY ŞAM

The political structure that emerged after World War II significantly altered the global balance of power and ushered in a new era in international relations. In the postwar environment, the Soviet Socialist Republics (USSR) established communist regimes across Eastern Europe to expand their sphere of influence, and these developments created a serious security threat for the Western world. Thus, the dynamics that would define the ideological and military polarization of the Cold War became clear, prompting Western states to pursue closer cooperation against Soviet expansionism. Facing increasing Soviet pressure and territorial demands concerning the Straits, Turkey adopted a new foreign policy orientation to ensure its security. In this context, the Truman Doctrine announced by the United States became a critical turning point for Turkey; safeguarding the country against the Soviet threat was placed among the priorities of American foreign policy. The military and economic aid provided under the doctrine accelerated Turkey's rapprochement with the West, while the Marshall Plan—designed to support Europe's economic recovery—strengthened Turkey's economic capacity and provided the infrastructure needed for military modernization. Although Turkey's initial attempts to join NATO did not yield results, the dispatch of troops to the Korean War demonstrated the country's commitment to the Western Bloc in concrete terms and contributed to its recognition as a reliable ally. This development paved the way for Turkey's admission to NATO, giving the strategic partnership initiated through the Truman Doctrine an institutional character. NATO membership was not merely a foreign policy choice for Turkey; it marked the beginning of a comprehensive transformation in military organization, doctrine, training, and logistics. After accession, personnel training was restructured, command-and-control arrangements and modernization programs were adapted to NATO standards, and the modernization of military bases and facilities accelerated. The logistical and technical infrastructure was also upgraded in accordance with alliance norms. Turkey's turn toward NATO took shape as a natural outcome of the strategic partnership established with the United

States in response to the Soviet threat, and the post-accession process of military restructuring materialized across a wide spectrum-from training systems to weapon systems, from command structure to infrastructure modernization. Yet the military inventory's growing dependence on U.S.-manufactured equipment gradually created a persistent dilemma between modernization and external dependency; reliance on foreign sources increased in key areas such as spare parts procurement, maintenance and repair, and logistics operations. In this regard, NATO membership represented the most critical stage of the military and institutional transformation whose foundations had been laid by the Truman Doctrine and the Marshall Plan.

Keywords: NATO, Türkiye, USA, USSR

ÖNSÖZ

II. Dünya Savaşı'nın ardından şekillenen yeni Dünya düzeni, uluslararası ilişkilerde köklü değişimlere yol açmış ve Soğuk Savaş'ın temel dinamikleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, SSCB'nin genişleme politikası Batı Dünyası için ciddi bir tehdit oluşturmuş, bu tehdit karşısında Batı ülkeleri arasında sıkı bir iş birliği gerekliliği doğmuştur. Türkiye, özellikle SSCB'nin Boğazlar üzerindeki talepleri ve Doğu Avrupa'daki komünist yayılma hareketi karşısında güvenliğini sağlamak için Batı ittifaklarıyla ilişkilerini derinleştirme yoluna gitmiştir. Bu dönemde ABD'nin 12 Mart 1947'de ilan ettiği Truman Doktrini, Türkiye'nin Sovyet baskısına karşı siyasi ve askerî destek bulmasında kritik bir dönüm noktası olmuş; Türkiye'nin Batı dünyasıyla kurumsal bir güvenlik ilişkisine yönelmesinin zeminini hazırlamıştır. Ardından Marshall Planı çerçevesinde sağlanan ekonomik ve teknik yardım, Türkiye'nin hem ekonomik direncini artırmış hem de Batı bloğuna entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Bu süreçte, Türkiye'nin NATO üyeliği yönündeki çabaları, değişen uluslararası sistemde artan stratejik önemiyle eşzamanlı olarak gelişme göstermiştir. Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, bu bağlamda sadece bir dış politika başarısı değil, aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden yapılandırılması açısından da tarihi bir adım olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında küresel güç dengelerinin yeniden şekillenmesiyle birlikte, Türkiye hem Batı ile ilişkilerini derinleştirmiş hem de NATO üyeliğine yönelik gerekli adımları atmıştır. Bu süreç, Truman Doktrini sonrasında başlayan Türk-ABD yakınlaşmasının askerî boyutunun belirginleştiği, iki ülke arasındaki stratejik iş birliğinin derinleştiği bir dönemde gerçekleşmiştir. ABD'nin Türkiye'ye yönelik askeri yardımlarının artması, Truman Doktrini kapsamında gönderilen askerî ekipman, eğitim programları ve inceleme heyetleriyle sistematik bir nitelik kazanmış, Marshall Planı'nın ekonomik destekleriyle bütünleşerek Türkiye'nin Batı ittifaklarıyla uyumunu güçlendirmiştir. Özellikle Kore Savaşı'na Türk askerinin gönderilmesi, Türkiye'nin Batı'ya bağlılığını fiilen göstermiş ve NATO üyeliği için ABD'nin desteğini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. ABD'nin askeri yardım misyonu, Türk ordusunun modernizasyonuna katkı sağlarken, aynı zamanda Türkiye'nin Batı ittifakındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO üyeliği sadece bir dış politika zaferi değil, aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kapsamlı bir askeri yapılanma sürecine girmesine de yol açmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, NATO'nun askeri yapısına entegre olabilmek için personel eğitimi, silahlanma, komuta-kontrol yapıları gibi alanlarda ciddi değişiklikler yapmış, ordunun teknik altyapısı modernize edilmiştir. Bu dönüşüm, Türkiye'nin NATO ile uyumlu hale gelmesini sağlamış ve Türk ordusunun Soğuk Savaş döneminde Batı

blokunun önemli bir müttefiki olmasına katkıda bulunmuştur. Çalışmada, Türkiye'nin NATO üyeliği sürecini ve bunun askeri yapıya olan etkilerini detaylı bir şekilde ele alınırken, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki stratejik rolünü nasıl güçlendirdiğini ve bu süreçteki dönüşümün Türkiye'nin güvenlik politikalarına etkileri de mercek altına alınmıştır.

Birinci bölümde, II. Dünya Savaşı'nın ardından şekillenen Soğuk Savaş atmosferi, ABD'nin SSCB yayılmacılığına karşı benimsediği stratejiler çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi dış politika hamlelerinin doğası ve amaçları analiz edilmiştir. Bu politikaların Türkiye üzerindeki etkileri, ABD'nin Türkiye'ye yönelik ilgisinin artmasıyla birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca 1947 yılında Türkiye'ye gönderilen ABD Askerî İnceleme Heyetinin teşkili, çalışmaları ve hazırladığı raporlar doğrultusunda Türkiye'nin askerî yapısına ilişkin öneriler sunulmuştur. Bu bölüm, Türkiye'nin güvenlik arayışlarını ve ABD'nin stratejik ilgisinin artış nedenlerini kapsamlı şekilde açıklamaktadır.

İkinci bölümde, Truman Doktrini sonrasında başlayan askerî yardım programlarının somut uygulamaları ele alınmıştır. Bu bağlamda, ABD Askerî Yardım Misyonu'nun (JUSMMAT) kurulması, görev tanımı, organizasyonu ve uygulamaya yönelik öncelikleri açıklanmıştır. Türkiye'deki askerî eğitimin yeniden yapılandırılması süreci, sınıf okullarının modernizasyonu, subay ve astsubay sistemindeki dönüşümler, lojistik altyapıdaki değişiklikler ve NATO'ya uyumlu askerî yapılandırma gibi başlıklar altında detaylandırılmıştır. Ayrıca Türk Kara Kuvvetleri'nin yeniden teşkilatlanması, sınıf esaslı yapılandırma, teknik uzmanlıkların geliştirilmesi, sahra eğitim ekiplerinin kurulması ve doktrin değişiklikleri gibi konular da bu bölümde işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'nin NATO'ya üyelik süreci, diplomatik temaslar, stratejik değerlendirmeler ve askerî planlamalar ekseninde ele alınmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik önemi, Batı ittifakına dâhil olma çabaları ve Kore Savaşı'nın NATO üyeliği üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesiyle başlayan süreçte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden yapılanmasına dair ABD Askerî Yardım Misyonu'nun etkileri, NATO normlarına uygunluk çalışmaları ve bu süreçte ortaya çıkan eleştiriler incelenmiştir. NATO üyeliği, yalnızca dış politika tercihi olarak değil, askerî ve kurumsal dönüşümün tetikleyicisi olarak da değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada yararlanılan temel kaynaklar arasında, Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan The Foreign Relations of the United States (FRUS) serisi önemli bir yer tutmaktadır. FRUS'ta yer alan belgeler, Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrini ve Türkiye'nin

NATO'ya üyelik sürecindeki karar alma mekanizmalarını birincil kaynaklar üzerinden takip etmeme imkân sağlamıştır. Bu belgeler aracılığıyla dönemin Washington değerlendirmeleri, müttefikler arasındaki diplomatik görüş farklılıkları ve Türkiye'ye yönelik stratejik yaklaşım ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Çalışmamın yerli arşiv kısmında ise T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) başta olmak üzere, dönemin diplomatik ve askerî belgelerinden, konu ile ilgili araştırma eserler ve makalelerden yararlanılmıştır. Ayrıca, dönemin kamuoyunu ve resmî söylem atmosferini yansıtmaları bakımından Akşam, Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinin arşivlerinden de kapsamlı biçimde faydalanılmıştır. Türk Kara Kuvvetleri'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki reorganizasyon sürecinin ele alındığı son bölümde, Barış Celep'in "Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri" adlı eseri, ayrıca Erhan Çifci'nin "Türk Kara Kuvvetleri Teşkilat ve Doktrininde Yabancı Kaynaklı Yeniden Yapılandırma Projeleri ve Sonuçları (1880–1960)" başlıklı doktora tezi ile bu tezden üretilen "Prusya'dan NATO'ya Türk Ordusunda Batı Etkisi" adlı kitabı, çalışmada başlıca başvuru eserleri arasında yer almıştır. Çifci, çalışmalarında The National Archives and Records Administration (NARA) arşiv belgelerinden kapsamlı biçimde yararlanmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim süresince bilgi birikimi, rehberliği ve özverili desteğiyle her zaman yanımda olan, değerli vaktini ve emeğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Emine Altunay Şam'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Araştırma sürecinde fikir alışverişinde bulunmaktan büyük memnuniyet duyduğum çalışma arkadaşlarıma, akademik yolculuğum boyunca yanımda olan, sevgi ve desteğini her daim hissettiren aileme ise gönülden teşekkür ederim.

Enes KIRAN

Amasya/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BAŞLANGICINDA ABD’NİN SSCB’YE KARŞI İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA VE TÜRKİYE	5
1.1. Truman Doktrini ve Türkiye	6
1.2. Marshall Planı ve Türkiye	11
1.3. Truman Yardımının Kabulü ve Türkiye’ye Gönderilen ABD Askerî İnceleme Heyeti’nin Teşkili ile Faaliyet Süreci	14
1.3.1. Heyet Yapısı, Katılımcılar ve Teknik Kriterler	15
1.3.2. Heyetin Türkiye’deki Çalışma Takvimi ve Temasları	16
1.3.3. 1947 Tarihli ABD Raporlarında Türkiye’nin Askerî Yapısı ve Yardım Önerileri	17

II. BÖLÜM

2. TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE ASKERÎ YARDIMIN UYGULANIŞI	21
2.1. ABD Yardım Misyonunun Kuruluşu ve Organizasyonu	21
2.2. Görev Tanımı ve Operasyonel Öncelikler	24
2.3. Eğitim Reformu ve Teknik Yönlendirme Süreci	25
2.4. Uygulamalı Eğitim Aşamaları ve Kontrol Mekanizmaları	25
2.5. Depolama, Tesellüm ve Liman Organizasyonları	26
2.5.1. Denetim Komisyonları ve ABD’nin Eleştirileri	27
2.5.2. Lojistik Eksikliklerin Eğitim Sürecine Etkisi	28
2.6. Pratik Eğitim Dönemine Geçiş ve 1948 Bahar Hedefi	29
2.7. Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kuruluşu ve Yeniden Yapılanması	30
2.7.1. Sınıf Okulları ve Eğitim Modelinin Modernizasyonu	32
2.7.2. Subay, Astsubay ve Yedek Subay Sisteminin Dönüşümü	33
2.7.3. Yardımcı Sınıfların Kurumsallaşması ve Lojistik Dönüşüm	34
2.7.4. Üretim, Yol Ağı ve Stratejik Yapılanma	36

2.7.5. Piyade Sınıfının Yeniden Yapılandırılması	38
2.7.6. Topçu Sınıfının Yeniden Yapılandırılması	40
2.7.7. Muhabere Sınıfı	42
2.7.8. Zırhlı Birliklerin ve Tank Sınıfının Yeniden Yapılandırılması	43
2.7.9. Ordudonatım Sınıfı	45
2.7.10. İstihkâm Sınıfı.....	47
2.7.11. Nakliye/Ulaştırma Sınıfı	48
2.7.12. Personel Sınıfı.....	50
2.7.13. Levazım Sınıfı.....	51
2.8. Doktrin ve Taktik Eğitimde ABD Modeline Geçiş	53
2.8.1. Kara Harp Okulu.....	54
2.8.2. Kara Harp Akademisi'nin Yeniden Yapılandırılması	55
2.8.3. Yedek Subaylık ve Kurslar	57
2.8.4. Astsubay Sınıfının Yeniden Yapılandırılması ve Acemi Er Eğitimi.....	58
2.8.5. Tatbiki Eğitim ve Sahra Eğitim Ekiplerinin Kurulması	59
III. BÖLÜM	
3.NATO’NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE	62
3.1. NATO’nun Kuruluşu	62
3.2. Türkiye’nin NATO’ya Üye Olması	64
3.3. NATO Üyeliği Çerçevesinde Türk Kara Kuvvetleri	66
3.4. Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Türk Kara Kuvvetlerinin Yeniden Yapılanmasına Yönelik Eleştiriler.....	69
SONUÇ	73
KAYNAKÇA.....	76
ÖZ GEÇMİŞ	82

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CEEC	Conference for European Economic Cooperation
FRUS	Foreign Relations of the United States
JAMMAT	Joint American Military Mission for Aid to Turkey
JUSMMAT	Joint United States Military Mission for Aid to Turkey
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OEEC	Organisation for European Economic Cooperation
PRAG	Public Road Administration Group
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSAFG	Turkey United States Air Force Group
TUSAG	Turkey United States Army Group
TUSNG	Turkey United States Navy Group
ECA	Economic Cooperation Administration
MGK	Millî Güvenlik Kurulu

GİRİŞ

20. yüzyıl, Dünya tarihinde siyasi, toplumsal ve askerî alanlarda derin değişimlerin yaşandığı en kritik dönemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çağda meydana gelen I. ve II. Dünya Savaşları ve Bolşevik İhtilali yalnızca Avrupa'yı değil, küresel düzeyde pek çok bölgeyi etkileyerek Dünya siyasetini yeniden şekillendirmiştir. Özellikle ABD ile SSCB arasında gelişen ilişkiler, bu yüzyılda Soğuk Savaş'a kadar uzanan karmaşık ve çekişmeli bir yapı kazanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Dünya siyasetinde yeni güç dengeleri oluşurken, SSCB'nin komünist bir yönetimle sahneye çıkması ve ABD'nin uluslararası arenada daha etkin bir rol üstlenmeye başlaması bu dönemin karakteristik gelişmeleri arasında yer alır. Ancak bu iki süper gücün ilişkileri en başından itibaren dostane olmaktan uzak, çıkar çatışmalarına dayalı bir temelde ilerlemiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik ve diplomatik durum da oldukça karmaşıktı. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi, imparatorluğun yıkılmasına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğmasına neden olurken, Bolşevik Devrimi sonrasında kurulan SSCB ile Türkiye arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. II. Dünya Savaşı boyunca ABD ile SSCB, Nazi Almanyası'na karşı mecburi bir müttefiklik kurmuş olsalar da savaşın sona ermesiyle bu iş birliği yerini hızla karşılıklı güvensizlik ve siyasi çekişmeye bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan yıpranmış bir şekilde çıkan Avrupa devletlerinin, SSCB karşısında kendi başlarına duramayacakları kısa sürede anlaşılmıştır. Bu durum, Batı Avrupa ülkelerini SSCB tehdidine karşı güçlü bir müttefik arayışına yöneltmiş ve nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini talep etmelerine neden olmuştur. Haziran 1948'de ABD, Avrupa'nın savunulması için gerekli katkıyı sağlayacağını açıklamıştır. Bu gelişme, SSCB yayılmacılığına karşı ortak bir güvenlik sistemi kurulması yönündeki adımların hızlanmasına yol açmıştır. (Turan, 1971: 3-10).

SSCB'nin yayılmacı dış politikası ve komünist ideolojinin küresel ölçekte bir tehdit olarak algılanması, ABD'nin dış politikasının temel belirleyicisi hâline geldi (Sander, 1989: 257). Bu tehdit algısının etkisiyle Batı Bloku, SSCB etkisini sınırlamak ve kolektif savunmayı sağlamak amacıyla 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) kurarak Soğuk Savaş döneminin güvenlik mimarisini şekillendirdi. (NATO El Kitabı, 1965: 7-11).

NATO'nun temel görevi, üye devletler arasında siyasi ve askerî dayanışmayı güçlendirerek, dış saldırılara karşı ortak bir savunma mekanizması kurmaktır. Bu çerçevede Türkiye hem coğrafi konumu hem de stratejik değeri nedeniyle Batı'nın dikkatini çekmiştir.

Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkiler, 1920'lerde imzalanan dostluk antlaşmalarıyla başlamış olsa da II. Dünya Savaşı'nın ardından SSCB'nin agresif politikaları nedeniyle gergin bir hâl almıştır. Bu durum karşısında Türkiye, Batılı ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirme arayışına girmiş ve NATO üyeliği doğrultusunda diplomatik adımlar atmıştır. Türkiye'nin bu üyelik girişimi, SSCB tehdidine karşı güvenliğini sağlama ve uluslararası arenada denge oluşturma çabalarının bir yansıması olmuştur.

Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamış olsa da olası tehditlere karşı geniş çaplı bir orduyu hazır tutmuş ve millî savunma için tüm kaynaklarını seferber etmek zorunda kalmıştır. 8 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla Avrupa'daki çatışmalar sona ermiş olsa da SSCB'den gelen tehdit algısı Türk hükümetini askerî gücünü önemli ölçüde azaltmaktan alıkoymuştur. Türkiye, ekonomik ve mali zorluklara rağmen ordunun modernizasyonunu sürdürme mecburiyetinde kalmıştır. Özellikle Ekim 1945'te SSCB'nin Kafkasya'da askerî yığınak yapması ve tatbikatlar düzenlemesi bu endişeleri artırmıştır. Türkiye, bir yandan ordusunu barış dönemine uygun bir yapıya kavuşturmak için yeniden teşkilatlandırmaya çalışırken, diğer yandan silah alımı için büyük çaba sarf etmiştir (Tekeli & İlkin, 2013: 533–538).

Birçok devlet savaş sonrasında ordularını küçültüp askerlerini terhis ederken, Türkiye bu yönde rahat hareket edememiştir. Çünkü Türkiye'nin doğrudan tehdit algısı savaşın sona ermesiyle ortadan kalkmamış; bilakis SSCB'nin savaş sonunda daha da güç kazanması, doğu sınırlarındaki güvenlik kaygılarını artırmıştır. SSCB, savaş sürerken Türkiye'ye yönelik niyetlerini açıkça ortaya koymaya başlamıştır. 1945 Şubat'ında gerçekleşen Yalta Konferansı'nda Boğazların statüsünün değişmesi gerektiğini savunmuş ve Mart ayında 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın uzatılmayacağını bildirmiştir (Ataöv, 1965: 125).

SSCB'nin talepleri arasında doğu sınırlarının yeniden çizilmesi, Boğazlar üzerinde üs kurulması ve Montreux Sözleşmesi'nin iki ülke arasında ikili bir antlaşmayla yeniden düzenlenmesi yer almaktaydı (Gönlübol & Ülman, 1986: 191-193). Savaş boyunca tarafsızlığını koruyan ve Müttefiklerin baskılarına rağmen çatışmalara katılmayan Türkiye, savaş sonrası dönemde kendisini yalnız hissetmiştir. İngiltere'nin savaşta zayıflaması ve ABD'nin henüz Ortadoğu bölgesine ilgi göstermemesi, SSCB'nin taleplerinin Türkiye üzerindeki etkisini daha da artırmıştır. Türkiye, SSCB'ye karşı tek başına direnemeyeceğini fark ederek dış destek aramaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak İngiltere'nin geleneksel büyük güç refleksine dayanılarak yardım beklentisi doğmuştur. Zira Rusların Akdeniz'e inmesi, İngiltere'nin Hindistan'la olan sömürge bağlantıları açısından her zaman tehdit olarak

görülmüştür ve İngilizlerin bu duruma kayıtsız kalmayacağı varsayılmıştır (Sever, 1997: 21). Ancak savaş sonrası dönemde İngiltere'nin sanayi altyapısının büyük zarar görmesi ve ekonomik krizin derinleşmesi, bu ülkenin Orta Doğu politikalarını sürdürmesini zorlaştırmıştır (Best, 1986: 127-132). Bu nedenle İngiltere, bölgede SSCB etkisine karşı koyma görevini ABD ile paylaşmak durumunda kalmıştır. Başlangıçta SSCB ile iş birliğini önceleyen ABD ise İran'dan çekilmeyen SSCB'nin, Boğazlar üzerindeki talepleri ve Akdeniz'de üs edinme girişimleri nedeniyle tutumunu değiştirmiştir (Gaddis, 2020: 34).

1946 yılına gelindiğinde, Türkiye ile SSCB arasındaki gerilim ABD kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Ocak ayında Başkan Truman, SSCB'nin Türkiye'ye saldırması hâlinde yeni bir küresel savaşın patlak verebileceğinden endişe ettiğini Dışişleri Bakanı Byrnes'e bildirmiştir (Karakaş, 2013: 226). Mart ayında ABD basınında yer alan haberlerde, ABD'nin Türkiye ve İran'a yönelik SSCB baskılarına karşı duracağı ve bir saldırı durumunda pasif kalmayacağı vurgulanmıştır. Nisan ayında ABD'ye ait Missouri zırhlısının Münir Ertegün'ün cenazesıyla İstanbul'a gelmesi ve beraberinde üst düzey askerî ve diplomatik temsilcilerin yer alması, ABD'nin Türkiye'ye verdiği desteği tüm Dünyaya göstermiştir (Soysal, 1997: 21-23).

ABD, Missouri zırhlısını Çanakkale Boğazı'ndan geçirerek 5 Nisan 1946'da İstanbul'a ulaştırmış ve gemiyi Dolmabahçe önlerine demirletmiştir. Bu ziyaret, Sovyetler Birliği'ne yönelik açık bir mesaj niteliği taşımış; Türk Boğazları'nın mevcut statüsünün değiştirilemeyeceği yönünde güçlü bir diplomatik gösteri olarak değerlendirilmiştir (Akşam, 5 Nisan 1946: 1). Mayıs ayında ise ABD yönetimi, Türkiye'ye yönelik savaş dönemi yardımlarından doğan 100 milyon dolarlık borcu silmiş ve yalnızca sivil ihtiyaçlara yönelik 4,5 milyon dolarlık borcun ödenmesini istemiştir (Armaoğlu, 1991:144-147). Bu anlaşma kapsamında karara bağlanan ve otuz gün içinde ödenmesi planlanan 4,5 milyon dolarlık borç, belirlenen süre içinde Federal Reserve Bank'a yatırılmıştır. Bu hususta, Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'nin Washington Büyükelçiliğine gönderilen 22 Haziran 1946 tarihli teşekkür mektubunda, kiralama ve ödünç verme anlaşmasının nihai tasfiyesi sürecinde Türkiye'nin gösterdiği iş birliği ve yapıcı tutumdan dolayı ABD Hükûmeti adına takdir ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca, iki ülke arasındaki mevcut dostane ilişkilerin ve iş birliğinin gelecekte de aynı anlayışla devam edeceği vurgulanmıştır (BCA, 030.10.00.00 / 137. 980. 15. 20 Temmuz 1946). Türkiye'ye yönelik ABD desteğinin daha da belirgin hâle gelmesini sağlayan gelişme ise SSCB'nin 7 Ağustos 1946 tarihli sert notası olmuştur. SSCB Hükûmeti, Boğazlar rejiminin Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin güvenliğini sağlamadığı gerekçesiyle yeni bir düzenleme talep etmiş ve eşzamanlı olarak sınır bölgelerinde askerî hareketlilik başlatmıştır (Erkin, 1968: 295-296). Bu durum, ABD yönetimini derin kaygıya sevk etmiş ve 15 Ağustos'ta

Truman başkanlığında yapılan toplantıda, Türkiye'nin SSCB nüfuzu altına girmesi hâlinde, bölgedeki tüm dengelerin bozulacağı ve ABD'nin tek başına dahi olsa bu duruma müdahale etmesi gerektiği ifade edilmiştir. ABD, 19 Ağustos 1946'da SSCB notasına verdiği yanıtta Türkiye'nin egemenlik haklarına vurgu yapmış ve Boğazlara yönelik saldırıların yalnızca Türkiye'yi değil, uluslararası güvenliği de tehdit edeceğini açıklamıştır. İki gün sonra İngiltere de benzer bir açıklamayla Türkiye'yi desteklemiştir. Türkiye ise 22 Ağustos'ta SSCB'ye verdiği yanıtta, tüm iddiaları çürütmüş ve egemenlik haklarından taviz vermeyeceğini açıkça beyan etmiştir. 24 Eylül'de gelen ikinci SSCB notasına karşı ABD 9 Ekim'de yeniden cevap verirken, Türkiye de 18 Ekim'de ikinci yanıtını sunmuştur. Türkiye bu yanıtında, Montreux Sözleşmesi'nin uluslararası düzeyde gözden geçirilmesine açık olduğunu, ancak egemenlik haklarını zedeleyecek hiçbir teklifi kabul etmeyeceğini vurgulamıştır (Acheson, 1987: 195-196).

Bu gelişmeler, ABD'nin Türkiye'nin bağımsızlığını doğrudan koruma altına aldığını ve Türkiye'yi Sovyetler Birliği'nin genişleme siyasetini sınırlamada stratejik bir müttefik olarak gördüğünü göstermiştir (Halle, 1976: 105). 1946 boyunca artan Sovyet baskısı, Boğazlar üzerindeki talepler ve sınır bölgelerindeki askerî hareketlilik, Washington'un Türkiye'ye yönelik değerlendirmelerinde belirleyici olmuş; Türkiye'nin Sovyet nüfuzu altına girmesinin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki tüm dengeleri sarsacağı kanaati, ABD yönetiminde giderek güçlenmiştir. Bu koşullar, Türkiye'nin desteklenmesini Amerikan dış politikasının temel bir unsuru hâline getirmiş ve 1947'de daha kapsamlı bir stratejik müdahalenin önünü açmıştır. Başkan Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de yaptığı konuşmayla Türkiye ve Yunanistan'a yönelik kapsamlı askerî ve ekonomik yardımı içeren Truman Doktrini'ni ilan ederek bu stratejik yaklaşımı resmî bir politika hâline getirmiştir. Doktrin, iki ülkeye yapılan sınırlı bir yardım programının ötesine geçerek, Amerika Birleşik Devletleri'nin Dünya genelinde Sovyet yayılmasını durdurma hedefinin ideolojik ve kurumsal temelini oluşturmuştur. Türkiye açısından bu yeni politika, 1946'dan itibaren fiilen hissedilen Amerikan desteğinin artık açık ve sürekli bir taahhüt hâline geldiğini göstermiş; Türkiye'nin güvenliği, ABD'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya ilişkin küresel stratejisinin merkezinde konumlandırılmıştır. Doktrin kapsamında sağlanan askerî malzeme, teknik ekipman, eğitim programları ve ekonomik destek, Türkiye'nin savunma kapasitesini güçlendirirken ülkenin Batı dünyasıyla bütünleşme sürecini hızlandırmıştır.

I. BÖLÜM

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BAŞLANGICINDA ABD'NİN SSCB'YE KARŞI İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA VE TÜRKİYE

Soğuk Savaş Dönemi, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden, 1991'de SSCB'nin dağılmasına kadar süren ve ABD ile SSCB arasında yaşanan ideolojik, politik, ekonomik ve askeri rekabet dönemi olmuştur. Bu süreçte doğrudan bir askeri çatışma yaşanmamış, ancak iki süper güç arasında sürekli bir gerilim ve dolaylı çatışmalar olmuştur. Soğuk Savaş döneminin başlangıcı genellikle 1947 yılına dayandırılır. Winston Churchill'in "Demir Perde" konuşması ve ABD Başkanı Harry Truman'ın, Truman Doktrini bu dönemin başlangıcını simgelemiştir. Truman Doktrini, ABD'nin komünizmin yayılmasını engelleme politikasını ilan ettiği ve Avrupa'da komünizme karşı durma kararlılığını gösterdiği bir dönüm noktasıdır olmuştur (Halle, 1976: 105). ABD'nin SSCB'ye karşı temkinli davranmasının ardında ideolojik farklılıklar, askeri tehditler, küresel nüfuz mücadelesi ve ekonomik rekabet gibi birçok neden bulunmaktadır. ABD, kapitalist ve demokratik bir sistemle yönetilirken, Bolşevik İhtilali sonrasında SSCB, komünist ve totaliter bir rejimle yönetilmeye başladı. Bu iki ideoloji arasında derin bir düşmanlık ve karşıtlık vardı. SSCB'nin askeri gücü ve nükleer silahları, ABD ve müttefikleri için doğrudan bir tehdit oluştuyordu. Ayrıca, iki süper güç arasında Dünya üzerinde nüfuz alanlarını genişletmeye yönelik rekabet başlamıştır. ABD ve SSCB, kendi ideolojilerini ve siyasi sistemlerini yaymak için çeşitli bölgelerde nüfuz kazanma çabasına girdiler ve bu durum birçok bölgesel çatışmayı tetiklemiştir. Ekonomik rekabet de bu mücadelenin belirleyici unsurlarından biri olmuş, iki süper güç, ekonomik ve teknolojik alanlarda kıyasıya bir yarışa girmiştir. Soğuk Savaş, Dünya tarihinin en karmaşık ve etkili dönemlerinden biri olarak uluslararası siyaseti derinden etkilemiş, bu etkiler günümüz ilişkilerine de yansımıştır. Dönemin sona ermesiyle birlikte Dünya politikasında yeni dengeler ve iş birliği alanları ortaya çıkmış olsa da Soğuk Savaş döneminin izleri hâlâ, uluslararası sistemin dinamiklerinde hissedilmektedir. Bu süreçte ABD Başkanı Harry S. Truman, 5 Ocak 1946 tarihinde kaleme aldığı ancak göndermediği bir mektubunda, Dışişleri Bakanı Byrnes'a "Rusların yalnızca güçten anladığını" belirterek onlara karşı "demir bir zırh ve sert bir dil" kullanılmasını önermiş; Sovyetler Birliği'ne artık hiçbir şekilde hoşgörü gösterilmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Humbaracı, 1958: 46).

ABD'nin Türkiye'ye yönelik yardım sürecini hızlandıran en önemli olay, SSCB'nin 7 Ağustos 1946'da Boğazlar hakkında gönderdiği sert nota oldu. Moskova yönetimi, mevcut

Boğazlar rejiminin Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenliğini koruyamadığını öne sürerek yeni bir düzenleme talep etmiş, bu kapsamda Türkiye ile ortak hareket edilmesini istemişti. Aynı zamanda Kafkasya ve Bulgaristan sınırlarında askerî faaliyetlerini yoğunlaştırarak psikolojik baskı kurmaya çalışmıştı. Bu durum, Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırarak ABD ile yakınlaşmasını hızlandırmıştır. (Gönlübol-Ülman, 1986: 203-205).

1947'de Başkan Harry S. Truman, Sovyet yayılcılığına karşı tehdit altındaki ülkelere ekonomik ve askerî destek sağlamayı öngören Truman Doktrinini ilan etmiştir. Ardından Dışişleri Bakanı George C. Marshall tarafından açıklanan Marshall Planı ile Avrupa'nın savaş sonrası ekonomik toparlanması hedeflenmiştir. Bu iki girişim, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca izlediği Sovyet karşıtı stratejinin temel unsurları hâline gelmiştir. Böylece ABD, hem Avrupa'nın ekonomik olarak yeniden yapılanmasına katkı sunmuş hem de uluslararası alanda liderliğini pekiştirmiştir.

Türkiye, bu dönemde jeopolitik konumu nedeniyle ABD'nin Sovyet yayılcılığını sınırlama stratejisinde kilit bir yer edinmiştir. Boğazların denetimi, Ortadoğu'ya açılan kapı olması ve Sovyetler Birliği'ne kara sınırının bulunması, Türkiye'yi Batı savunma hattının doğal bir parçası hâline getirmiştir. Truman Doktrini kapsamında Yunanistan ile birlikte yardım alan Türkiye, bu sayede hem askerî kapasitesini güçlendirmiş hem de Batı Bloku ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini derinleştirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin ilerleyen yıllarda NATO'ya üyelik sürecine giden yolun temelini oluşturmuştur.

1.1. Truman Doktrini ve Türkiye

II. Dünya Savaşı sonrasında Dünya siyasetinde yaşanan köklü değişimler, uluslararası güç dengelerini derinden sarsmış; Sovyetler Birliği'nin özellikle Avrupa ve Ortadoğu'da izlediği saldırgan ve yayılcı politika, yalnızca Batı Avrupa'da değil, Türkiye'de de ciddi bir güvenlik endişesi yaratmıştır. Bu dönemde Sovyet talepleri ve Boğazlar üzerindeki baskılar, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve egemenliği açısından doğrudan bir tehdit olarak algılanmış; bu koşullar altında Avrupa devletleri olduğu kadar Türkiye de güvenliğini sağlamak amacıyla ABD'nin desteğini hayati bir unsur olarak görmeye başlamıştır. Washington yönetimi, bu jeopolitik ortamda Truman Doktrini'ni ilan ederek Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenliğini koruma yönünde stratejik bir adım atmış; Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi coğrafi konumu itibarıyla Sovyet yayılmasını durdurabilecek bir cephe ülkesi olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle Amerikalılar için öncelikli hedef, Türk ordusunun Sovyet tehdidine karşı direncini

artırmak ve dış yardımlar sağlanana kadar savunma gücünü koruyabilmesini temin etmek olmuştur (Cohen, 1997: 53). Truman Doktrini, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında bir yön değişimini temsil etmemiş; aynı zamanda uluslararası sistemde yeni bir güç dengesinin kurulmasında temel bir eşik noktası hâline gelmiş ve Soğuk Savaş'ın fiilî olarak başlangıcı niteliğinde değerlendirilmiştir. Bu dönemden itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika yönelimi doğrudan Sovyetler Birliği karşıtlığı üzerine temellenmiş, küresel politikaların belirleyicisi bu ideolojik çatışma olmuştur (Sander, 1989: 257).

ABD, Batı Bloğunun lideri olarak savaşın yarattığı büyük yıkımı ortadan kaldırmak ve müttefik ülkelerin yeniden kalkınmasını sağlamak gerektiğini düşünmüş; oluşturulan yardım programları, yalnızca Avrupa devletlerini değil, aynı zamanda Sovyet tehdidi altında bulunan Türkiye gibi stratejik ülkeleri de kapsamına almıştır. Türkiye, 1946 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleri ve artan baskısı nedeniyle silahlı kuvvetlerini sürekli teyakkuz hâlinde tutmak zorunda kalmış; savaş sona ermesine rağmen ordusunu terhis edememiştir. Ekonomik açıdan yeterli adımları atamayan Türkiye'nin dış desteğe duyduğu ihtiyaç giderek artmış; Sovyet talepleri Truman Doktrini'nin şekillenmesinde doğrudan etkili olmuştur. Başkan Truman, 1947'de Kongre'ye sunduğu bildiride Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya bulunduğu tehditlere dikkat çekerek bu iki ülkeye ekonomik ve askerî yardım yapılmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Doktrinin amacı, bu ülkeleri dış baskılar ve silahlı azınlıkların girişimlerine karşı korumak ve bölgede Sovyet etkisinin yayılmasını engellemektir. Truman, özgür ve demokratik ülkelerin korunması gerektiğini söylemiş olsa da aslında ABD'nin kendi bölgesel çıkarlarını evrensel bir ahlaki ilke gibi sunarak küreselleştirmeye çalıştığı anlaşılmaktaydı (Sander, 1989: 13). Bu kapsamda her iki ülkenin askerî personelinin modern Amerikan eğitim programlarına dâhil edilmesine yönelik adımlar atılmış; talep edilmesi hâlinde Türkiye ve Yunanistan'a sivil veya askerî personel gönderilmesi ve Türk ile Yunan personelin ABD tarafından yetiştirilmesi yetkisi talep edilmiştir (Cumhuriyet, 13 Mart 1947: 1,3). Bu yardım talebi, 22 Nisan 1947'de Senato ve 9 Mayıs'ta Temsilciler Meclisi tarafından onaylanmış; 22 Mayıs'ta Başkan Truman'ın imzasıyla yürürlüğe giren "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" kapsamında resmîyet kazanmıştır. Türkiye'ye tahsis edilen yardım, karayolu yapımı, ulaşım altyapısının geliştirilmesi, askerî eğitim faaliyetlerinin güçlendirilmesi ve havaalanlarının modernizasyonu gibi farklı alanlarda kullanılmıştır. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri basınında Truman Doktrini'nin Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı amaçlayan olumlu bir adım olduğu yönünde yayınlar yapılırken, Sovyet basını bu politikayı sert şekilde eleştirmiştir (Cumhuriyet, 21 Mart 1947: 3). Moskova'nın Pravda gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yardım etme

bahanesiyle ülkeyi kendi nüfuzu altına sokmaya çalıştığını; bunun sonucunda Türkiye'nin bağımsız politika üretme kabiliyetini kaybedip Amerikan emperyalizmine bağımlı hâle geleceğini iddia etmiştir (Cumhuriyet, 15 Mart 1947: 1). Bu iddialar karşısında Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Sovyet gazetelerindeki suçlamalara cevap vererek ABD'nin Türkiye üzerinde baskı kurma niyeti olmadığını; tersine Türkiye'nin herhangi bir devlet tarafından baskı altına alınmasını engellemeyi amaçladığını ifade etmiştir (Akşam, 16 Mart 1947: 1).

1948 yılının Ağustos ayında Başkan Truman, ABD bütçesine ilişkin yaptığı açıklamada 1949 mali yılı kapsamında Yunanistan ve Türkiye için toplam 385 milyon dolarlık bir yardım ödeneği ayrıldığını duyurmuş; Mart 1949'da Kongre'ye sunduğu raporda Türkiye'nin 31 Aralık 1948 itibarıyla 96 milyon 870 bin dolar mali destek aldığı belirtilmiştir. Bu rakam, Türkiye'ye yönelik Amerikan yardımının kısa sürede somut bir boyuta ulaştığını göstermesi açısından önem taşımaktadır (Akşam, 18 Mart 1949: 1). Amerikan akademisyen Bruce R. Kuniholm, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yaptığı bu doğrudan desteğin, Başkan Truman'ın Japonya'ya atom bombası atılması yönündeki karar kadar tarihsel öneme sahip olduğunu belirtmiş; bu hamlenin uzun vadeli küresel etkiler doğurduğunu vurgulamıştır (Kuniholm, 1984: 1-2).

1945'in sonlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye ilgisi belirgin biçimde artmış; Sovyetler Birliği'ne karşı hazırlanan "Griddle" isimli askerî plan çerçevesinde Türkiye'de kurulması düşünülen bir hava üssü stratejik önem kazanmıştır. 15 Ağustos 1946'da Amiral Nimitz, General Spaatz ve General Handy'nin de yer aldığı toplantıda Türkiye'nin jeopolitik önemi Başkan Truman'a doğrudan sunulmuş; İngiltere'nin geleneksel etkisine rağmen artık Türkiye'yi destekleyecek ekonomik ve askerî gücü bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Türkiye'ye yapılacak yardımın Amerika Birleşik Devletleri tarafından üstlenilmesi zorunlu hâle gelmiştir. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi David Kelly, hazırladığı raporda Türk ordusunun teknik donanım bakımından geri kaldığını; mekanizasyon ve motorize birlikler açısından ciddi eksiklikler bulunduğunu ve İngiltere'nin bunları gideremeyeceğini açıkça ifade etmiştir (Kelly, 1952: 328-329).

Bu değerlendirmelerin ardından Amerika Birleşik Devletleri yetkilileri Türkiye'ye yapılacak yardımın kapsamı ve niteliği üzerine planlamalara hız vermiş; Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonrası dönemde yürüttüğü askerî yardım programlarını Sovyetlere karşı ideolojik mücadelenin bir aracı hâline getirdiği görülmüştür. Başkan Truman'a göre bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri personel sayısı bakımından büyük bir yapıya sahip olmasına rağmen modern silah ve teknik donanım açısından ciddi yetersizliklerle karşı karşıyaydı. Ordunun uzun süredir sıcak çatışmaya girmemiş olması, çağdaş harp koşullarına uygun bir

eğitimin zorunlu hâle gelmesine yol açıyordu. Türkiye'nin ekonomik zayıflığı ise Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürülebilir bir savunma yapmasının önündeki en büyük engeldi (Truman, 1956: 97-98).

26 Şubat 1947 tarihinde saat 10.30'da Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George C. Marshall'ın başkanlığında “çok gizli” ibaresiyle gerçekleştirilen toplantı, Türkiye ve Yunanistan için yapılacak yardımın çerçevesinin çizildiği kritik bir dönüm noktası olmuştur. Toplantıya Dean Acheson, Loy Henderson, Moseley, Patterson, Petersen, Ridgway, Forrestal, Sullivan ve Tichenor gibi üst düzey isimler katılmış; gündemi İngilizlerin 24 Şubat 1947'de Amerika Birleşik Devletleri'ne verdikleri ve artık Yunanistan ile Türkiye'ye ekonomik ve askerî yardım yapamayacaklarını bildirdikleri notalar oluşturmuştur (FRUS, 1947: 35). Toplantıda Amerika Birleşik Devletleri'nin bu boşluğu nasıl dolduracağı tartışılmış; başlangıçta yardımın İngiltere aracılığıyla yapılması fikri Sovyetler Birliği'nin tepkisini azaltmak amacıyla öne çıkmış ancak İngiltere'nin isteksizliği ve Türk kamuoyunda doğrudan Amerikan desteğine yönelik beklentilerin artması nedeniyle bu yaklaşım terk edilmiştir. Savaş Bakanı Patterson, Yunanistan ve Türkiye'nin bağımsızlıklarının korunmasının Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel güvenliği açısından yaşamsal önem taşıdığını belirtmiş; Donanma Bakanı Forrestal iki ülkenin Akdeniz ve Orta Doğu'daki deniz yollarının kontrolü bakımından stratejik konumlarını vurgulamıştır. Marshall ve Acheson, İngiltere'nin ekonomik sıkıntılarını detaylandırmış; Loy Henderson ise Yunanistan'ın toparlanabilmesi için yüz milyonlarca dolarlık desteğe ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Toplantı sonucunda “Yunanistan ve Türkiye'ye Acil ve Önemli Yardım Konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın Görüşü ve Önerileri” başlıklı program kabul edilmiş; bazı maddelerde değişiklik yapılmıştır. Rapora göre mesele Müşterek Genelkurmay Başkanları'na değil doğrudan İngiliz ve Amerikan üyelerine iletilecek; Türkiye'ye askerî malzeme sağlanması kararı alınması hâlinde bu malzemenin mümkünse İngiltere tarafından temin edilmesi tercih edilecektir. Ayrıca rapordaki “yarım önlemler yetersizdir ve uygulanmamalıdır” ifadesi komite tarafından uygun bulunmamıştır. Truman Doktrini'nin açıklanmasından yalnızca iki hafta önce yapılan bu toplantı, Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'nin geri çekildiği coğrafyalarda doğrudan sorumluluk üstlenmeye hazırlandığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır (FRUS, 1947, Vol. V: 35-37).

Bu dönemde Dean Acheson, 24 Şubat 1947 tarihli gizli memorandumunda İngiltere'nin artık Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve askerî destek sağlayamayacağını bildirdiğini ve her iki ülkenin bağımsızlıklarının tehlikede olduğunu belirten son derece kritik bir tablo ortaya koymuştur. İngilizler, Yunanistan'ın 1947 yılının sonuna kadar yaklaşık 250 milyon dolarlık

döviz ihtiyacı duyduğunu; Türkiye için ise daha düşük fakat stratejik açıdan benzer bir yardım miktarının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Acheson, Atina'daki Amerikan misyonundan gelen raporlarla bu verileri doğrulamış; Yunanistan'daki krizin birkaç hafta içinde hükümetin ve ekonominin çöküşüne yol açabileceği uyarısını yinelemiştir (FRUS, 1947, Vol. V: 30-31). Aynı dönemde Yunanistan'da iç savaşın şiddetlenmesi, İngiltere'nin 24 Şubat 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapamayacağını resmen açıklamasına ve Osmanlı sonrası bölgedeki son rolünü de Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmesine yol açmıştır. Türkiye'ye ihtiyaç duyulan yardımın yaklaşık 250 milyon dolar seviyesinde olduğunu bildiren Lord Inverchapel, bu yükün İngiltere tarafından taşınamayacağını açıkça ifade etmiştir. İngiltere'nin geri çekilmesi üzerine Başkan Truman, Dışişleri Bakanı Marshall'a Washington'un artık kendi kararlarını doğrudan alması gerektiğini söylemiş; Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson ise gönderdiği raporda İngiltere'nin tutumunun Türkiye'de güven duygusunu zedelediğini ve Amerika Birleşik Devletleri yardımının moral açıdan kritik önem taşıdığını raporlamıştır (Acheson, 1987: 217).

26 Şubat 1947 tarihli toplantının ardından ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askerî ve ekonomik yardım yapılmasına kesin karar vermiş; yardımın hukuki dayanağını oluşturacak yeni bir "genel yetkilendirme yasası" taslağı hazırlanmıştır. Bu taslakta Başkan'a ulusal güvenlik gerekçesiyle herhangi bir ülkeye ekonomik veya askerî yardım sağlama yetkisi verilmesi önerilmiş; ancak bu yetkinin kongre denetimi altında tutulması öngörülmüştür. Yardımın mali fonlar, askerî ve endüstriyel malzeme ile askerî ve sivil personel görevlendirmesi yoluyla yürütülmesi planlanmış; yardım alacak ülkelerin bu kaynakları belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanmaları ve ABD'nden gönderilecek yetkililerin denetimine izin vermeleri şart koşulmuştur (FRUS, Vol. V: 55). Ertesi gün hem Kongre'den yetki talep edilmiş hem de Ankara'daki Büyükelçi Wilson'dan Türkiye'nin askerî ihtiyaçlarını ayrıntılı biçimde bildiren bir rapor istenmiştir (FRUS, Vol. V: 43). Bu sürecin devamında Truman Doktrini doğrultusunda Türkiye'ye gönderilen ABD heyetleri, 1947 yılı boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut durumunu yerinde incelemiş; yapılan değerlendirmeler doğrultusunda hem eğitim doktrinleri hem de organizasyon yapısı yeniden şekillendirilmiştir. 1948 yılında Türkiye'ye yönelik ilk kapsamlı askerî yardım programı resmen yürürlüğe girmiş; bu dönemde yalnızca malzeme ve para yardımı yapılmamış, aynı zamanda Türk subayları eğitilmek üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmiştir. Böylece Türkiye, henüz NATO'ya üye olmamasına rağmen fiilen NATO normlarına uyum sağlayan bir müttefik gibi işlem görmeye başlamış; bu gelişme Türkiye'nin Batı ittifakıyla bütünleşme sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir.

Truman Doktrini'nin ilanından sonra yalnızca siyasi tartışmalar yürütülmemiş, aynı zamanda yardımın hangi yöntemlerle ve hangi önceliklere göre gerçekleştirileceğine yönelik somut çalışmalar başlatılmıştır. ABD, Türkiye'ye sağlanacak askerî ve ekonomik desteğin etkin bir biçimde kullanılabilmesi için yardımın yönlendirileceği alanları netleştirmek istemiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin ekonomik kapasitesini ve askerî yapılanmasını sahada doğrudan incelemek amacıyla geniş kapsamlı bir değerlendirme süreci başlatılmış; yapılacak yardımın boşa gitmemesi için Türkiye'nin mevcut durumunu tüm ayrıntılarıyla analiz edebilecek özel bir araştırma heyetinin oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu inceleme heyetinin, Türkiye'deki ABD Büyükelçiliği ile koordinasyon içinde çalışarak farklı bölgelerde araştırmalar yapması ve elde edilen bulgular doğrultusunda Washington'a rapor sunması öngörülmüştür (Çıfci, 2022: 273). Bu değerlendirme süreci, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye üzerindeki askerî, ekonomik ve stratejik çalışmaları için temel teşkil etmiş ve Türk-Amerikan güvenlik ilişkilerinin kurumsallaşmasında önemli bir eşik olarak tarihe geçmiştir.

1.2. Marshall Planı ve Türkiye

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı ağır ekonomik yıkım, sanayi üretiminin durma noktasına gelmesi, kıtanın büyük bölümünde açlık ve işsizliğin yayılması, ABD'nin savaş sonrası düzeni istikrara kavuşturacak kapsamlı bir program geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Washington yönetimi, Avrupa ekonomilerinin çöküşünün yalnızca kıtayı değil, aynı zamanda küresel güç dengelerini ve Batı dünyasının güvenliğini tehdit ettiğini değerlendirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin ve Nazilerin yıkıcı yönetimleri altında nasıl boş yere tüketildiği üzerinde durmuştur (Oran, 1989: 259). Böylece, Avrupa'nın yeniden inşa edilmesini hedefleyen ve kısa sürede uluslararası bir ekonomik destek programına dönüşecek olan Marshall Planı'nın temelleri atılmıştır.

Truman Doktrini ile Marshall Planı birbirini tamamlayan iki stratejik girişim olarak değerlendirilir. Bu iki politika birlikte, Batı Dünyasının SSCB yayılmasına karşı kolektif duruşunun temel taşlarını oluşturmuştur. Truman Doktrini, SSCB'ye karşı Türkiye'ye verilen siyasi desteğin ifadesi olurken, bu desteği ekonomik açıdan güçlendiren ve bütünlük kazandıran adım Marshall Planı olmuştur.

Marshall'ın önerisinde üç temel unsur öne çıkmaktaydı. İlk olarak, Truman Doktrini'nden farklı biçimde bu planda askerî yardımdan ziyade ekonomik toparlanmaya odaklanılmıştı. Yeni yaklaşım, Avrupa'nın savaş sonrası karşı karşıya kaldığı açlık, yoksulluk

ve istikrarsızlıkla mücadeleyi amaçlıyordu. İkinci olarak, yardım politikası ulusal boyuttan çıkarılarak bölgesel bir düzleme taşınmış, artık tek tek devletler yerine Avrupa kıtasının bütünü hedef alınmıştı. Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlarda olduğu gibi ülke bazlı destek anlayışı yerini bütüncül bir Avrupa kalkınma vizyonuna bırakmaktaydı. Son olarak, bu programa karşı çıkacak ya da uygulamayı engellemeye çalışacak herhangi bir hükümetin, parti ya da grubun ABD'nin tepkisiyle karşılaşacağı açıkça belirtilmişti. Bu ifade, SSCB ile Batı Avrupa'daki komünist hareketlere yönelik doğrudan bir uyarı niteliği taşımıştır (Erhan, 1996: 278-279).

Marshall Planı, ekonomik toparlanmayı sağlayarak Dünya genelinde barışı korumayı ve komünizmin cazibesini azaltmayı hedeflemiştir. Plan ilk etapta İngiltere ve Fransa tarafından olumlu karşılanmış, ardından diğer Batı Avrupa ülkeleri de katılım göstermiştir. Buna karşın SSCB plana kesin bir şekilde karşı çıkmış, ABD hegemonyasının yayılması olarak yorumlamıştır (Ataöv, 1965: 281). SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'un Fransa ve İngiltere ile yaptığı görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanınca, Doğu Avrupa ülkeleri bu süreçten dışlanmış; Batı ülkeleri ise 12 Temmuz 1947'de Paris'te Avrupa Ekonomik İş Birliği Konferansı'nı (CEEC) kurarak planın kurumsal temelini atmışlardır (Erhan, 1996: 280).

Marshall Yardımı, esas olarak savaşın yıkıma uğrattığı Avrupa ekonomilerinin yeniden ayağa kaldırılmasını hedeflemekteydi. Türkiye her ne kadar II. Dünya Savaşı'na doğrudan katılmamış olsa da savaşın getirdiği ekonomik zorluklardan ciddi biçimde etkilenmiştir. Nüfusun büyük kısmının silah altına alınması, tarım ve sanayi üretiminde belirgin bir düşüşe neden olmuştur. Özellikle tarımsal alanda, savaş yılları boyunca buğday üretimi neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Savaş öncesinde hazırlanan kalkınma planları ve sanayi yatırımları ise, savunma harcamalarının bütçede baskın hale gelmesiyle askıya alınmıştır. Bu koşullar altında ülke ekonomisi uzun bir durgunluk dönemine girmiş, 1940–1945 arası dönem ekonomik gelişme açısından adeta bir ara dönem olarak nitelendirilebilecek bir süreç olmuştur (Boratav, 2004: 82).

Savaş ekonomisinin yarattığı baskılar, dış ticaretin büyük ölçüde aksamasına ve zamanla neredeyse tamamen durma noktasına gelmesine yol açmıştır. Özellikle yatırım mallarının ithalatında yaşanan ciddi daralmalar, sanayi üretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı şekilde, tüketim mallarının ithalatında meydana gelen tıkanmalar da iç piyasadaki arz-talep dengesini bozmuş, bu durum ekonomik istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir. Bu olumsuz gelişmeler kısa sürede ülke ekonomisinde belirgin etkiler yaratmıştır. Zaten sınırlı üretim kapasitesine ve yetersiz örgütlenmiş bir ekonomik yapıya sahip olan Türkiye'de, savaşın ilerleyen yıllarında mal kıtlığı baş göstermiş, fiyatlar hızla yükselmiştir. Böylece savaş

ekonomisinin yükü hem üretim alanında hem de günlük yaşamda kendisini giderek daha fazla hissettirmiştir (Bülbül, 2006: 42).

Türkiye, karşı karşıya olduğu ekonomik sıkıntıları kendi imkânlarıyla aşamayacağı düşüncesindeydi. 1946 yılı bütçe konuşmasında Maliye Bakanı M. Esat Sümer, ekonomik sorunların çözümü için uzun vadeli iç borçlanma ve dış kaynaklardan sağlanacak kredilerin zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Sonraki yıllarda yapılan bütçe görüşmelerinde de dış kredi arayışlarının öncelikli bir konu olarak ele alındığı görülmektedir. Truman Doktrini'nin esasen askerî nitelikte olması ve ekonomik katkı sağlamaması nedeniyle, Türk hükûmeti ekonomik rahatlatma sağlayacak alternatif kaynaklar arayışına yönelmiştir. Başbakan Recep Peker, 17 Nisan 1947'de New York Times gazetesine verdiği demeçte bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

“Türkiye'nin askerlik dışındaki konularda yardıma ihtiyaç duyması, ülkenin kendi iç dinamiklerinden değil, dış etkenlerden kaynaklanmaktadır. Günlük yaşamın olağan gereksinimleri bakımından Türkiye'nin ekonomik bir yardıma ihtiyacı yoktur; ancak Türk Ordusu mevcut seviyesini koruyacaksa ve sanayi kalkınması ile sosyal yardım alanlarında gerekli iyileştirmeler yapılacaksa, bunlar için ek mali kaynaklara gereksinim vardır.” (BCA, 30.1.0.0 / 12.70.5, 17 Nisan 1947).

Paris'te Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü (OEEC) bünyesinde yürütülen yardım planlamalarına müdahil olabilmek için bir Türk heyeti görevlendirilmiş; aynı zamanda Washington'a gönderilen diğer bir diplomatik heyet aracılığıyla, Türkiye'nin SSCB tehdidi karşısında Batı savunma sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır (Çomak, 1998: 473). Bu temaslarda, Truman Doktrini kapsamındaki yardımların hem kapsam hem de tutar açısından yetersiz kaldığı özellikle dile getirilmiştir. Türkiye'nin ısrarlı diplomatik çabaları sonucunda, ABD yönetimi yardım politikasını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmış ve 4 Nisan 1948 tarihinde Türkiye ile ABD arasında imzalanan ikili ekonomik iş birliği antlaşmasıyla Marshall Planı'nın kapsamı Türkiye'yi de içerecek şekilde genişletilmiştir (Oran, 2002: 541). Bu antlaşma çerçevesinde Türkiye, Plan'ın ilk 15 aylık döneminde 58,9 milyon dolarlık ekonomik yardım almış; 1948–1951 yılları arasında toplamda 351,7 milyon dolarlık mali destekten yararlanmıştır (Sander, 1979: 47). Söz konusu yardımlar, özellikle tarım ve sanayi alanında kalkınmayı desteklemiş; ulaşım altyapısının iyileştirilmesine ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sunmuştur (Soysal, 1997: 46). Yardımların uygulanması, ABD merkezli Ekonomik İş Birliği İdaresi (ECA) ile Avrupa ülkeleri arasında kurulan Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (OEEC) üzerinden yürütülmüş; ayrıca finansal işlemlerde Export-Import Bank (Ex-Im Bank) da aktif bir rol oynamıştır (Aydoğan, 2003: 524).

Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948’de imzalanan Ekonomik İş Birliği Antlaşmasıyla bu yardımlar resmîyet kazanmıştır. Ancak yardım programına dâhil olmanın bazı siyasi ve ekonomik yükümlülükleri de beraberinde getirdiği göz ardı edilmemelidir. Türkiye, ABD Ekonomik İş Birliği Misyonu’nu kabul etmiş; bu doğrultuda piyasaların serbestleşmesi, kamu-özel sektör dengesinin gözetilmesi ve ABD önerilerine uyum sağlanması gibi koşulları benimsemek durumunda kalmıştır. Bu gelişme, dönemin bazı Türk aydınları tarafından eleştirilmiş; söz konusu düzenlemeler Osmanlı dönemindeki kapitülasyonlarla karşılaştırılmıştır. Tezel, 1982 tarihli çalışmasında Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye’ye kabul ettirilen ekonomik düzenlemelerin bazı çevrelerce bu şekilde değerlendirildiğini ve bu uygulamaların egemenlik tartışmalarını gündeme getirdiğini vurgulamaktadır (Tezel, 1982: 224). Benzer şekilde Yavuz Şahin ve Oral Sander de Türkiye’deki aydın kesimlerin Marshall yardımını yalnızca bir ekonomik destek olarak değil, aynı zamanda emperyal bir nüfuz aracı olarak gördüğünü; bu tür yardımların ekonomik bağımlılık yaratarak Türkiye’nin ulusal egemenliğini zedeleyebileceğini ileri sürmüşlerdir (Şahin, 2007: 75; Sander, 1979: 49).

Truman Doktrini ve onu tamamlayan Marshall Planı, yalnızca ekonomik kalkınma hedefiyle sınırlı kalmayıp, Soğuk Savaş’ın ideolojik cepheleşmesinde de belirleyici rol oynamıştır. Türkiye açısından ise bu süreç, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda askeri ve siyasi entegrasyonun da başlangıç noktası olmuş; ülkenin Batı Bloğu ile ilişkilerini derinleştirmiştir. Marshall Yardımı, Türkiye’nin ekonomik kapasitesini artırarak, SSCB’nin yayılmasına karşı konumunu güçlendirmiştir.

1.3. Truman Yardımının Kabulü ve Türkiye’ye Gönderilen ABD Askerî İnceleme Heyeti’nin Teşkili ile Faaliyet Süreci

1947 yılının başlarında, ABD’nin Türkiye’ye yönelik askerî yardım kararı, 12 Mart 1947’de Başkan Truman’ın ABD Kongresi’nde yaptığı konuşma ile resmîyet kazanmıştır (Cumhuriyet, 13 Mart 1947: 1-3). Bu çerçevede hazırlanan yasa tasarısı, ABD Kongresi’nin 80. Yasama Dönemi’nde uzun ve kapsamlı görüşmelere konu olmuştur. Truman, bu konuşmasında SSCB yayılmacılığına karşı Türkiye ve Yunanistan’ın desteklenmesini ABD dış politikasının bir gereği olarak savunmuş, bu ülkelerin bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için askerî ve ekonomik yardıma ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Ardından Kongre’de yürütülen görüşmeler sırasında yardımın kapsamı, niteliği ve hedef ülkelerin ihtiyaçları detaylı biçimde ele alınmış; özellikle Türkiye’nin stratejik konumu ve SSCB tehdidine karşı önemi

vurgulanmıştır. Truman Doktrini kapsamında öngörülen bu yardımın etkin biçimde uygulanabilmesi için, öncelikle Türkiye'nin askerî kapasitesinin sahada değerlendirilmesi ve hangi alanlarda desteğe ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu doğrultuda, 1947 yılı yaz aylarında General Lunsford E. Oliver başkanlığındaki bir askerî inceleme heyetinin Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 14-15; Armaoğlu, 1991: 558).

12 Mart 1947 tarihinde Başkan Truman'ın yaptığı açıklama Türk basınında geniş yankı bulmuş; "Cumhuriyet" gazetesi bu demeçten övgüyle bahsederek, ABD'nin Türkiye'nin birliğine ve istikrarına verdiği önemi vurgulamıştır (Cumhuriyet, 13 Mart 1947: 3). "Ulus" gazetesi ise Truman'ın sözlerini aktarırken, Türkiye'nin güçlü yönetimi ve rejimiyle iki yıldır dış baskılara karşı direndiğini, Boğazlar üzerinden üs talebi ve doğudan gelen toprak tehdidiyle karşı karşıya bulunduğunu yazmış, ABD'nin Dünyada ki "barış kurucu" rolünü öne çıkarmıştır (Ulus, 15 Mart 1947: 1). Aynı dönemde yazar Nadir Nadi de "Bir Dönüm Noktası" başlıklı makalesinde Truman yardımlarının Türkiye açısından taşıdığı stratejik ve ekonomik yararları vurgulamıştır (Cumhuriyet, 14 Mart 1947). Türk basınındaki bu olumlu değerlendirmelerin yanı sıra endişelerin yer aldığı da yazılar da dikkat çekmekteydi. Türkiye ile ABD arasında askerî iş birliğinin yeni bir aşamaya geçtiği, Heyetin Türkiye'ye gönderilmesi girişiminin ülkenin egemenliğini zedeleyebileceğine dair bazı kuşklar dile getirilmiştir. Bu yardımın Osmanlı döneminde görev yapan Liman von Sanders örneğine benzer bir dış müdahaleye dönüşebileceği yönünde yorumlar yapılmıştır. Amerikan yetkilileri ise bu iddialara karşılık, gönderilecek heyetin yalnızca danışmanlık görevi üstleneceğini ve Türk subayları üzerinde herhangi bir komuta yetkisine sahip olmayacağını belirterek kamuoyundaki endişeleri yatıştırmaya çalışmışlardır (Çifci, 2022: 235).

1947 yılı Mayıs ayında, ABD tarafından Türkiye'ye gönderilen askerî inceleme heyeti, yapılacak yardımın kapsamı ve içeriği hakkında tespitlerde bulunmak amacıyla görevlendirilmişti. Heyetin gönderilme süreci, ABD Kongresi'nde Truman Yardımının kabul edilmesini takip eden haftalarda başlamış ve bu yardımın hangi ihtiyaçlara karşılık geleceğini belirlemek üzere sahada gözlemler yapılması hedeflenmiştir. Tümgeneral Lunsford E. Oliver başkanlığında kurulan heyet, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nden subaylar ile çeşitli uzmanlardan oluşmuştur (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 22-24).

1.3.1. Heyet Yapısı, Katılımcılar ve Teknik Kriterler

Türkiye'ye gönderilen Amerikan Askerî İnceleme Heyeti, yalnızca askerî personelden

ibaret olmayıp teknik ve idarî uzmanların da yer aldığı karma bir yapıya sahipti. Heyetin başkanlığına, II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki zırhlı birlik harekâtlarında önemli görevler üstlenmiş olan Tümgeneral Lunsford E. Oliver getirilmişti. Oliver, Türk ordusunu “insan unsuru bakımından son derece güçlü, ancak modern savaşın gerektirdiği teçhizattan yoksun bir kuvvet” olarak nitelendirmiş; modern silahlarla donatılmış bir Türk tümenine komuta etmenin kendisi için büyük bir onur olacağını belirterek ordunun teknik ve malzeme eksikliğine dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 18 Haziran 1947: 1). Heyette Oliver’ın yanı sıra ABD Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri’ni temsil eden subaylar, donanım ve lojistik konularında uzman mühendisler ile çeşitli askerî kuruluşlardan gelen danışmanlar yer almıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 22-24). Heyetin teşkilinde dikkat edilen temel unsurlardan biri, Türkiye’deki askerî yapının farklı yönlerini inceleyebilecek yeterlilikte bir uzman dağılımına sahip olunmasıdır. Bu nedenle, personelin sadece savaş tecrübesine sahip olması değil, aynı zamanda eğitim, malzeme, sevk ve idare gibi teknik başlıklarda da bilgi sahibi olması arzu edilmiştir. Heyetin görev tanımı net olarak belirlenmiş; Türk Silahlı Kuvvetleri’ne doğrudan emir vermek veya müdahale etmek gibi bir yetkisi bulunmadığı, yalnızca danışmanlık ve gözlem amacıyla faaliyet göstereceği ifade edilmiş, heyetin çalışmalarını Türkiye’de sürdürebilmesi için gerekli idari düzenlemeler, Türk makamları tarafından hızlı şekilde sağlanmıştır. Ankara’da tahsis edilen çalışma ofisi ve irtibat yetkilileriyle birlikte heyet, kendi iç işleyişini kurmuş ve Türk muhataplarıyla doğrudan temas içinde olacak şekilde yapılandırılmıştır. Görev süresi boyunca yapılacak ziyaretlerin planlaması, heyet üyelerinin uzmanlık alanlarına göre şekillendirilmiştir. Ziyaret edilecek birlikler, askerî okullar ve karargâhlar önceden belirlenmiş; saha gözlemlerinin sistematik olarak yürütülmesi hedeflenmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 25).

1.3.2. Heyetin Türkiye’deki Çalışma Takvimi ve Temasları

22 Mayıs 1947 tarihinde Türkiye’ye ulaşan heyet, ilk olarak Ankara’daki Hava Savunma Komutanlığı’na yerleşmiş ve burada incelemelere başlamıştır (Cumhuriyet, 24 Mayıs 1947: 1). ABD Askerî İnceleme Heyeti, Türkiye’de yaklaşık iki ay süren sistemli bir saha çalışması yürütmüştür. Heyetin Ankara’ya varışını takip eden günlerde, öncelikle Genelkurmay Başkanlığı ile temas kurulmuş ve ziyaretlerin kapsamına dair bir program hazırlanmıştır. Heyet, faaliyet süresi boyunca Türkiye genelinde çeşitli askerî birlikleri, eğitim kurumlarını ve lojistik tesisleri ziyaret etmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 24-27). Ziyaret edilen merkezler arasında Kara Harp Okulu, Harp Akademileri, çeşitli piyade ve zırhlı

birlikler ile doğrudan cephe hattı ile bağlantılı bölgeler yer almıştır. Heyetin bu kurumlara gerçekleştirdiği ziyaretlerde öncelikli hedef, mevcut askerî eğitim sisteminin yeterliliğini ölçmek, birliklerin donanım düzeyini incelemek ve personel organizasyonuna dair gözlemler yapmaktır. Bu süreçte, Türk askerî makamlarıyla yapılan görüşmelerde hem teknik detaylar hem de stratejik konular gündeme gelmiş; Türk tarafı, ordunun ihtiyaçlarını ve mevcut eksikliklerini heyetle açık biçimde paylaşmıştır. Heyetin temasları yalnızca askerî birliklerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay ve çeşitli kuvvet komutanlıklarıyla da resmi görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sırasında ABD heyeti, yardımın hangi alanlara yönelmesi gerektiğine ilişkin gözlemlerini paylaşmış ve yardımın uygulanabilirliği hakkında Türk tarafının görüşlerini almıştır. Heyetin altı haftalık çalışması sonunda elde ettiği veriler doğrultusunda Büyükelçi Wilson'ın hazırlayacağı rapor, Türkiye'ye yapılacak yardımın biçimini belirleyecekti (Çıfci, 2022: 275). Program büyük ölçüde tamamlanmış, Heyet, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teşkilat yapısını, personel durumunu ve lojistik ihtiyaçlarını yerinde gözlemlemiş, askerî kurumları ziyaret etmiş, temaslarda bulunmuş ve bu doğrultuda raporlar hazırlamıştır. Hazırlanan bu raporlar, ABD yardımının içeriğini ve kapsamını tayin etmede belirleyici bir rol oynamıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 14-15; Armaoğlu, 1991: 558; Cumhuriyet, 29 Haziran 1947: 1-4).

1.3.3. 1947 Tarihli ABD Raporlarında Türkiye'nin Askerî Yapısı ve Yardım Önerileri

ABD tarafından 1947 yılında Türkiye'ye gönderilen, General Lunsford Oliver başkanlığındaki Askerî İnceleme Heyeti, sahada yaptığı gözlemler ve Türk yetkililerle gerçekleştirdiği temaslardan sonucunda Türk ordusunun mevcut durumu hakkında çeşitli raporlar hazırlamıştır. 1947 yılı içerisinde farklı tarihlerde hazırlanan bu raporlar, Ankara Büyükelçiliği, ABD askerî uzmanları ve ilgili teknik heyetlerin ortak değerlendirmelerini içermektedir. Raporlar, öncelikle yardımın stratejik gerekçelerini, ikinci olarak sahadaki eksikliklerin belirlenmesini ve yapılacak yardımların türünü ve kapsamını belirlemesi açısından önemlidir. Bu nedenle bu raporlar, Türkiye-ABD askerî ilişkilerinin gelişiminde belirleyici belgeler arasında yer almıştır. 23 Mayıs 1947'de Ankara'daki çalışmalarına başlayan heyet, 17 Haziran'da ilk raporunu sunmuştur. Hazırlanan belgelerde Türkiye'nin savunma sisteminin çeşitli açılardan yetersiz olduğu vurgulanmış; özellikle lojistik altyapı, malzeme sevkiyatı, eğitim programları ve komuta yapılarındaki eksiklikler ön plana çıkarılmıştır. Sağlanacak askerî yardımın bu eksikleri gidermeye yönelik biçimlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu yardımın, Türkiye'nin yalnızca askerî anlamda değil, genel güvenlik mimarisi içinde

işlevsel bir konuma gelebilmesini sağlayacağı değerlendirilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 29-30; Malkoç, 2006: 103).

ABD Askerî İnceleme Heyeti'nin hazırladığı raporlarda, Türk ordusunun muharip gücünden çok ikmal, bakım, ulaşım ve eğitim alanlarında yapısal eksikliklerin öne çıktığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin savunma sisteminin çeşitli açılardan yetersiz olduğu vurgulanmış, özellikle lojistik altyapı, malzeme sevkiyatı, eğitim programları ve komuta yapılarındaki eksikliklerin yanı sıra lojistik destek sistemlerinin zayıflığı, silah ve mühimmat depolarının modern savaş koşullarına uygun olmaması ve taşıma araçlarının büyük ölçüde eski ya da hizmet dışı durumda bulunmasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, subay ve astsubay eğitiminin standartlaştırılmamış olması ve askerî okullardaki müfredatın çağdaş taktik gelişmelere göre yenilenmemesi de heyet tarafından vurgulanan temel sorunlar arasında yer almıştır. Heyetin önerileri arasında; askerî okullarda eğitimin yeniden düzenlenmesi, modern teknik donanımın orduya kazandırılması, mühimmat ve araçların standartlara uyumlu hale getirilmesi ve taşımacılık altyapısının geliştirilmesi gibi somut maddeler de bulunmaktaydı. Bu gözlemler, yalnızca kısa vadeli yardımların değil, uzun vadeli bir askerî modernizasyon planının gerekliliğini de ortaya koymuştur. Raporda ayrıca, Türkiye'nin mevcut kaynaklarıyla bu modernizasyona tek başına ulaşmasının güç olduğu, bu nedenle ABD yardımlarının hayati önem taşıdığı belirtilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 29-30).

ABD Askerî İnceleme Heyeti'nin faaliyet süreci ve değerlendirmelerine bağlı olarak, 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma", ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında askerî yardımı resmiyete döken ilk kapsamlı belge niteliğindedir. Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak askerî yardımın hukuki ve idarî esaslarını belirleyen bu antlaşma, yardımın niteliği, uygulanma şekli ve tarafların yükümlülüklerini açık biçimde tanımlamıştır. Antlaşmaya göre ABD, Türkiye'ye doğrudan askerî teçhizat, eğitim malzemesi ve danışmanlık desteği sağlayacaktır. Yardımın amacının, Türkiye'nin bağımsız askerî yapısını güçlendirmek ve ülkenin savunma kapasitesini artırmak olduğu vurgulanmıştır. Belgede özellikle öne çıkarılan hususlardan biri, ABD uzmanlarının Türk askerî kurumlarında görev alacağı, ancak bu kişilerin komuta yetkisine sahip olmayacağıdır. Böylece yardımın niteliği danışmanlık ve teknik destekle sınırlandırılmış; Türk ordusunun egemenlik haklarının zedelenmeyeceği güvence altına alınmıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1948: 32-33).

15 Temmuz 1947 tarihli ABD Büyükelçisi'nin Türkiye'ye yardımın sürdürülmesini tavsiye eden ek raporu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut durumu, askerî kapasitesi ve modernizasyon ihtiyacını kapsamlı biçimde inceleyen stratejik bir belge niteliğindedir.

Raporda, Türk ordusunun temel görevinin potansiyel bir saldırgana karşı caydırıcı bir güç oluşturmak olduğu belirtilmiş, ancak bu caydırıcılığın mevcut koşullar altında sınırlı kaldığı ifade edilmiştir. Ordunun çeşitli birimlerinde teknik donanım eksiklikleri bulunduğu, özellikle silah ve mühimmatın büyük oranda eski ve yetersiz olduğu, ulaşım ve haberleşme altyapısının modern savaş gerekliliklerini karşılamaktan uzak kaldığı ve mevcut askerî malzemenin önemli bir kısmının kullanılamaz durumda olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca eğitim araçlarının çağdaş savaş doktrinleriyle uyumlu olmadığı, bu nedenle hem muharip birliklerin eğitimi hem de teknik personelin yetiştirilmesi için kapsamlı bir destek programının başlatılması gerektiği belirtilmiştir. Raporun devam eden bölümlerinde bu tespitler somut yardım önerilerine dönüştürülmüştür. Özellikle zırhlı birlikler, topçu sınıfı ve motorize birliklerde ciddi eksiklikler bulunduğu, kara birliklerinin modern savaş koşullarına uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Bunun yanında hava savunma sistemlerinin güçlendirilmesi, ikmal, ulaştırma, muhabere ve bakım hizmetleri gibi muharebe dışı sınıfların desteklenmesi, öncelikli yardım alanları arasında sayılmıştır. Ayrıca Türk savunma sisteminin sadece kara kuvvetleri merkezli olmaktan çıkarılarak deniz ve hava kuvvetlerinin eşit düzeyde etkin hale getirilmesi gerektiği, bu amaçla Genelkurmay yapısında ve savunma yönetiminin üst kademelerinde yeniden düzenlemeler yapılmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Büyükelçi, Türkiye'nin ekonomik koşullarının bu büyüklükte bir orduyu finanse etmekte zorlandığını, yaklaşık 600.000 kişilik ordunun ülke bütçesi üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu ve bu durumun kamu hizmetlerini, ekonomik üretimi ve kalkınma projelerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu nedenle askerî yardımın yalnızca silah ve malzeme teminiyle sınırlı kalmaması, aynı zamanda altyapı ve ekonomik kalkınmayı destekleyecek biçimde planlanması gerektiği ifade edilmiştir. Stratejik öneme sahip karayolu projeleri, mühimmat üretim tesisleri ve bakım-onarım merkezlerinin yeniden yapılanmasının hem Türkiye'nin savunma gücünü artıracığı hem de ekonomik canlanmayı teşvik edeceği değerlendirilmiştir. Raporun genel yaklaşımı, Türkiye'nin Batı güvenlik sistemiyle uyumlu hale getirilmesini, ordunun yeniden yapılandırılmasını ve ülkenin savunma kapasitesinin hızla modernleştirilmesini öngörmektedir. Bu çerçevede, ABD ve İngiltere'nin sağlayacağı teçhizat, eğitim ve teknik yardımların koordineli şekilde yürütülmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Raporda önerilen askerî ve teknik destek programlarının, yalnızca Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı direncini artırmakla kalmayacağı, aynı zamanda ülkenin uzun vadede Batı ittifakının askerî standartlarına uyum sağlayacak bir yapıya kavuşmasını amaçladığı anlaşılmaktadır. (FRUS, 1947, Vol. V: 185).

Raporlarda yalnızca teknik eksikliklerin giderilmesi değil, Türkiye'nin askerî personel

yapısının da gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Subay ve astsubay eğitim müfredatlarının çağdaş standartlara göre yeniden düzenlenmesi, eğitici personelin ABD’de eğitilerek Türkiye’ye gönderilmesi ve askerî okulların fiziki ve akademik altyapısının modernize edilmesi gibi öneriler raporlarda yer almıştır. Böylece yardımın sadece araç-gereç teminiyle sınırlı kalmaması, uzun vadeli kurumsal bir yeniden yapılanma sürecine dönüşmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede hazırlanan raporlar, yalnızca teknik analizler değil, aynı zamanda politik etkiler taşıyan yönleriyle de öne çıkmış ve sonraki ABD-Türk askerî ilişkilerinin çerçevesini belirlemiştir.

İnceleme Heyeti’nin kapsamlı raporu, 15 Temmuz 1947’de Büyükelçi Edwin C. Wilson tarafından ABD Dışişleri Bakanlığı’na gönderilmiştir. Wilson, dört çalışma grubunun başındaki Tümgeneral Lunsford E. Oliver, Amiral Ernest E. Herrman, Tümgeneral William E. Hall ve Paul McGuire’a teşekkür ederek heyetin Türkiye’de büyük bir güven ve saygı kazandığını belirtmiştir. Ayrıca, üyelerin yalnızca teknik danışmanlık yapmakla kalmayıp Amerikan çıkarlarına da önemli katkılar sağladığını vurgulamıştır. Antlaşma metninde ayrıca, ABD tarafından gönderilecek malzemelerin türü, teslim koşulları ve Türkiye tarafından yapılması gereken lojistik düzenlemeler de yer almıştır (Çifci, 2022: 280-281). Yardım etkinliğini artırmak amacıyla taraflar arasında sürekli temas kurulacağı ve uygulamanın düzenli aralıklarla gözden geçirileceği belirtilmiştir. Bu belge, yalnızca yardımın başlangıç koşullarını belirlemekle kalmamış; ilerleyen yıllarda Türkiye ile ABD arasında kurulacak askerî iş birliğinin de temel zeminini oluşturmuştur. Ancak bu süreçte, kamuoyunda yardımın mahiyeti ve Türkiye’nin bu yardımlara yaklaşımı konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. 11 Eylül 1948 tarihli Ulus gazetesinde yayımlanan Paris menşeli bir Amerikan ajans haberinde, Türkiye’nin Marshall Yardımı konusunda samimi bir tutum içinde bulunmadığı ileri sürülmüştür (Ulus, 11 Eylül 1948: 1,4). Ulus’un ABD ajansına dayanarak Türkiye’nin Marshall Yardımı’nda samimi olmadığını belirten bu haberi üzerine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından bir değerlendirme yazısı hazırlanmıştır. İncelemede, haberde yer alan ifadelerin Türkiye’nin dış politikasını olumsuz yansıtabileceği ve yardımların “dâhilî siyasî sebeplerle” yapıldığı yönündeki yorumların diplomatik açıdan sakıncalı olduğu ifade edilmiştir. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, hükümetin resmî görüşünü yansıtan bir gazetede bu tür haberlerin yayımlanmadan önce ilgili mercilerin bilgilendirilmesi gerektiğini bildirmiştir (BCA, 030.10.0.0/85.564.7, 20.09.1948).

II. BÖLÜM

2. TRUMAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE ASKERÎ YARDIMIN UYGULANIŞI

General Lunsford Oliver’in başkanlığındaki inceleme heyeti, Türkiye’de yürüttüğü çalışmalarını Temmuz 1947’de tamamlayarak ABD’ye dönmüş ve yaptığı gözlemler ile tespitleri içeren rapor ve önerilerini ABD yönetimine sunmuştur. Bu raporda yer alan değerlendirmeler doğrultusunda, aynı yılın Ağustos ayı başlarında Türkiye’de görev yapacak kalıcı bir askerî misyonun teşkilatlanmasına yönelik hazırlıklara girişilmiştir (Celep, 2020: 43). Yardımın etkinliğini artırmak amacıyla, Ankara’da "Türkiye’ye Yardım İçin ABD Misyonu" adıyla bir misyon kuruldu. Bu yapı, yalnızca malzeme desteğiyle sınırlı kalmayıp eğitim, planlama ve denetim gibi işlevlerle genişletildi. Zamanla “JAMMAT” ve ardından “JUSMMAT” adını alan bu misyon, Türkiye’nin askerî teşkilatında doğrudan dönüşüm yaratacak şekilde, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile birlikte lojistik alanlarda faaliyet yürüttü. Böylece Truman Doktrini, sadece bir politika bildirgesi değil, sahada uygulamaya konan sistemli bir askerî reform süreci hâline geldi.

2.1. ABD Yardım Misyonunun Kuruluşu ve Organizasyonu

II. Dünya Savaşı’nın ardından oluşan yeni jeopolitik denge içerisinde, ABD’nin Türkiye’ye yönelik askerî yardım süreci, yalnızca silah ve teçhizat aktarımından ibaret kalmamış; aynı zamanda kalıcı bir danışmanlık ve yönlendirme yapısını da içerecek şekilde organize edilmiştir. Bu çerçevede, yapılan yardımların planlanması, sevkiyatı ve denetiminden sorumlu olacak şekilde “Türkiye’ye Yardım İçin Amerikan Misyonu” (American Mission for Aid to Turkey – AMAT) adı altında kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. Diplomatik olarak ABD’nin Ankara Büyükelçiliği’ne bağlı olan bu misyonun başına ABD’nin Türkiye Büyükelçisi bulunacaktı. Türk Kara, Hava ve Deniz güçlerinin yeniden yapılanmasına önderlik edecek çalışma gruplarının başına ise generallik rütbesinde bir askerî yetkili atanmış; organizasyon yapısı ise oldukça ayrıntılı biçimde şekillendirilmiştir (Çifci, 2022: 287). AMAT, yalnızca malzeme teminiyle sınırlı kalmamış, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yeniden yapılandırılmasına yönelik teknik danışmanlık hizmetlerini de üstlenmiştir. Bu yapılanma, Türkiye’nin NATO üyeliğine giden süreçte ABD askerî etkisinin kurumsal temellerini atan önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Organize edilen bu misyonun üyeleri 1947 yılının Eylül ayından itibaren Ankara’ya

gelmeye başlamış, Kara ve donanma grupları önceden İnceleme Heyeti'nin de çalışmalar yaptığı İzmir Caddesi'nde ki binaya; hava grubu Türk Hava Kuvvetleri binasına; yol grubu ise Bayındırlık Bakanlığı'nda tahsis edilen büroya yerleşmiştir (Celep, 2020: 43).

ABD'li yetkililer, Türkiye'ye yönelik askerî yardım faaliyetlerinin etkin ve koordineli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla misyonun faaliyet alanlarını dört ana grup altında yapılandırmışlardır. Kara Kuvvetleri ile ilgili faaliyetler “Turkey United States Army Group” (TUSAG), Deniz Kuvvetlerine yönelik çalışmalar “Turkey United States Navy Group” (TUSNG), Hava Kuvvetlerine ilişkin görevler ise “Turkey United States Air Force Group” (TUSAFG) başlıkları altında organize edilmiştir. Bu üç temel askerî grubun yanı sıra, kara ulaşımı, yol yapımı ve lojistik destek faaliyetlerini kapsayan dördüncü bir unsur daha teşkil edilmiş ve bu yapı “Public Roads Administration Group” (PRAG) olarak adlandırılmıştır (Celep, 2020: 46-47). PRAG'ın kuruluşu, ABD tarafının yalnızca askerî kuvvet aktarımına değil, aynı zamanda savaş gücünü besleyen ikmal ve altyapı sistemlerine de büyük önem verdiğini göstermektedir. Bu kurumsal yapı zamanla dönüşüme uğramış; 7 Kasım 1949 tarihinde yapılan düzenlemeyle misyonun adı “Joint American Military Mission for Aid to Turkey” (JAMMAT – Türkiye'ye Yardım İçin Müşterek Amerikan Askerî Kurulu) olarak değiştirilmiştir. Yapının ismi değişse de diplomatik bağlılıklar ve işleyiş ilkelerinde esaslı bir farklılık olmamış, Ankara'daki ABD Büyükelçiliği'ne karşı olan sorumluluklar korunmuş ve misyon başkanının unvanı “koordinatör” yerine “başkan” olarak yeniden tanımlanmıştır. Başlangıçta misyonun ana görevi, sağlanan silah ve teçhizatın kullanımı, bakımı ve korunması konusunda Türk personele eğitim vermektir. Zamanla bu görev genişleyerek misyon, taktik, teknik, lojistik, yönetim ve organizasyon alanlarında ABD usul ve doktrinlerine göre danışmanlık yapan ve tavsiye sunan bir yapıya dönüşmüştür. Misyonun sorumlulukları uygun planı belirlemek, bunu açıkça anlatmak, uygulamaya nezaret etmek ve yönetim sürecini denetlemek şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar görev tüm muharip kuvvetleri kapsıyor olsa da ABD'li yetkililer öncelikle kara kuvvetlerinin yeniden yapılanmasına ağırlık vermişlerdir; çünkü muhtemel bir çatışmanın büyük ölçüde kara harekâtı şeklinde cereyan edeceği, Türk ordusunun esas olarak kara gücüne dayandığı ve coğrafi ile komuta öncelikleri nedeniyle kara unsurunun tarihsel olarak en çok önemsenen bileşen olduğu değerlendirilmiştir (Çıfci, 2022: 288). Batı'nın SSCB ile olası bir savaş durumunda Türkiye'yi doğu sınırından başlayacak bir siper/engel olarak gördüğü düşüncesi, ABD'li stratejistlerin planlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Müşterek harp fikrini ve özellikle nükleer ile stratejik hava taarruzlarına dayanan savaş konseptlerini esas alan Batı harp planlarında, Türkiye'nin geniş kara kuvvetleri Sovyet birliklerini oyalamak açısından hayati bir rol oynamaktaydı; böylece kara birliklerinin meşgul

ettiği kuvvetler karşısında Batılı ittifak üyeleri nükleer hava ve deniz gücüyle Sovyetlere ağır darbeler vurabilecekti. II. Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen ve “Önleme Doktrini” adıyla formüle edilen bu yaklaşım, topyekûn/nükleer çatışmayı merkezine alan bir harp anlayışını benimsediğinden, müşterek harekât planlarında Türkiye’nin kara birliklerine ek olarak coğrafi konumunun hava harekâtları için üs olarak kullanılmasına da özel önem verilmiştir. Bu çerçevede Türkiye hem karada Sovyet kuvvetlerini meşgul edecek bir tampon görevi üstlenecek hem de hava operasyonları için elverişli üslerin sağlanmasıyla Batı’nın stratejik manevralarına olanak tanıyacaktı (Fahri, 1966: 30). Yetkililer, Türk Kara kuvvetlerinin yeniden yapılanmasında önceliği teknik eğitime vermiş ve bunu kendi askerî kültürlerinin bir yansıması olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşım, gönderilen silah ve malzemenin doğru kullanımını sağlamak açısından da gerekliydi. Yeniden yapılanma süreci üç aşamada planlanmış, ilk adımda her sınıfa kendi uzmanlık alanına uygun teknik eğitim verilmesi esas alınmıştır. Bu dönemde muvazzaf subay olarak görev yapan Sabri Yirmibeşoğlu, ABD’li yetkililerin özellikle teknik uzmanlık anlayışını Türk ordusuna kazandırdığını belirtmiş; her subayın havan, tanksavar veya makineli tüfek gibi belirli bir konuda uzmanlaşmasının alışkanlık hâline geldiğini vurgulamıştır (Yirmibeşoğlu, 1999: 66). Yine aynı dönemde görev yapan Cemal Madanoğlu ise bu hususu kendi deneyimiyle örneklendirmiştir. Mandaloğlu, görev yaptığı zırhlı birliğe verilen ABD tankları için gelen uzman personelin her biri yalnızca tankın bir bölümünde uzmanlaşmış, eğitimleri de bu dar uzmanlık alanı üzerinden vermiştir. Böylece ABD’nin yaklaşımı, Türk ordusunda bütüncül bir anlayıştan ziyade, her subay ve personelin belirli bir teknik konuda yoğunlaşmasını sağlayan modern bir uzmanlık sistemini yerleştirmiştir (Madanoğlu, 1982: 201). Türkiye’de kurulan Amerikan Askerî Yardım Kurulu, yalnızca iki ülke arasındaki askerî konuların görüşülüp karara bağlandığı bir organ olarak kalmamış; 1947 Truman Doktrini ile başlayan yardım sürecinin ardından, Türk ordusunda eğitim, taktik, teknik ve idari alanlarda yaşanan dönüşümün hem yönlendiricisi hem de uygulayıcısı hâline gelmiştir. Bu nedenle söz konusu misyonun Türk Silahlı Kuvvetleri üzerindeki etkisi giderek artmış, alınacak malzemenin seçilmesinden bütçenin düzenlenmesine kadar geniş bir yelpazede karar süreçlerinde belirleyici bir konum elde etmiştir (Celep, 2020: 46). Özellikle Hava Kuvvetleri için hayati nitelik taşıyan meteoroloji hizmetleri kapsamında, 8 Ocak 1952’de Amerikan Askerî Yardım Kurulu Başkanı Tümgeneral W. H. Arnold, Millî Savunma Bakanı Hulusi Köymen’e gönderdiği bir yazıda 1952 mali yılı bütçesinde Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü için öngörülen 2.240.000 TL’nin yetersiz olduğunu, bunun yerine 3.050.000 TL ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Arnold, kurulun yaptığı incelemeler sonucunda meteoroloji faaliyetlerinin etkin biçimde yürütülebilmesi için bu

miktarın zorunlu olduğunu vurgulamış, ayrıca meteoroloji hizmetlerini Millî Savunma Bakanlığı açısından kritik ve yaşamsal bir görev olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 030.01/57.348.2, 8 Ocak 1952).

1958 yılında ise ikinci bir yeniden yapılanmayla bu misyon, “Joint United States Military Mission for Aid to Turkey” (JUSMMAT) adını almıştır. Bu kurumsal değişim ve genişleme süreci, ABD askerî yardımlarının yalnızca malzeme temininden ibaret olmadığını; bunun ötesinde, stratejik yönlendirme ve askerî danışmanlık fonksiyonlarını da içeren daha kapsamlı ve sürekli bir işleyiş modeli oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Misyonun organizasyonel yapısı, Türk askerî kurumlarıyla doğrudan temas kurabilecek şekilde tasarlanmış ve bu sayede yardım sürecinin yerel yapılarla eşgüdüm içinde ilerlemesi amaçlanmıştır (Sander, 1989: 148-150; Güvenç, 2010: 99-101).

2.2. Görev Tanımı ve Operasyonel Öncelikler

Türkiye’ye gönderilen ABD askerî yardım misyonunun başlangıçta üstlendiği temel işlev, sağlanan askerî malzemenin etkin ve verimli biçimde kullanımı için Türk personeline teknik düzeyde eğitim verilmesiydi. Ancak zamanla bu görev alanı genişletilmiş ve misyon yalnızca teknik eğitim sağlayan bir yapı olmaktan çıkarak, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin çeşitli kademelerinde danışmanlık ve yönlendirme yapan çok yönlü bir organizasyona dönüşmüştür. Bu yeni işlevler arasında askerî planlamalara katılmak, doktrin geliştirme önerileri sunmak, bu önerilerin sahada anlatımını yapmak, uygulamaları yerinde denetlemek ve gerekli görülen düzeltmeleri ilgili makamlarla koordine etmek gibi görevler yer almıştır (Çifci 2022: 288). Misyonun görev kapsamı teknik olarak Türk Silahlı Kuvvetleri’nin tüm unsurlarını içeriyor olsa da uygulamada özellikle Kara Kuvvetleri’ne öncelik verildiği dikkat çekmektedir. Bu öncelikli yaklaşım üç temel nedene dayanmaktaydı: İlk olarak, Türkiye’nin karşılaşması muhtemel askerî tehditlerin kara sınırları üzerinden geleceği değerlendirilmekteydi. İkinci olarak, Türk ordusunun tarihsel olarak kara gücüne dayanan bir yapı arz etmesi, bu önceliği doğal kılmaktaydı. Üçüncü olarak ise, Türk askerî komuta yapısı, büyük ölçüde karasal savunma anlayışı çerçevesinde şekillenmiş bir gelenek üzerine inşa edilmişti. Bu nedenlerle, ABD askerî misyonunun planlama ve eğitim faaliyetlerinde kara birliklerine ağırlık verilmesi, yalnızca operasyonel tercihten değil; aynı zamanda stratejik ve yapısal bir zorunluluktan kaynaklanmaktaydı.

2.3. Eğitim Reformu ve Teknik Yönlendirme Süreci

Reformun temel hedefi, Türk Kara Kuvvetleri'nde ABD modeline dayalı sınıf okulları sistemini kurumsallaştırmak ve çağdaş askerî ihtiyaçlara cevap verebilecek bir eğitim altyapısı oluşturmaktır. Subay ve astsubayların modern harp doktrinlerine, ileri teknoloji ürünü silah sistemlerine ve NATO üyeliği öncesi standartlara uygun olarak eğitilmeleri, yardım programının başarısı açısından kritik görülmekteydi (Güvenç, 2010: 196). Bu çerçevede Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve çeşitli sınıf okulları reform sürecinin merkezinde yer aldı. ABD danışmanlarının hazırladığı programlarla, eğitim içeriği yalnızca teorik bilgiye değil, aynı zamanda uygulamalı sahra eğitimine dayalı uzmanlaşmaya yöneltildi. Her sınıf için ayrı müfredat hazırlanarak teknik beceri kazandırılması hedeflenmiş, eğitim programları personelin sınıfına, rütbesine ve görev alanına göre farklı kademelere ayrılmıştır (Gürkan, 2005: 248). Piyade, topçu, zırhlı birlikler, muhabere ve ulaştırma gibi branşlarda görev yapan personele, görev alanlarına uygun içerikte teknik ve taktik eğitimler verildi. Bu yaklaşım sayesinde her sınıf okulunda, modern muharebe tekniklerini kapsayan kapsamlı bir eğitim düzeni kurulmuş oldu. ABD'li uzmanların sahada yürüttüğü gözlemler ve hazırlanan uygulamalı raporlar, eğitimin yönlendirilmesinde katkı sağladı. Eksikliklerin belirlenip hızla giderilmesi, eğitim sisteminin canlı ve ihtiyaca uygun biçimde işlemesine olanak tanıdı (Bayar, 2009: 107). Bütün bu çabalar sonucunda eğitim, sadece bilgi aktarımı değil; aynı zamanda Türk ordusunun kurumsal dönüşümünü sağlayan temel bir araç olarak değerlendirilmiştir. Eğitim programları, personelin çağdaş sistemlere entegrasyonunu sağlamış ve Türk Kara Kuvvetleri'nin savaş gücünü niteliksel olarak artırmıştır (Ülger, 2010: 194).

2.4. Uygulamalı Eğitim Aşamaları ve Kontrol Mekanizmaları

ABD Askerî Yardım Misyonu'nun Türkiye'deki faaliyetleri kapsamında, askerî eğitimin teorik bilgilerle sınırlı kalmaması, uygulamalı yöntemlerle desteklenerek personelin görev sahasına en uygun biçimde yetiştirilmesi temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda, özellikle Kara Kuvvetleri bünyesindeki sınıf okullarında görev yapan subay ve astsubaylara yönelik eğitim programları yeniden düzenlenmiş, teorik içerikler uygulamalı aşamalarla bütünleştirilmiştir (Güvenç, 2010: 144-145). Uygulamalı eğitim aşamaları, her sınıfın teknik özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre yapılandırılmıştır. Örneğin topçu, muhabere, ulaştırma ve zırhlı birlikler gibi teknik sınıflarda verilen eğitimler; silah sistemlerinin kullanımı, bakım ve arıza giderme uygulamaları, taktik hareket tarzları ve birlik içi koordinasyon esaslarına dayandırılmıştır. Kursiyerler, bu süreçte gerçek görev senaryolarına

benzer koşullarda, ABD ordusunun benimsediği standartlar doğrultusunda eğitilmiştir (Yurdabak, 1979: 30-31). Uygulamalı eğitim süreçlerinin başarısı ve sürekliliği, yalnızca eğitimin planlanmasına değil, aynı zamanda bu sürecin etkin biçimde denetlenmesine de bağlıydı. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin her aşaması, belirli kontrol mekanizmalarıyla izlenmiş, eğitim sonunda kursiyerlerin performansı çeşitli testlerle değerlendirilmiştir. Özellikle sınıf okul komutanlıkları bünyesinde oluşturulan denetim kurulları hem uygulamalardaki aksaklıkları tespit etmekte hem de personelin bireysel yeterliliğini analiz etmekte işlev görmüştür (Bayar, 2006: 98-99). ABD’li danışman subayların katılımıyla gerçekleştirilen eğitim gözlemleri, uygulama sırasında ortaya çıkan eksikliklerin kısa sürede tespit edilmesini sağlamış, bu eksikliklere dair geri bildirimler doğrudan okul komutanlıklarına ve birliklere iletilmiştir. Bu yapının oluşturulması sayesinde eğitim yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmaktan çıkmış, askerî kapasitenin geliştirilmesine yönelik dinamik ve geri bildirim temelli bir sürece dönüşmüştür.

2.5. Depolama, Tesellüm ve Liman Organizasyonları

Malzemenin zamanında ilgili sınıf okullarına ve eğitim merkezlerine ulaştırılamaması, özellikle uygulamalı eğitimlerin düzenli yürütülmesini ciddi şekilde aksatmıştır. Eğitim faaliyetlerinin başarısı büyük ölçüde teçhizatın zamanında ve eksiksiz teminine bağlıydı. Ancak askerî yardım kapsamında gelen malzemelerin hem teslim alma sürecinde hem de sınıflara tahsisinde yaşanan gecikmeler, bu süreci olumsuz etkilemiştir. Eğitim merkezlerine ulaşamayan ya da geç ulaşan ekipmanlar, sınıf okullarında planlanan uygulamalı eğitimin zamanında başlatılamamasına veya eksik yapılmasına yol açmıştır. Askeri yardım sevkiyatı sırasında Türkiye’de modern şekilde donatılmış gelişmiş bir limanın olmayışı, yükleme ve boşaltma gibi işlerde gereğinden fazla zaman kaybına sebep olmuştur (Celep, 2020: 50-52).

Muhabere, zırhlı ve topçu sınıflarında teknik araç-gereçle eğitim esas olduğundan, bu gecikmeler doğrudan eğitim kalitesini düşürmüştür. Bu aksamaların temel nedenlerinden biri, Türkiye’deki depo sisteminin yetersizliği idi. Askerî malzemenin sevk, saklama ve dağıtım aşamalarında ciddi organizasyon sorunları yaşanmıştır. Depolama alanlarının fiziksel yetersizlikleri, uygun muhafaza sistemlerinin kurulamamış olması ve malzeme sınıflandırma işlemlerinin yeterince profesyonel yapılmaması bu durumu daha da ağırlaştırmıştır. Yardım kapsamında gelen ekipmanların bazen yanlış birimlere gönderildiği ya da bir süre kullanılmadan bekletildiği durumlar da raporlarla belgelenmiştir (Bölükbaşı, 2005: 144).

Depo ve teslim alma personelinin yeterince eğitilmemiş olması, modern envanter ve

takip sistemlerinin uygulanmaması ve taşra birliklerine malzeme ulaşımında yaşanan plansızlık, lojistik hattın neredeyse tüm aşamalarında sorunlara neden olmuştur. Bu durum, eğitimle lojistik destek arasında gerekli eşgüdümün sağlanamamasını beraberinde getirmiş ve yardım programının sahadaki etkisini sınırlamıştır (Gönlübol-Ülman, 1986: 236). Yardımın salt teknik boyutla sınırlı kalmayıp, organizasyon ve planlama kapasitesini de kapsamaması gerektiği bu örnek üzerinden net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

2.5.1. Denetim Komisyonları ve ABD'nin Eleştirileri

ABD'li gözlemciler, yardım programı çerçevesinde teslim edilen malzemelerin kullanımını ve envanter sürecini düzenli biçimde denetlemiş; ancak bu denetimler, ciddi idari ve yapısal eksiklikleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Teslim alınan mühimmat ve araçların bir kısmının kayıt altına alınmadığı, hatalı sınıflandırıldığı veya uygun olmayan koşullarda depolandığı belirlenmiştir. Bu durum yalnızca teknik bir aksaklık olarak değil, aynı zamanda eğitim süreçlerindeki yetersizlik ve organizasyonel disiplinin zayıflığıyla bağlantılı yapısal bir sorun olarak değerlendirilmiştir. ABD kaynaklarında, yaşanan aksaklıkların yalnızca idari nedenlerden değil, malzeme teslim sürecini yürüten Türk birimlerinin tecrübe ve koordinasyon eksikliğinden de kaynaklandığı belirtilmiş; lojistik zincirdeki bu kopuklukların, askerî eğitim programlarının ilerleyişini doğrudan olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Kağıt üzerinde yürütülen tüm hazırlıklara karşın, Amerikalı askerî yetkililer Türkiye'deki uygulamadan memnun kalmamıştır. 12 Kasım 1947 tarihli ve Albay R. P. Shugg imzalı raporda, Türkiye'nin büyük çaplı bir malzeme sevkiyatına henüz hiçbir açıdan hazır olmadığı belirtilmiştir. Shugg, Türk tarafının ayrıntılı bir malzeme listesi hazırlayamadığını, liman ekiplerinin sevkiyat konusunda deneyimsiz olduğunu ve hangi limanların kullanılacağına dair bile net bir planın bulunmadığını vurgulamıştır. Depolama koşullarının yetersizliği, stok kayıt sisteminin ilkel oluşu ve bu alanda yetişmiş personel eksikliği de raporda öne çıkan diğer sorunlardandır. (Çifci, 2022: 292). ABD'nin bu noktadaki eleştirilerinin yersiz olmadığı anlaşılmaktadır. Ordudonatım sınıfının kurucularından General Fahri Ateşalp, "Ordudonatım Tarihçesi" adlı eserinde, yardımın ilk dönemlerinde yaşanan ciddi sorunları dile getirmiştir. Ona göre, ABD'den gönderilen askerî malzemeler için uygun depolama alanları hazırlanmamış, yetkililerin "nasıl olsa geldiğinde çözülür" anlayışı yüzünden malzemeler haftalarca indirme sahalarında bekletilmiştir. Planlama ve koordinasyon eksikliği nedeniyle malzeme gelişigüzel yığılmış, boş alanlar tıkanmış ve Levazım Dairesi bu sıkışıklığı gidermek için yetersiz personelini takviye edecek şekilde yüzlerce hamal çalıştırmak zorunda kalmıştır.

Bu tür aksaklıklar, ABD’li yetkililer açısından henüz kurulmamış olan Ordudonatım sınıfının bir an önce teşkil edilmesini gerekli kılmıştır (Ateşalp, 1958: 23-24).

2.5.2. Lojistik Eksikliklerin Eğitim Sürecine Etkisi

Liman ve ulaştırma alanlarında yaşanan sorunlara ek olarak, yardım malzemelerinin sevkiyatını olumsuz etkileyen bir diğer önemli etken de askeri birliklerde yaşanan depolama yetersizliği olmuştur. Bu durumun temel nedeni, yoğun şekilde gelen yardım malzemelerini düzenli bir şekilde yerleştirmek ve muhafaza etmek için yeterli depo alanının bulunmamasıdır (Celep, 2020: 53). 1947 yılının sonlarına doğru yapılan hazırlıklara rağmen ABD, Türkiye’nin askerî yardım sürecine yeterince hazır olmadığını düşünmekteydi. Nitekim 12 Kasım 1947’de Albay R. P. Shugg, Washington’da bulunan Tümgeneral McBride’a gönderdiği mektupta bu durumun altını çizmişti. Shugg’a göre Türk tarafı, kapsamlı bir malzeme listesi hazırlayamamıştı ve limanlarda görev yapan ekipler sevkiyat konusunda hiçbir deneyime sahip değildi. Dahası, hangi limanların kullanılacağı bile belirlenmemişti. Depolama koşulları da yetersizdi; stok kayıt sistemi ilkel düzeyde kalmıştı. Bu eksiklikler, eğitim faaliyetlerini de doğrudan etkiliyordu. Özellikle planlanan tatbiki eğitimlerin büyük bir bölümü, gerekli araç ve teçhizatın zamanında ulaştırılamaması nedeniyle ertelenmek zorunda kaldı. ABD’li danışman subaylar, malzeme ve eğitim süreçlerinin birbirine uyum sağlayamamasının yalnızca eğitim kalitesini düşürmediğini, aynı zamanda yapılan yardımların etkinliğini de sekteye uğrattığını raporlarında dile getirdiler. McBride ve Reidenbaugh gibi sahada görev yapan ABD’li subayların gözlemlerinde, eğitim ile donanım arasındaki eşgüdümün zayıf olduğu, bu nedenle belirlenen hedeflerin hayata geçirilemediği açıkça ifade edilmekteydi (Çifci, 2022: 292). Bu tablo ABD yardım programlarının kağıt üzerinde planlandığı kadar kolay uygulanmadığını ve Türk ordusunun altyapı, lojistik ve organizasyonel alanlarda ciddi eksikliklerle karşı karşıya olduğunu gösteriyordu. Bu süreçte 8 Eylül 1947’de Türkiye’ye gelen Amerikan liman işleri uzmanı Albay Littell, ABD’den gönderilecek askerî yardım malzemesinin Türk limanlarında nasıl boşaltılacağı, depolanacağı ve sevk edileceğine dair ayrıntılı bir inceleme programı başlatmıştır. Türk makamlarınca belirlenen ve çeşitli sınıf subaylarından oluşan heyetlerle birlikte İstanbul, Derince, Gelibolu, İzmir, Mersin ve İskenderun limanlarında incelemelerde bulunan Littell, bu limanlardaki depolama alanlarının fiziki durumunu, taşıma kapasitesini ve tahliye imkânlarını değerlendirerek bir rapor hazırlamıştır (BCA,030.10.00.00.52/52-345-28, 25 Aralık 1947). Littell’in tespitleri doğrultusunda Türk limanlarında Amerikan yardım malzemesinin kabulü ve iç bölgelere sevki için yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda,

İstanbul Limanı'nın yoğun ticari trafiği nedeniyle oluşabilecek tıkanıklığın önüne geçmek amacıyla Sirkeci, Sarayburnu, Tophane ve Gülhane civarında yeni depo alanları oluşturulmuştur. Derince ve Gelibolu limanlarında Amerikan askerî yardımlarının boşaltılması için özel tahliye ekipleri görevlendirilirken, İzmir, Mersin ve İskenderun'da ABD'den gelen malzemelerin teslim alınması ve iç bölgelere sevk edilmesinden sorumlu askerî heyetler teşkil edilmiştir. Mart 1948'de Derince Limanı'na ulaşan Amerikan yardım gemisi, çok sayıda tank, kamyon gibi araçlar ile birçok askeri donanım malzemesi getirmiştir (Cumhuriyet, 27 Mart 1948: 1). Aynı dönem içinde Türkiye'ye gelen Charles Glopper adlı gemi ise, çeşitli tanklar, sahra topları, haberleşme araçları ile topların taşınmasında kullanılacak kamyon ve ciplerden oluşan geniş bir askerî malzeme grubunu beraberinde getirmiştir. Ulaştırma Bakanlığı, Sirkeci'deki altı deponun boşaltılmasını ve askerî sevkiyat işlemleri için bu depoların tahsis edilmesini talep etmiş, Tophane'deki askerî fabrikaların depoları ile İstanbul piyasasından sağlanan mühimmat ve teçhizatın da bu sistem içinde yer alması kararlaştırılmıştır. Littell'in Türk limanlarını dolaşarak hazırladığı rapor doğrultusunda, Sarayburnu Parkı, Hünkâr İskeleyi ve çevresindeki binaların da geçici depolama alanı olarak belirlenmesi önerilmiştir. Bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi için Millî Savunma, Ulaştırma, Maliye ve Dışişleri bakanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığı arasında yakın bir koordinasyon tesis edilmiştir. Tophane'deki askerî fabrikalarla liman antrepoları arasındaki mesafenin kısa oluşu, malzeme tahliyesi ve sevki açısından büyük bir kolaylık sağlamış; ayrıca şeker şirketine ait depoların da geçici olarak Ulaştırma Bakanlığı emrine verilmesi uygun bulunmuştur.

Bu süreçte, İstanbul piyasasından temin edilen yerli üretim askerî malzeme ile ABD yardımı kapsamında gelen ekipmanların aynı depolarda muhafaza edilmesine karar verilmiş; böylece hem zaman hem de lojistik açıdan daha verimli bir sistem kurulmuştur (BCA,030.10.00.00.52/52-345-28, 25 Aralık 1947). Eylül 1947'den itibaren hız kazanan bu lojistik planlama faaliyetleri, Amerikan Askerî Yardım Misyonu'nun Türkiye'deki kurumsal yapılanmasının altyapısını oluşturmuş, sonraki dönemde JAMMAT adıyla teşkilatlanacak olan misyonun operasyonel uygulamalarına zemin hazırlamıştır.

2.6. Pratik Eğitim Dönemine Geçiş ve 1948 Bahar Hedefi

ABD askerî yardım programı, yalnızca malzeme tedariki ve teorik eğitimle sınırlı kalmayıp, sahada uygulanacak tatbikî eğitimleri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernleşmesinde kalıcı sonuçlar için özellikle uygulamalı eğitim öne çıkarılmış ve 1948 baharı bu safhanın başlangıcı olarak belirlenmiştir. Ancak sevkiyatlardaki

gecikmeler ve teçhizat eksiklikleri yüzünden planlanan tatbikatlar aksatılmış, bu da hem eğitimin verimini düşürmüş hem de personel moralini olumsuz etkilemiştir. Yardımın etkinliği için uygulamalı eğitimlerin hızla başlatılması gerektiği raporlarla Washington’a bildirilmiş ve sahada görev almak üzere 15 Amerikan subayın gönderilmesi önerilmiştir.

Türk makamları da bu doğrultuda açık bir tavır sergilemiş, Amerikan Askerî Yardım Misyonu’nun başındaki büyükelçiye, “Gerekirse ekipman göndermeyin ama bize pratik eğitim sağlayın, üçüncü safhayı daha kapsamlı tutun” şeklinde taleplerini iletmişlerdir. Bunun üzerine büyükelçi, üçüncü aşamanın genişletilmesi amacıyla ABD Kara Kuvvetlerinden ilave uzman subay gönderilmesini istemiştir (Çıfci, 2022: 296). Böylelikle 1948 baharında, Türk Kara Kuvvetleri’nin yeniden yapılanmasında uygulamalı iş birliği dönemine geçilmiş, teorik bilgi aktarımının ötesine geçilerek teknik malzemenin sahadaki kullanımının gösterilmesi hedeflenmiştir. Tümgeneral McBride’in da vurguladığı üzere, başlangıçta yalnızca teknik öğretimle sınırlı kalınan bu süreç, kısa süre içinde yetersiz görülmüş; zira II. Dünya Savaşı’na katılmamış olan Türk subayları, muharebe deneyiminden yoksun olduklarından modern orduların gerisinde kalmışlardı. Dolayısıyla modern teçhizattan etkin biçimde yararlanabilmeleri, ancak ABD’li eğitimcilerin nezaretinde açılan kurslarda alacakları eğitimler ve tatbikî uygulamalarla mümkün olabilmiştir (McBride, 1948: 6) Uygulamalı eğitimlerin ertelenmesinin, birliklerin sahaya hazır hâle gelmesini de geciktirdiği ve bu sürecin hem teknik hem moral boyutta olumsuz sonuçlar doğurduğu değerlendirilmiştir. Bu dönemde eğitim süreci, yalnızca bireysel yetkinliği değil, aynı zamanda askerî teşkilatın sahadaki işleyişini etkileyen yapısal bir unsur hâline gelmiş; uygulama gecikmeleri, organizasyonel düzeyde aksamalara yol açmıştır (Bölükbaşı, 2005: 149; Koçak, 2010: 242). Yardım programının başarısı, teorik bilginin sahadaki uygulamayla bütünleşmesine bağlı görülmüş; 1948 baharı bu çerçevede kritik bir eşik olarak kabul edilmiştir.

2.7. Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın Kuruluşu ve Yeniden Yapılanması

1949 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın resmen teşkil edilmesi, Türk ordusunun yapısal dönüşümünde temel bir aşamayı oluşturmuştur. 1 Temmuz 1949’da oluşturulan bu komutanlık, daha önce doğrudan Genelkurmay Başkanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren kara unsurlarının eğitim, harekât, planlama ve idari hizmetlerinin tek bir çatı altında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Kara Kuvvetleri Komutanlığı, sınıf okullarının yönetimi, eğitim merkezlerinin idaresi ve lojistik destek üslerinin teşkili gibi geniş kapsamlı sorumluluklar üstlenmiş ve ordunun barış ve savaş dönemlerindeki görev tanımları net bir

şekilde ayrıştırılmıştır. Yeni yapılanmada Kara Kuvvetleri; üç ordu, sekiz kolordu, on altı piyade tümeni, üç süvari tümeni ile çeşitli tugaylar ve sınıf birliklerinden oluşan bir kuvvet sistemine kavuşturulmuştur. Topçu, istihkâm, muhabere, ulaştırma, ordonat ve sıhhiye gibi sınıflar kolordu ve tümen seviyelerinde tabur veya bölükler hâlinde teşkilatlandırılarak modern bir ordunun gerektirdiği teknik ve destek unsurlarının bütüncül biçimde örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu dönemde Kara Kuvvetleri'nin eğitim, personel, lojistik ve seferberlik gibi konulardaki yetki ve sorumlulukları genişletilmiş; komutanlığın görev alanı tatbikatların düzenlenmesi, birliklerin sevki ve ikmali, savaş planlarının hazırlanması, lojistik merkezlerin kurulması ve diğer kuvvet komutanlıklarıyla koordinasyon gibi başlıklarda belirginleştirilmiştir (Çifci, 2022: 340-343). 1950 yılında bu idari yapıyı desteklemek amacıyla “Yurt İçi Bölge Komutanlıkları” kurulmuş; böylece ordunun lojistik kapasitesi artırılarak barış döneminde de seferberlik hazırlıklarını sürdürebilecek bölgesel bir teşkilat ağı oluşturulmuştur (Türk Kara Kuvvetleri Tarihi: 286-287).

Kara Kuvvetleri teşkilatının bu dönemdeki yeniden düzenlenmesi, ABD Askerî Yardım Misyonu'nun yönlendirmeleri doğrultusunda daha da geliştirilmiştir. 1947 sonrasında faaliyete geçen JUSMMAT ve özellikle TUSAG gibi Amerikan askerî yardım grupları, Kara Kuvvetleri'nin teşkilatlanma ve eğitim yapısının belirlenmesinde doğrudan muhatap alınmıştır. 1951 Mayıs ayında yapılan mutabakatla Kara Kuvvetleri'ne ilişkin tüm teşkilatlanma ve eğitim konularında TUSAG'ın doğrudan muhatap kabul edilmesi; gerekli görüldüğünde bu hususların Genelkurmay Başkanlığı'na aktarılması karara bağlanmıştır. Aynı yılın Eylül ayında Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine dair prensip kararının alınmasıyla Kara Kuvvetleri'nin mevcut yapısının NATO harp planlarına uyarlanması gündeme gelmiş; Amerikan askeri danışmanlarının raporlarında Türk ordusunun savunma ağırlıklı yapısının, NATO'nun gerektirdiği daha hareketli ve hücum temelli bir kuvvet karakterine dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Eriç, 1999: 168).

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, yalnızca muharip birlikleri değil; sınıf okulları, eğitim merkezleri ve malzeme depoları gibi idari ve lojistik unsurları da bünyesine alan bütüncül bir teşkilat yapısına kavuşmuştur. 1949'da başlayan ve 1950–1951 döneminde olgunlaştırılan düzenlemeler, Türkiye'nin NATO standartlarına uyum sürecinin ilk evresini teşkil etmiş; ordunun savaş ve barış dönemlerindeki organizasyonu, sefer planlaması ve kuvvet yapısı bu çerçevede yeniden şekillendirilmiştir.

2.7.1. Sınıf Okulları ve Eğitim Modelinin Modernizasyonu

Türk Kara Kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasında sınıf esasına dayalı eğitim sistemi, ABD Askerî Yardım Misyonunun yönlendirmesiyle köklü bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, her sınıfın (zırhlı, topçu, muhabere, istihkâm, ulaştırma, ordonat gibi) kendi uzmanlık alanında eğitilmiş personelle donatılmasını hedeflemiş ve böylece hem teknik yeterlilik hem de operasyonel verimlilik artırılmıştır. Sınıf okulları, bu yeni yapılanmanın temel taşı hâline gelmiş; yalnızca teorik değil, uygulamalı eğitim ağırlıklı bir sistem benimsenmiştir. ABD Kara Kuvvetleri'ndeki sınıf okulu modeli örnek alınarak hazırlanan bu sistem, Türkiye'nin askerî eğitim tarihinde dönüm noktalarından biri olmuştur (Bayar, 2009: 107). Sınıf okullarının yeniden teşkilatlandırılmasıyla birlikte, her okulun görev tanımı, personel kapasitesi, müfredatı ve uygulama sahaları açıkça belirlenmiştir. Zırhlı Birlikler Okulu, tank ve zırhlı araç sistemleri konusunda uzman personel yetiştirmekle yükümlü kılınmış; eğitim alanında hareket, ateş gücü, bakım-onarım ve taktik kullanım gibi konulara odaklanılmıştır. Muhabere Okulu ise haberleşme sistemlerinin işletilmesi, telsiz kullanımı, sinyal güvenliği ve elektronik bakım alanında eğitimler vermiştir. Her sınıf okulu, kendi alanında ihtiyaç duyulan teknik eğitimi sağlamakla kalmamış, aynı zamanda eğiticilerin eğitimi yoluyla bilgi aktarımının sürekliliğini de garanti altına almıştır (Hürkan, 2005: 193). ABD yardım heyetlerinin desteğiyle bu okullarda kullanılan araç, gereç ve eğitim materyalleri güncellenmiş; eğitim sahaları genişletilmiş, öğretim kadrosu doğrudan sahada görev yapmış, yabancı dil bilen ve teknik yeterliliğe sahip subaylardan oluşturulmuştur. Eğitim programları, klasik ders anlayışından çıkarılarak tatbikat temelli uygulamalara dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, eğitim alanları açık arazilerde planlanmış, öğrencilerin gerçek sahra koşullarında karşılaşacakları durumlara hazırlıklı olmaları amaçlanmıştır (Sarı, 2021: 156). Sınıf okullarının bir diğer özelliği, yalnızca savaş zamanı için değil, barış döneminde de işlevselliğini koruyacak yapılar hâline getirilmiş olmalarıdır. Barış zamanında bu okulların temel işlevi, mevcut birliklerin eğitimlerini tamamlamak ve yeni personelin sahaya hazırlanmasını sağlamaktır. Eğitimler yılın belirli dönemlerinde tekrarlanmakta ve mezunlar, kıtaya gönderildikten sonra sahra tatbikatlarıyla bilgilerini pekiştirmektedir. Ayrıca bu sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, mezun olan personelin bir kısmı öğretim kadrosuna dâhil edilerek eğitim zincirinin kesintiye uğraması önlenmiştir (Bayar, 2009: 131; Güvenç, 2013: 117). NATO uyum süreciyle birlikte sınıf okulları, yalnızca ulusal ihtiyaçlara değil, ittifak içi görev dağılımlarına da uyumlu personel yetiştirmek amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu bağlamda okullarda yabancı dil eğitimi verilmiş, müttefik ülkelerin eğitim materyalleri incelenmiş ve Türkiye'deki sistem bu

doğrultuda güncellenmiştir. Bazı subaylar ve astsubaylar, yurt dışındaki kurslara gönderilmiş; oradan dönenler yeni müfredatların hazırlanmasında aktif rol almıştır (Sarı, 2021: 159). Böylece Kara Kuvvetleri'nin eğitim sistemi, NATO içi harekâtlara katılabilecek düzeyde profesyonel ve teknik açıdan donanımlı bir zemine kavuşmuştur. ABD askerî sisteminden esinlenen bir diğer unsur ise “sahra eğitim ekipleri” olmuştur. Bu ekipler, doğrudan kıtalara giderek birlikleri yerinde eğitmiş; eğitim faaliyetlerini yalnızca sınıf okullarıyla sınırlı bırakmamıştır. Bu uygulama, hem birlik komutanlarının eğitim faaliyetlerine daha aktif katılımını sağlamış hem de sahada yaşanan eksikliklerin anında tespit edilmesine olanak tanımıştır. Sahra ekiplerinin yönlendirmesiyle kıta eğitimi daha sistematik hâle gelmiş, eğitim standartları ülke genelinde eşitlenmiştir (Hürkan, 2005: 198). Tüm bu reformlar, sınıf okullarını yalnızca askerî bilgi öğreten yerler olmaktan çıkarıp, teknik beceri kazandıran, taktik düşünmeyi teşvik eden ve NATO ile entegre bir yapı oluşturan kurumsal merkezlere dönüştürmüştür. Sınıflar arası eğitim koordinasyonu sağlanmış, eğitim dokümanları, müfredatlar ve uygulamalar hem Kara Kuvvetleri içinde hem de müttefik ülkelerle ortak standartlar çerçevesinde şekillendirilmiştir (Güvenç, 2013: 120).

2.7.2. Subay, Astsubay ve Yedek Subay Sisteminin Dönüşümü

Subay, astsubay ve yedek subay yetiştirme sistemlerinin yeniden yapılandırılması, ABD Askerî Yardım Misyonu'nun teknik ve kurumsal önerileri doğrultusunda şekillenmiştir. Eğitim süreleri, program içerikleri ve kurumsal hedefler bu çerçevede kapsamlı biçimde gözden geçirilmiş, modern bir askerî personel sistemi inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu sürecin temel amacı, yalnızca teknik ve taktik açıdan yeterli personel yetiştirmek değil, aynı zamanda NATO normlarına uyum sağlayabilecek çağdaş liderlik kapasitesine sahip subay ve astsubay kadrolarını oluşturmak olmuştur. Bu doğrultuda Kara Harp Okulu, yeniden yapılandırmanın merkezine yerleştirilmiş ve 1949 sonrası dönemde ABD West Point modeli örnek alınarak yeniden düzenlenmiştir. Eğitim süresi dört yıla çıkarılmış, ders programı disiplinli liderlik anlayışı ile harmanlanarak temel bilimler, askerî tarih, taktik, harp oyunları ve saha uygulamaları gibi alanlarla zenginleştirilmiştir. Öğrenci subayların yalnızca teorik bilgiyle değil, arazi görevleri ve tatbikatlarla uygulamalı becerilerle de donatılması hedeflenmiş; bu süreçte Harp Okulu'nun fizikî altyapısı, eğitim araçları ve kütüphane kaynakları ABD yardımıyla modernize edilmiştir (Çıfci, 2022: 303). Subay eğitiminde gerçekleştirilen reformlar yalnızca Kara Harp Okulu ile sınırlı kalmamış, kurmay subay yetiştiren Harp Akademileri'ni de kapsamıştır. Akademi müfredatı savaş planlaması, stratejik analiz,

istihbarat, uluslararası güvenlik, birleşik harekâtlar gibi alanlarda uzmanlaşmayı hedeflemiş; bu doğrultuda senaryo temelli harp oyunlarına ve müttefik kuvvet yapılarının incelenmesine öncelik verilmiştir. Ayrıca NATO ülkelerinde düzenlenen eğitim faaliyetlerine katılım sağlanmış; burada edinilen bilgi ve deneyimler Türkiye’deki sistemlere entegre edilmiştir. Bu çerçevede Harp Akademileri, yalnızca ulusal güvenlik stratejilerine değil, NATO ittifakının kolektif savunma anlayışına da uyum sağlayan bir eğitim yapısı kazanmıştır (Güvenç, 2013: 87). Astsubay sınıfı ise bu süreçte belki de en köklü dönüşümlerden birini yaşamıştır. Önceden kısa süreli kurslarla göreve hazırlanan astsubaylar için merkezi ve uzmanlık temelli okullar açılmış, eğitim süresi uzatılmış, özellikle teknik sınıflarda (telsiz, motor, mühimmat, bakım-onarım gibi) uygulamalı eğitime ağırlık verilmiştir. Bu sınıfların her biri, kendi görev alanına özgü araç ve gereçlerle donatılmış, ABD yardım programı kapsamında sağlanan teknik ekipmanlarla desteklenmiştir. Aynı zamanda başarılı astsubayların eğitici kadro olarak görevlendirilmesiyle, süreklilik arz eden bir bilgi aktarım sistemi inşa edilmiştir (Gürkan, 2005: 241). Yedek subay sisteminde de kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Daha önce kıta birliklerinde kısa süreli teorik eğitimlerle görevlendirilen yedek subay adayları için merkezi eğitim birlikleri tesis edilmiş; bu birliklerde subaylığa hazırlık daha disiplinli ve sistematik bir hâle getirilmiştir. Eğitim içeriğine askerî yönetim, yazışma usulleri, birlik sevk ve idaresi ile saha disiplini gibi temel konular dâhil edilmiştir. Ayrıca öğretmen kökenli yedek subaylar, ABD yardım programı çerçevesinde yurt dışındaki eğitim kurslarına katılmış; dönüşlerinde eğitim subayı olarak görevlendirilmişlerdir (Bayar, 2006: 207). Bu üç personel grubunun yeniden yapılandırılmasında ortak yaklaşım, yalnızca idareci ve komuta yeteneklerine sahip kadrolar oluşturmak değil; aynı zamanda teknik, taktik ve stratejik donanımı yüksek, çağdaş profesyonel bir askerî yapı oluşturmaktır. Bu kapsamda hayata geçirilen bir diğer önemli uygulama ise “sahra eğitim ekipleri” olmuştur. Bu ekipler, kıta düzeyindeki subay ve astsubayların eğitimine doğrudan katkı sağlamış; teorik bilgilerin uygulamaya aktarılmasında ve birlikler arası eğitim standardizasyonunun sağlanmasında kritik rol üstlenmiştir. Ayrıca yüksek komuta kursları ve süreklilik kazanan eğitim programlarıyla bu reformlar kurumsal hâle getirilmiş; Kara Kuvvetleri bünyesinde sürdürülebilir ve NATO sistemine uyumlu bir kadro yapısı oluşturulmuştur (Güvenç, 2013: 91; Hürkan, 2005: 246).

2.7.3. Yardımcı Sınıfların Kurumsallaşması ve Lojistik Dönüşüm

ABD Askerî Yardım Misyonu tarafından hazırlanan raporlar, Türk ordusunun teknik destek hizmetlerinde ciddi eksiklikler taşıdığını açık biçimde ortaya koymuştur. Bu durum

özellikle muhabere, ulaştırma, ordonat, levazım, sıhhiye ve personel sınıflarının yapısal yetersizliklerinde somutlaşmıştır. Muharip sınıfların yanı sıra savaşın arka planında görev yapan yardımcı sınıfların da çağdaş normlara uygun biçimde yeniden örgütlenmesi büyük önem arz etmiştir. Yardımcı sınıfların yeniden düzenlenmesi, Kara Kuvvetleri'nin sadece savaş anında değil, barış döneminde de fonksiyonel bir yapıya sahip olmasını sağlamış; eğitim, lojistik ve seferberlik planlamalarının bütüncül bir sistem dâhilinde yürütülmesine olanak tanımıştır (Güvenç, 2013: 187). Bu reformun en dikkat çekici yönlerinden biri, her yardımcı sınıf için özel olarak sınıf okullarının kurulması ve eğitim içeriklerinin teknik uzmanlaşmayı temel alacak biçimde yeniden yapılandırılmasıdır. Örneğin muhabere sınıfı, sadece telsiz kullanımına değil, aynı zamanda kriptografi, sinyal güvenliği ve elektronik bakım sistemlerine ilişkin yoğun bir eğitim sürecine tabi tutulmuştur (Bayar, 2009: 159). Muhabere sınıfı personeli hem kıta seviyesinde haberleşmeyi sağlamakla hem de farklı birlikler arasında iletişimi kesintisiz sürdürecektir sistemleri kurmakla yükümlü hâle getirilmiştir (Hürkan, 2005: 166). Bu sınıfın kurumsallaşması, NATO içi operasyonlarda Türk birliklerinin entegrasyonunu kolaylaştıran kritik bir unsur olarak öne çıkmıştır. Ulaştırma sınıfı ise Kara Kuvvetleri'nin en büyük zafiyet alanlarından biri olarak değerlendirilmiştir. ABD yardımıyla temin edilen araçların idaresi, bakımı ve operasyonel kullanımı için yeni bir yapılanma sürecine sokulmuştur (Güvenç, 2013: 199). Bu bağlamda sürücü eğitimi, motor tamiri, araç sevk zinciri ve konvoy planlaması gibi konular, özel kurslar aracılığıyla personel eğitimine dâhil edilmiştir (Ergüder, 2005: 221). Kolordu ve tümen seviyesinde kurulan ulaştırma taburları, yalnızca barış zamanı lojistik faaliyetleri değil; savaş sırasında ikmal, tahliye ve personel taşımacılığı gibi görevlerde de kritik roller üstlenmiştir.

Araç filosunun standardize edilmesi ve sevkiyat sisteminin belirli doktrinlere bağlanması, Kara Kuvvetleri'nin hareket kabiliyetini belirgin ölçüde artırmıştır (Bayar, 2009: 125). Ordonat sınıfı da benzer biçimde yeniden teşkilatlandırılmış; özellikle zırhlı ve mekanize birliklerde kullanılan araçların bakım ve onarım hizmetleri ordonat birlikleri üzerinden yürütülmeye başlanmıştır (Hürkan, 2016: 171). ABD teknik destek sisteminden alınan örneklerle bu sınıf, yalnızca tamir ve yedek parça tedariki değil, aynı zamanda mühimmat yönetimi, silah kalibrasyonu ve teknik atölye işleyişi gibi görevleri üstlenmiştir. Ordonat okullarında eğitim alan personel, uygulamalı atölye çalışmaları ve sahra bakım senaryoları üzerinden hazırlanmış; bu sayede sahada karşılaşılabilecek arızalara anında müdahale edebilecek donanım kazanmıştır. Levazım sınıfı ise Türk Kara Kuvvetleri'nin ikmal ve barınma hizmetlerini yürüten birim olarak yeniden şekillendirilmiştir (Bölükbaşı, 2005: 144). Sınıf mensuplarına depo yönetimi, malzeme sınıflandırma, tahsisat planlaması, seyyar mutfak

ve yemekhane organizasyonu gibi konularda özel eğitim verilmiştir (Güvenç, 2013: 202). Savaş hâlinde seyyar ikmal merkezleri kurabilme kabiliyeti geliştirilmiş, barış döneminde ise ikmal zincirinin işletilmesi ve kıtalara düzenli sevkiyat sağlanması bu sınıfın asli görevleri arasında yer almıştır (Ergüder, 2005: 229). ABD ordusunun “klasifikasyon esaslı depo modeli”, Türk sistemine entegre edilerek malzeme takibi, israfın önlenmesi ve hızlı sevkiyat gibi hedefler başarıyla hayata geçirilmiştir (Bayar, 2006: 147). Bunlara ek olarak sıhhiye ve personel sınıfları da yeniden düzenlenmiş, seferberlik hâlinde saha hastanelerinin kurulması, hijyen ve salgın hastalık yönetimi, personel kayıt sistemleri gibi konular destek sınıflarının görev alanına dahil edilmiştir. Bu hizmetler, yalnızca savaş durumuna hazırlık amacıyla değil, aynı zamanda barış döneminde ordunun genel sağlık, disiplin ve idari verimliliğini artırmak amacıyla da yapılandırılmıştır (Güvenç, 2013: 205). Tüm bu yardımcı sınıfların kurumsallaşması, Türk Kara Kuvvetleri’nin modern bir orduya dönüşümünde en az muharip birlikler kadar belirleyici olmuş; savaş alanında başarıyı belirleyen en önemli unsurun arkadaki teknik ve lojistik zincir olduğu anlayışı kurumsal bir bilinç olarak yerleşmiştir. ABD yardım misyonunun önerileri ve sağladığı ekipmanlarla desteklenen bu sınıflar, günümüz ordusunun temel idame yapısını oluşturur hâle gelmiştir.

2.7.4. Üretim, Yol Ağı ve Stratejik Yapılanma

Türk Kara Kuvvetleri’nin yeniden yapılanma sürecinde yalnızca insan kaynağı, eğitim ve teşkilat yapısı değil; aynı zamanda fiziksel altyapı, üretim tesisleri ve ulaştırma ağı da yeniden tanımlanmıştır. Bu alanlardaki reformlar, ABD Askerî Yardım Misyonunun teknik raporları ve uygulamalı desteğiyle hayata geçirilmiş; Kara Kuvvetleri’nin sadece barış döneminde değil, harp koşullarında da etkin ve sürdürülebilir bir şekilde görev yapmasını sağlayacak altyapı hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu dönüşüm, Türkiye’nin NATO içindeki rolünü daha etkin hâle getirmek ve ordunun müttefik güçlerle ortak operasyonlara katılabilmesini mümkün kılmak amacı taşımıştır (Celep, 2020: 42). En temel değişimlerden biri, askerî üretim faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşmiştir. Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin ordusuna sağladığı silah, mühimmat ve teknik araç gereçlerin çoğu dış yardımlara dayanmakta ve bu durum sürdürülebilir bulunmamaktaydı. Bu nedenle ABD yardım raporlarında yerli üretim kapasitesinin artırılması, yedek parça temininin millî kaynaklarla sağlanması ve bakım-onarım altyapısının güçlendirilmesi önerilmiştir (Celep, 2020: 110). Bu bağlamda Ankara, Kırıkkale ve İzmit gibi sanayi merkezlerinde mevcut askerî fabrikalar yeniden donatılmıştır. ABD sistemine uygun torna, pres, kaynak ve montaj

makinaleri Kara Kuvvetleri'ne tahsis edilmiştir. Bu yatırımlar sayesinde yalnızca bakım ve onarım değil, bazı küçük çaplı parça ve mühimmat üretimleri de yerli olarak gerçekleştirilmiştir (Özlütürk, 2024: 56; Özlü, 2024: 60). Bu üretim faaliyetlerinin stratejik bir diğer sonucu ise, Türk ordusunun teknik dışa bağımlılığının kademeli olarak azaltılması olmuştur. Kara Kuvvetleri, sahada kullanılan zırhlı araçların, telsizlerin, bakım parçalarının ve bazı mühimmat türlerinin üretim ve temininde kendi kaynaklarına daha fazla dayanabilir hâle gelmiştir (Özlütürk, 2024: 62). Aynı zamanda bu üretim tesisleri, NATO ittifakı içerisinde Türkiye'nin lojistik katkı sunabileceği alanlardan biri olarak değerlendirilmiştir (Celep, 2020: 112). Fiziksel altyapının bir diğer ayağı ise ulaşım ağının genişletilmesi ve modernize edilmesidir. 1949 sonrası ABD yardım raporlarında, Türkiye'nin mevcut yol ağının ordu sevk ve idaresi için yetersiz olduğu özellikle vurgulanmış; bu nedenle Kara Kuvvetleri bünyesinde ulaşım ve sahra mühendislik hizmetlerinin genişletilmesi öncelik olarak belirlenmiştir (Celep, 2020: 90). Özellikle kolordu ve tümen düzeyinde birliklerin süratle yer değiştirmesi, ikmal hatlarının kesintisiz işlemesi ve seferberlik planlarının uygulanabilirliği açısından sağlam ve kesintisiz bir karayolu ağı gerekliliği ortaya konmuştur. Bu amaçla ABD mühendislik heyetlerinin desteğiyle yol yapım projeleri geliştirilmiş; Trakya, İç Anadolu, Güneydoğu gibi stratejik bölgelerde askerî ulaşım öncelik tanıyan yeni güzergâhlar oluşturulmuştur. Bu yollar, yalnızca askerî taşıma için değil, barış zamanında sivil taşımacılık ve ekonomik kalkınmaya da hizmet edecek şekilde planlanmıştır. Yol ağlarının sahra birlikleri tarafından inşa edilmesiyle aynı zamanda birliklere arazi eğitimi verilmiş, mühendislere pratik deneyim kazandırılmıştır. Savaş koşullarında seyyar köprü kurma, zırhlı araç geçiş yolları açma, bataklık alanların stabilize edilmesi gibi uygulamalar eğitim sürecine entegre edilmiştir. Yol ve üretim sistemlerinin NATO'nun harekât konseptine uyumlu hâle getirilmesi, bu dönemdeki en kritik stratejik hedeflerden biri olmuştur. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya resmen katılmasıyla birlikte Kara Kuvvetlerinin yalnızca ülke savunmasında değil, aynı zamanda kolektif güvenlik yapısında görev alabilecek biçimde organize edilmesi gerekmiştir. Bu bağlamda hem ulaştırma hem üretim altyapısının NATO'nun sevk planlarına, standart malzeme ölçülerine ve birleşik harekât sistemine uygun şekilde yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır (Celep, 2020: 115). Kara Kuvvetlerinin yeniden yapılanma sürecinde lojistik üretim, yol ağı ve stratejik altyapı yatırımları yalnızca teknik yenilenmenin değil, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika yöneliminin askerî sahaya yansımalarının somut göstergeleri olmuştur (Celep, 2020: 118; Özlütürk, 2024: 67).

2.7.5. Piyade Sınıfının Yeniden Yapılandırılması

Piyade Yüzbaşı Reidenbaugh'un Türkiye'de yaptığı incelemeler sonrasında, piyade sınıfının yeniden yapılandırılması uygun görülerek bu doğrultuda planlamalar yapılmıştır. Alınan kararlara göre, Çankırı'da bulunan Piyade Atış Okulu bünyesinde teknik ve taktik eğitimleri kapsayan özel kursların açılması planlanmıştır. Bu kapsamda Piyade Müfettişi Tümgeneral Aziz İlder'in görüşleri alınarak Türk askerî personeline verilmesi gereken kurs başlıkları tespit edilmiştir. İlk aşamada 60 mm ve 81 mm havan, 90 mm tanksavar ve 2,36 inçlik roketatar kurslarının düzenlenmesine karar verilmiştir (McBride, 1948: 6). ABD'li uzmanlar, zaman kaybı yaşanmaması için kursların hızla açılmasını gerekli gördüğünden, Çankırı'daki okul komutanı ve kursiyerlerle doğrudan görüşmeler gerçekleştirerek eğitimin başlangıç tarihlerini belirlemişlerdir. Kullanılacak teçhizat ve eğitim materyallerinin tercümeleri dahi öncelikli olarak ele alınmıştır. Haziran 1948'de başlayan ilk kurslardan memnun kalan ABD heyeti, Türk kursiyerlerin teorik ve pratik konulara hızlı adapte olduğunu gözlemlemiştir. Ancak teknik konulardaki eksiklikler dikkat çekmiştir. 1949'dan itibaren Çankırı'daki okulda çok sayıda kurs verilmiştir (Celep, 2020: 63). Bunlar arasında Piyade Temel Kursu, Piyade Tekâmül Kursu, Kıta Subaylığı Kursu, Silah Kursu, Gerilla Kursu, Muhabere Kursu, Subay Tanksavar Kursu ve İstihkâm Kursu öne çıkmaktadır (Bayar, 2009: 97-103). Ayrıca ABD'de verilen Astsubay Hafif Silahlar, Ağır Silahlar, Keşif ve Dil Kursları da bu eğitimin bir parçası olmuştur. Özellikle Gerilla Kursu, savaş tecrübesine dayalı modern gayrinizamî harp tekniklerinin aktarımı açısından büyük önem taşımıştır. Bu kurs, Dünya çapında tanınan gayrinizamî harp uzmanı Yarbay Francois d'Eliscu tarafından verilmiştir. Pasifik Cephesi'nde görev yapan d'Eliscu, sert mizacıyla biliniyordu ve katılımcılar üzerinde disiplini ön planda tutan bir izlenim bırakmıştı. Kursun açılışı 15 Şubat 1949'da gerçekleşmiş, sekiz branşta yürütülen eğitimler hem yardımcı eğitmen hem de kursiyer seçiminde fiziksel yeterliliğe ve atletik yapıya dayalı kriterler içermiştir. Eğitimin ilk aşamasında iki subay ve bir astsubaydan oluşan yardımcı eğitmen grubu yetiştirilmiş, sonrasında bu ekip kursun temelini oluşturmuştur. Ancak kursun yüksek zorluk derecesi nedeniyle sadece 52 kursiyerden 18'i başarıyla mezun olabilmıştır (Yalta, 2005: 48-49).

Gerilla Kursu'nu başarıyla tamamlayan askerlerin çatışma anında düşmanı taciz eden ileri unsurlar olarak görevlendirilmeleri öngörülmüştür. D'Eliscu'nun eğitimine gösterilen yüksek ilgi ve başarı, ona Türk ordusu içerisinde prestij kazandırmış, eğitimi başarıyla tamamlayanlara ilk gerilla brövesi takdim edilmiştir. Kore Savaşı'nın gerilla savaşına dair Dünya genelinde bir farkındalık oluşturmaya katkıyla birlikte, bu eğitimin coğrafi şartlara daha

uygun bir bölgede sürdürülmesine karar verilmiş ve Mart 1951’de İzmir’deki Abdullah Ağa Çiftliği tercih edilmiştir. Ancak eğitimlerin kurumsallaşmasında yapısal sorunlar ortaya çıkmıştır. Kurslara atanacak personelin gecikmesi, materyal eksiklikleri, altyapı yetersizlikleri ve gerekli tesislerin tamamlanamaması gibi sebepler Komando Okulu’nun işlerliğini etkilemiştir. 65. Tümen için planlanan komando taburunun personeli, altyapı eksikliği nedeniyle gönderilememiş; okulda görevli işçi sayısı yetersiz kalmıştır. Ayrıca telefon ve elektrik tesisatı gibi temel unsurlar dahi kurulamamıştır. Tüm bu eksiklikler ABD Askerî Yardım Misyonu tarafından Genelkurmay’a iletilmiş; Aralık 1951’de Tümgeneral Arnold’un yazısıyla sorunların giderilmemesi hâlinde doğrudan müdahale edileceği bildirilmiştir. Ancak somut bir iyileştirme sağlanamadığı için 13 Mayıs 1952 tarihinde Komando Okulu’nun dağıtılmasına karar verilmiştir (Çıfci, 2022: 259-260). Okulun dağıtılmasında personel temini, tesis yetersizliği, malzeme eksikliği gibi nedenler etkili olmuştur. Ayrıca üç yıl geçmesine rağmen Türk ordusu içerisinde komando taktiklerine uygun yapıların oluşturulamamış olması da belirleyici olmuştur. Sonuç olarak d’Eliscu da görevinden ayrılarak ülkesine dönmüştür. Aynı dönemde Çankırı Piyade Atış Okulu’nun Fort Benning Piyade Okulu model alınarak yeniden yapılanması edilmesi önerilmiş, bu doğrultuda okulun yönetim ve eğitim fonksiyonları birbirinden ayrılmıştır (Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, s. 286). Eğitimlerin içinde yer alan saha tatbikatları için gösteri amaçlı özel birlikler kurulmuş, bu birliklerde kullanılacak takımlar için gerekli havan silahlarının tedariki sağlanmıştır. Bu gelişmeler Türk ordusunun ABD eğitim sistemine geçişinin sembolik göstergeleri olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Çankırı’daki okulda “Yaparak Öğrenme” yöntemi benimsenmiştir. Kursiyerlerin etkin katılımını esas alan bu yöntem, bilgilerin kalıcılığı açısından öne çıkarılmıştır. Ancak ABD öğretim kadrosunun bilgi aktarımında yetersiz kalabileceği düşünülerek bazı konuların Türk eğitimci tarafından üstlenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 1950 yılı sonuna doğru ABD’li uzmanlar, piyade sınıfının gelişimine dair öneriler içeren bir rapor hazırlamışlardır (Çıfci, 2022: 262). Raporda, küçük eğitim timlerinin kurulması, eğitimlerin bu ekiplerin denetiminde gerçekleştirilmesi ve eğitimlerin her iki yılda bir yenilenmesi önerilmiştir. Ayrıca piyade sınıfında subay ve astsubayların fiziksel testlere dayalı bir sistemle eğitilmesi, silah kullanımının standartlaştırılması ve özellikle Browning M 1919 A4 makineli tüfeklerin üretimi için Türkiye’de tesisler kurulması tavsiye edilmiştir.

Piyade sınıfının eğitim, donanım ve prestij açısından iyileştirilmesi gerektiği, aksi takdirde Harp Okulu’nda bu sınıfa nitelikli personel temin edilemeyeceği vurgulanmıştır. Harbiyelilerin bu sınıfa yönlendirilmesinde ciddi sorunlar yaşanmış, piyade sınıfı düşük prestijli bir görev alanı olarak görülmüştür. ABD’li danışmanlar, bu durumu ortadan kaldırmak

için sınıfa seçilen personelin terfi ve kariyer süreçlerinde avantajlı hale getirilmesini önermiştir. Bu kapsamda erken terfi, Harp Akademisine giriş önceliği ve kurmaylık için kota ayrılması gibi teşvikler önerilmiştir. Ancak uygulamada bu tür adımların ne kadar başarılı olduğu tartışmalıdır (Yirmibeşoğlu, 1999: 64).

2.7.6. Topçu Sınıfının Yeniden Yapılandırılması

Yardım Programı kapsamında 1947 yılının sonlarında Türkiye'ye gönderilen ilk Topçu Grubu, başlangıçta oldukça sınırlı bir kadrodan oluşmakla birlikte 1948 yılı itibarıyla kapsamlı bir teşkilatlanma sürecine girmiştir. Ocak 1948'de yalnızca üç subay, bir astsubay ve iki sivil görevliyle başlayan grup, bir yıl içerisinde personel sayısını artırarak daha düzenli bir yapıya kavuşmuştur (Erendil, 1988: 286). Topçu sınıfının yeniden yapılandırılmasında öncelikli hedef, Türk topçusu için elzem görülen silah ve malzeme türlerinin tespit edilmesiydi. Bu sürecin ikinci aşamasında ise, söz konusu silah ve mühimmatın Türkiye'ye sevkiyatına başlanmış ve bu malzemelerin bakım, onarım ve kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi planlanmıştır. Özellikle Fort Sill'deki ABD Topçu Okulu, eğitim modeli açısından örnek alınmış ve Türkiye'de uygulanacak programların bu doğrultuda şekillendirilmesi kararlaştırılmıştır (Yılmaz, 1979: 49). Polatlı'daki Türk Topçu Okulu, bu kapsamda ABD askeri sistemine uygun olarak yeniden düzenlenmiş ve buradan görev yapacak personelin eğitimi için Fort Sill ile Fort Bliss gibi merkezlerden danışman desteği alınmıştır. Kursların içeriği belirlenirken, topçu sınıfı personelinin ABD silahlarını etkili bir şekilde kullanabilmesi ve ilgili teknik sistemlere adapte olabilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, Türkiye genelindeki birliklerde görev yapacak topçu subayları için ABD topçu tekniklerinin benimsenmesi öngörülmüştür (Yamak, 2006: 96). ABD askerî sistemiyle bütünleşmeyi kolaylaştırmak adına, Topçu sınıfı kurslarının içerikleri detaylandırılmış ve "Topçu Temel", "Topçu Tekâmül", "Topçu Yedek Subay" gibi kademelendirilmiş eğitimler oluşturulmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ABD sisteminde kullanılan kısa uzmanlık kursları örnek alınarak, Subay Tekâmül, Uçak Mekanik, Top Bakım, Keşif Pilotları gibi birçok yeni kurs açılmıştır. Bu kurslara gösterilen özen, Türk topçusunun yeniden yapılandırılması açısından stratejik bir adım olarak değerlendirilmiştir (Bayar, 2009: 111-112). Polatlı'daki kurslara katılan Türk kursiyerlerin yüksek dikkat ve konsantrasyon gösterdiği, ancak özellikle mekanik ve teknik altyapı konularında eksikliklerin dikkat çektiği rapor edilmiştir. Buna rağmen, kurslara seçilen kursiyerlerin genel profili, ABD'li uzmanlar tarafından "elit" olarak tanımlanmış ve önemli bir potansiyel taşıdıkları değerlendirilmiştir (Erendil, 1988: 287). ABD sistemine geçiş

sürecinde yaşanan en büyük sorunlardan biri, Harp Okulu mezunlarının bu sistemdeki eğitimleri yeterince içselleştirememesidir. Özellikle Alman sistemine alışkın olan kıdemli subayların, ABD yöntemlerine adaptasyonda güçlük çektikleri ve bu durumun eğitim verimliliğini düşürdüğü ifade edilmiştir. Bu nedenle, “Topçu Temel” kurslarıyla genç subayların ABD sistemi içinde eğitilmesi öncelikli hedef olarak belirlenmiştir (Yamak, 2006: 95). ABD’li uzmanların ders notlarının Türkçeye çevrilmesi ve Türk subaylara aktarılması süreci başta aksaklıklar içerse de zamanla bu eksiklikler giderilmiş ve Türk subaylarının eğitmen olarak bu kurslarda görev yapmasına olanak tanınmıştır. 1950 yılının ortalarından itibaren, İngilizce yeterliliği olan subaylar ABD’ye gönderilmiş ve burada aldıkları eğitim sonrasında eğitici olarak görevlendirilmişlerdir (Yılmaz, 1979: 53). Topçu sınıfının yeniden yapılandırılması sadece eğitimle sınırlı kalmamış, aynı zamanda envanterdeki ABD menşeli silahların standart hâle getirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, batarya komutanlarının atış kontrolü ve yönetim sorumluluklarını üstlenmesi, modern topçu sınıfı anlayışıyla bütünleşen önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca topçu sınıfına hava keşif ve gözlemcilik gibi fonksiyonların da entegre edilmesiyle, bu sınıfın görev alanı genişletilmiştir (Erendil, 1988: 289). Topçu Havacılığı ise, bu dönemde ortaya çıkan yeni bir ihtisas sahası olarak dikkat çekmiştir. İlk kez 5 Eylül 1948 tarihinde ABD yapımı 15 adet L-4J tipi uçakla başlayan bu süreçte, kara havacı pilotlara yönelik özel bir eğitim programı devreye sokulmuştur. 1951 yılı itibarıyla bu kapsam daha da genişletilmiş ve ileri seviye uçuş teknikleriyle desteklenen kurslara geçilmiştir. Oklahoma Fort Sill Topçu Okulu’na gönderilen Türk pilotları burada ileri düzey eğitimler almıştır. Bu eğitimin sonunda, dost ve düşman kuvvetlerin tespiti, uygun hedeflerin belirlenmesi, keşif ve telsiz haberleşmesi gibi birçok teknik görev için formasyon kazandırılmıştır (Çifci, 2022: 269). Topçu sınıfına entegre edilen bir diğer yenilik ise, “Topçu Hava Keşif ve Gözetleme” faaliyetlerinin sistematik bir şekilde sınıfın parçası hâline getirilmesi olmuştur. Türkiye’nin 1952 yılında NATO’ya kabulü sonrasında bu yapılanma daha da hız kazanmış, Kara Kuvvetleri bünyesinde bağımsız Kara Havacılık Birlikleri oluşturulmuştur. Bu yapı, 1958 yılında doğrudan tugay ve tümenlere bağlı olarak çalışacak şekilde teşkilatlandırılmıştır (Yılmaz, 1979: 54). Türkiye’de uçaksavar sistemlerinin yeniden yapılandırılması da bu süreçte gündeme gelmiştir. Özellikle Tuzla’da kurulması planlanan Uçaksavar Okulu, lojistik ve eğitim açısından stratejik olarak konumlandırılmıştır. Polatlı, İstanbul ve Çanakkale hattı üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda Tuzla’nın denize yakınlığı, topçu atış sahasına olan erişimi ve ulaştırma kolaylıkları gibi nedenlerle tercih edilmesi uygun görülmüştür (Erendil, 1988: 291). Eğitim faaliyetleri yoğun biçimde sürdürülürken, mevcut eksikliklerin giderilmesi için de çaba harcanmaktaydı. Ancak özellikle

Uçaksavar Okulu'nda ciddi personel yetersizliği yaşanıyordu. Bu birliklerde görev yapacak olan uygun görülen personeller ABD'ye eğitim için gönderilmiştir (Bayar, 2009: 11). Amerikalılar tarafından önerilen kadro hâlâ onaylanmadığından, mevcut personel hem eğitim hem de batarya komutanlığı görevlerini yürütmek zorunda kalmış, bu da verimliliği olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, öğretmen olarak görevlendirilen personelin sadece eğitim faaliyetlerinde bulunması ve bu dönemin kıta hizmetinden sayılması Genelkurmay'dan talep edilmiştir. Ayrıca okul bünyesinde bir Uçaksavar Harekât Müfrezesi ile bir Meteoroloji Müfrezesi kurulması, modern uçaksavarlarla donatılmamış bataryalara yeni topların gönderilmesi ve İngiliz yapımı 3,7 inçlik uçaksavarların atış kontrol ekipmanlarının tamamlanması için gerekli ödeneklerin ayrılması istenmiştir. 1949 yılı sonunda Amerikalı uzmanlar, okulun altyapısının hâlâ yeterli düzeye ulaşmamasını önemli bir eksiklik olarak değerlendirmiş ve bu durumun acilen düzeltilmesi gerektiğini bildirmişlerdir (Çifci, 2022: 271-272). Tesisleşme alanındaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla kısa sürede somut adımlar atılmış, bu kapsamda Uçaksavar Okulu'nun ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevresindeki arazinin kamulaştırıldığı görülmüştür. Eğitim ve atış faaliyetlerinin düzenli ve güvenli biçimde yürütülebilmesi için toplam 105.212 metrekaresel bir alan okul adına kamulaştırılmıştır (BCA, 030.18.01.02 / 124.90.09, 7 Aralık 1950).

2.7.7. Muhabere Sınıfı

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde haberleşme sisteminin yeniden yapılandırılması amacıyla 20 Aralık 1947 tarihinde faaliyete başlayan TUSAG Muhabere Birimi, ilk dönemde Türkiye'ye ulaştırılan ABD haberleşme teçhizatlarının teslimi ve bu konuda yerli personel ile koordinasyonun sağlanması görevini üstlenmişti. Truman Doktrini kapsamında hız kazanan yardım programı ile birlikte birimin kapsamı genişlemiş, özellikle eğitim faaliyetlerinde ortaya çıkan eksiklikler Muhabere Okulu'nun yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurmuştur (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 1996: 490-491). Haziran 1948'de gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, bir ABD'li subay, bir astsubay ve iki sivil uzmandan oluşan bir heyet Türkiye'ye gönderilmiş, eğitim programı ABD askeri eğitim sistemine göre yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklikler doğrultusunda, 1 Ekim 1948 tarihinde Ankara Mamak'ta kurulan Muhabere Okulu, ABD'deki Fort Monmouth Muhabere Okulu örnek alınarak yeniden yapılandırılmış ve bağımsız bir eğitim kurumu niteliği kazanmıştır. Bu süreçte, İstihkâm ve Demiryolu sınıflarında olduğu gibi muhabere sınıfı da kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (Bayar, 2009: 123). Yeni yapılanmanın ilk komutanı olarak atanan Tümgeneral Canip İskilipli, muhabere

sınıfının gelişiminde önemli katkılar sağlamıştır. 1 Temmuz 1949'dan itibaren başlatılan eğitim programları arasında Muhabere Subay Temel ve Tekâmül Kursları, Piyade Subaylarına yönelik muhabere kursları, Telsiz Operatörlüğü ve Tamir Kursları ile astsubay ve erat için Telli Kısım kursları yer almıştır. 1950 yılında yıllık mezun sayısı 1.175'e çıkarılmış; bu artışa paralel olarak yurt dışına, özellikle ABD ve Almanya'ya gönderilen personel sayısında da artış yaşanmıştır. Bu kursiyerlere ABD menşeli teçhizatın kullanımı öğretilirken, çağdaş haberleşme tekniklerine dair bilgi ve beceriler de kazandırılmıştır (Çıfci, 2022: 283-284). Aynı dönemde sinyal alayları ve diğer geleneksel haberleşme yapıları kaldırılmış; muhabere sınıfı tümen seviyesinde yeniden teşkil edilerek modern birlikler kurulmuştur. Şubat 1952'ye gelindiğinde, ABD tarafından Türkiye'ye sekiz radar, 18.260 telsiz, 1.507 telefon santrali, 8.972 telefon, 28.000 metreden fazla telefon kablosu ve çeşitli haberleşme ekipmanı teslim edilmiştir. Bu süreçte dikkat çeken bir diğer gelişme ise muhabere sınıfı bünyesinde bir eğitim taburunun kurulması olmuştur. Bu taburda acemi erler yedi haftalık teknik eğitimden geçirilmiş ve telsiz, radar, foto film ile ölçü aletleri gibi branşlarda yetiştirilen personel doğrudan kıta birliklerine gönderilmiştir (Hürkan, 2005: 229). 1951 yılında Kara Kuvvetleri bünyesinde kurulan ilk sınıf eğitimi merkezinin muhabere sınıfına ait olması, bu sınıfın eğitim sistemi içerisindeki gelişiminin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Telsizli birlikler, telsiz haberleşmesini temel alan yeni eğitim modelleri ile donatılmış ve haberleşme sistemi, komuta-kontrol bütünlüğü çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.

2.7.8. Zırhlı Birliklerin ve Tank Sınıfının Yeniden Yapılandırılması

Zırhlı birliklerin yeniden yapılandırılmasında, Fort Knox Zırhlı Birlikler Okulu model alınarak Türkiye'de benzer bir yapı kurulması hedeflenmiş ve bu bağlamda “Zırhlı Birlikler Müşavirliği” oluşturulmuştur. Bu yapının temel işlevi, Türk Kara Kuvvetleri'nin ihtiyaç duyduğu zırhlı araç ve ekipmanı belirlemek, bu araçların bakım ve kullanımına yönelik Türk askerî personeline eğitim vermek olmuştur. Tümgeneral Lunsford Oliver'in hazırladığı rapora dayanan bu süreçte, zırhlı birliklerde görevli personelin Fort Knox'tan gelen ABD'li eğitimci aracılığıyla eğitilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı çerçevede Türkiye'ye gelen üç İngiliz uzmanın da eğitim faaliyetlerine dâhil olduğu belgelerde yer almaktadır (TUSAĞ Zırhlı Birlikler Müşavirliği Raporu, 29 Aralık 1950). 1948 yılının Nisan ayından itibaren başlatılan kurslarla, Zırhlı Birlikler Okulu'nda görev yapan personele yönelik oryantasyon eğitimleri düzenlenmiş, zamanla bu kurslar taktik eğitimleri de içerecek şekilde geliştirilmiştir. Eğitim programlarında kullanılan materyallerin tamamı Fort Knox'tan temin edilmiş, 1951 yılına

kadar bu materyallerin büyük bölümü Türkçeye çevrilmiştir. Bu eğitimlerin kapsamı yalnızca teknik bilgiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ABD askeri sisteminin disiplin ve uygulama esasları da bu süreçte Türk personeline aktarılmıştır (Çifci, 2022: 274-275). Ancak süreç içerisinde önemli aksaklıklar da yaşanmıştır. Kursların altyapısı başlangıçta oldukça zayıf kalmış, gerekli eğitim araç ve gereçleri gecikmeli temin edilmiştir. Özellikle bakım faaliyetleri kapsamında yürütülen eğitimlerde hem ABD’li danışmanlar hem de Türk personel arasında uygulama farklılıklarından kaynaklanan uyumsuzluklar dikkat çekmiştir. Eğitimlerde kullanılan araçlar için gerekli yakıt ve yağ temininde yaşanan sıkıntılar, programın sürekliliğini olumsuz etkilemiştir (Zırhlı Birlikler Okulu Eğitim ve Tümen Komutanlığı Tarihçesi: 19). Eğitimlerde uygulanan yöntemler ile Türk subaylarının alışkın oldukları geleneksel yaklaşımlar arasındaki farklar, zihniyet düzeyinde de çeşitli problemlere yol açmıştır. Türk personelin araçları grup çalışmasıyla öğrenme yerine çevresinde toplanarak yalnızca izlemeye dayalı pasif bir öğrenme modeli tercih etmesi, ABD’li uzmanların beklentilerini karşılamamıştır. Buna ek olarak, araçların yıpranabileceği düşüncesiyle yeterince kullanılmaması, eğitimlerin etkinliğini düşürmüştür. Komutanların araçları sadece çalışır halde tutmayı sorumluluk olarak görmesi ve yedek parça istememesi de bir başka yapısal soruna işaret etmektedir (Bayar, 2009: 115). Türk yetkililer başlangıçta eğitimi taktik alanla sınırlı tutmak istemişse de ABD tarafı zırhlı araçların kullanımına dair teorik ve teknik bilgilerin eksikliğine işaret ederek saha eğitimlerinin önemine dikkat çekmiştir. Türk subaylarının büyük bölümü mesleğine sadakatle bağlı olmakla birlikte, savaşın modern gerekliliklerine hâlâ uzak bir anlayışla yaklaşmakta ve düşman analizinde geleneksel Alman taktiklerinden sapamamaktaydı. Zırhlı Birlikler Okulu’ndaki kursların devamlılığı, kurum içindeki idarî aksaklıklar nedeniyle zaman zaman sekteye uğramıştır. Eğitimi verecek personelin okul komutanının bilgisi dışında atanması, derslerin açılmasında düzensizliklere neden olmuştur. ABD Askerî Yardım Misyonu bu nedenle eleştirilerini dile getirmiştir. Öğretmenlerin ders içeriklerine teorik ağırlık vermesi, pratik uygulamalarla desteklenmeyen müfredatın etkinliğini azaltmıştır. Zırhlı Birlikler Okulu’nda açılan kurslar arasında Subay Temel Kursu, Tank Topçuluğu Mekanik Kursu, Tank Mekanîği Kursu, Subay Tekâmül Kursu, Telsiz Tamir Kursu gibi eğitimler öne çıkmış; Fort Knox’tan uyarlanan Telsiz Bakımı ve Tank Bölük Subaylığı gibi kurslarla da zırhlı birliklere yönelik teknik bilgi aktarımı sağlanmıştır (Çifci, 2022: 275). ABD Askerî Yardım Misyonunun değerlendirmelerine göre, Türk ordusunda zorunlu hizmete dayalı sistemden ötürü teknik personele ulaşmak oldukça zordu. Bu nedenle yalnızca teknik bilgiye sahip celp erlerine özel programlar düzenlenerek eğitim açıkları kapatılmaya çalışılmış, yıllık 720 kişilik kontenjan belirlenmiştir. Bu plan doğrultusunda, altı zırhlı tugaya 120’şer kişi

dağıtılması kararlaştırılmıştır. 1950 yılının ilk yarısında deneme kurslarına başlanmış ve bu çerçevede Etimesgut'ta bir Zırhlı Eğitim Tümeni kurulması hedeflenmiştir (Bayar, 2009: 107). ABD askeri yardımı yalnızca teknik eksikleri gidermekle kalmamış, zırhlı birliklerin ülke genelinde yapılandırılmasına da yön vermiştir.

Bu doğrultuda 1. Zırhlı Tugay İstanbul/Maltepe'de, 2. Zırhlı Tugay Ankara/Etimesgut'ta, 3. Zırhlı Tugay İstanbul/Davutpaşa'da, 4. Zırhlı Tugay Erzurum/Aşkale'de, 5. Zırhlı Tugay Ankara/Mamak'ta, 6. Zırhlı Tugay Erzurum/Kandilli'de konuşlandırılmıştır (Zırhlı Birlikler Okulu Eğitim ve Tümen Komutanlığı Tarihçesi: 23). Türk ordusunun NATO'ya üyeliğiyle birlikte, motorize birliklerin yapısında da değişikliklere gidilmiştir. Tank alayları ve motorlu piyade birlikleri, motorlu topçu taburları ile birlikte “Zırhlı Piyade Taburu” adıyla yeniden örgütlenmiş, daha modern bir yapı kazandırılmıştır. Bu süreçte “Zırhlı Birlikler Müfettişliği” yapısının görev ve yetki alanı genişletilerek, sadece tank birimlerini değil; personel, teşkilat ve eğitim işlerini de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Personel, istihbarat, ikmal ve teşkilat birimlerinden oluşan bu yeni yapılanma, Türk Kara Kuvvetleri ile koordineli çalışacak biçimde kurumsallaştırılmıştır. Zırhlı birliklere dair son önemli dönüşüm ise süvari sınıfının tamamen bu yapı içine dâhil edilmesiyle gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası modern ordu anlayışı içinde yer bulamayan süvari sınıfı, ABD raporlarında artık sembolik bir unsur olarak görülmüş ve fiilen 30 Ağustos 1965 itibarıyla zırhlı sınıf içerisine dâhil edilmiştir (Zırhlı Birlikler Okulu Eğitim ve Tümen Komutanlığı Tarihçesi: 38).

2.7.9. Ordudonatım Sınıfı

Ordudonatım sınıfı; harp araç ve gereçleri, ikmal maddeleri, yedek parçalar ve mühimmatın tasnifi, bakımı, onarımı, kurtarılması, yenilenmesi ve taşınmasından sorumludur (Soyaslan, 1971: 578). Ancak bu sınıfın Amerikan askerî sistemine geçiş sürecine kadar Türk ordusu teşkilatı içinde bağımsız bir yapı olarak yer almaması, söz konusu faaliyetlerin yürütülmesi bakımından TUSAG'ın en çok zorlandığı konulardan biri olmuştur. Her ne kadar orduda bir Harp Sanayii sınıfı bulunsa da bu yapının teknik kapasitesi ve idari işleyişi dönemin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı. II. Dünya Savaşı sonrasında Türk ordusunun ABD askerî sistemiyle uyum çabaları kapsamında, Ordudonatım alanı Amerikan Askerî Yardım Misyonu'nun yönlendirmesiyle yeniden ele alınmış ve bakım, onarım, ikmal ve tasnif işlerinin daha sistematik ve kurumsal bir düzene kavuşturulması hedeflenmiştir. ABD'den gelen yardımların artması, bu malzemelerin ikmali, taşınması ve stoklanması konularında ciddi

sorunların yaşanmasına yol açmış ve bu durum doğrudan Ordudonatım sınıfının kurulmasını zorunlu kılmıştır. İlk ciddi girişim, ABD malzemelerinin İskenderun Limanı'na ulaştığı 22 Ekim 1947 tarihinden sonra yaşanan yapısal sorunların aşılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Aralık 1947'de görevlendirilen Yüzbaşı James McEntee'nin koordinasyonunda kurulan TUSAG Ordudonatım Birimi, Türkiye'deki depolama, tasnif ve nakliye gibi ikmal sorunlarını tespit edip çözüm üretmeye odaklanmıştır (Çifci, 2022: 288). Ardından 1948 yılı içerisinde, Türk ordusunda kalıcı bir Ordudonatım sınıfının kurulması gündeme gelmiş, bu kapsamda çeşitli ABD'li ve Türk subaylar arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türk tarafını temsilen Orgeneral Mahmut Berköz ve Tümgeneral İsmail Hakkı Güvendik'in başkanlığında yapılan ilk temaslardan sonuç alınamasa da Haziran 1948 itibarıyla sınıfın kurulması yönünde mutabakata varılmış ve fiilî çalışmalar başlatılmıştır (Türk Silahlı Kuvvetleri General ve Amiraller Albümü, 1996: 174). Nisan 1949'dan itibaren Ordudonatım Okulu'nun inşasına başlanmış, bu adım eğitim faaliyetlerine önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda 1 Temmuz 1949 tarihinde Ankara Dışkapı'da açılan Ordudonatım Okulu aracılığıyla sınıfın eğitimi kurumsal hâle getirilmiş, okulun kuruluş sürecinde ABD sisteminin esas alındığı ve Harp Sanayi Okulu örneğinden faydalandığı görülmektedir. Buna rağmen, depolama ve stok kontrolüne yönelik sorunların kısa sürede aşılamamış olması sistemin işleyişini olumsuz etkilemiş; ülke genelinde merkezi bir stok kontrol mekanizmasının bulunmaması gelen yardımların verimli şekilde dağıtılamamasına neden olmuştur. Aynı yılın sonunda bir tank bakım bölüğü ve altı ordudonat bakım bölüğünün kurulması da bu çabaların bir parçası olmuştur. 1950 yılı başlarında ABD'nin dikkatini çeken temel sorunlardan biri, Türk Kara Kuvvetlerinde bağımsız bir Ordudonatım sınıfının henüz yerleşmemiş olmasıydı. Bu eksiklik, bu alandaki faaliyetlerin gözlemlenmesini ve denetlenmesini zorlaştırdığı için kısa vadede oryantasyon programı başlatılması yönünde karar alınmıştır (Çifci, 2022: 291). Aynı dönemde İngiliz ataşemiliterinin değerlendirmelerinde Türk Kara Kuvvetleri'nin ikmal sistemi açısından ciddi zaafılar taşıdığı belirtilmiş, bu eksikliklerin uzun vadede modern bir ordudonatım sistemine geçişi zorlaştırdığı vurgulanmıştır. Yine 1950 yılı içerisinde tamirhane eksikliği, tesis yetersizliği ve bütçe sorunları nedeniyle geçici çözümler olarak prefabrik yapılar tercih edilmiş; tamirci açığı ise sivil iş gücünden faydalanılarak giderilmeye çalışılmıştır.

Personel temini konusunda yaşanan sıkıntılar, Türk Genelkurmayı'nın yoğun baskısıyla giderilmeye çalışılmış; Personel, Merkez, İkmal ve Bakım şubeleri etkinleştirilmiştir. Öte yandan, ordudonat sınıfı mensubu personelin farklı sınıflardan transfer edilmesi uzun vadede personel niteliğinde sorunlara yol açmıştır. Buna karşılık, sahra eğitim ekiplerinin kurulması ve sahada görev alacak pilot ekiplerin organizasyonu sorunlara yerinde müdahaleyi

kolaylaştırmış ve birlikler düzeyinde hızlı çözüm olanakları doğurmuştur (Çifci, 2022: 292).

2.7.10. İstihkâm Sınıfı

TUSAG bünyesinde 1 Eylül 1948 tarihinde kurulan istihkâm birimi, başlangıçta yol yapımı gibi faaliyetlerle sınırlandırılmıştı. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yol yapım sorumluluğunu ABD Yollar İdaresi kurumuna devretmesiyle birlikte, programın kapsamı genişletilmiş ve istihkâm faaliyetleri askeri açıdan yeniden şekillendirilmiştir (Tanyeli, 1964: 38). II. Dünya Savaşı deneyimlerinin etkisiyle ABD ordusunda istihkâm sınıfına verilen önem, Türk ordusuna da taşınmaya çalışılmıştır. Türk ordusunun muharebe sahasındaki manevra ve etkinlik yeteneğini artırmak amacıyla, istihkâm sınıfının kapsamı genişletilmiştir. Mevcut personelin yetersizliği ve sınırlı mühendislik eğitimi bu alandaki gelişmeyi kısıtlamaktaydı. Özellikle yalnızca tahkimat faaliyetleriyle sınırlı kalan görev tanımı, yeni yapılanmada yeterli görülmemiştir. Bu yapının geliştirilmesi amacıyla TUSAG tarafından modern görev tanımlarına uygun bir eğitim sistemi önerilmiştir. 22 Eylül 1948'de TUSAG Koordinatörü Tümgeneral McBride tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na sunulan öneri ile Türk Kara Kuvvetleri'ne subay, astsubay ve er seviyelerinde görev yapacak yeni bir istihkâm sınıfı teşkili gündeme gelmiştir. 30 Eylül 1948'de Genelkurmay Başkanlığı öneriyi kabul etmiştir. Bu yeni yapılanmada yalnızca Kara Kuvvetleri değil, Deniz ve Hava kuvvetlerinin de personel ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir (Tanyeli, 1964: 38). 24 Aralık 1948 tarihinde Yarbay T. H. Lipscomb'un yönlendirmesiyle bir sonraki adım atılmış; Türk ordusundaki istihkâm sınıfının yeterince kurumsallaşmadığı ve eğitim altyapısının eksik olduğu tespit edilmiştir. Mevcut yapının yalnızca inşaat mühendisliği bilgisine dayandığı, bu nedenle saha uygulamaları için uygun teknik donanıma sahip personel yetiştirilemediği anlaşılmıştır. Birliklerde görev yapan subayların büyük kısmının yalnızca temel inşaat bilgisine sahip olması, uzmanlaşmanın önünde engel teşkil etmekteydi. Bu nedenle istihkâm sınıfı bünyesinde görev yapacak personelin büyük bir kısmı geçici çözümlerle, başka sınıflardan veya yedek subaylardan sağlanmıştır. Türk Genelkurmayı'nın bu aşamada farklı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. ABD tarafı sınıfın tamamen yeni esaslara göre inşa edilmesini önerirken, Genelkurmay mevcut yapının ıslah edilerek geliştirilebileceği kanaatindeydi. McBride'in önerileri doğrultusunda inşaat mühendisliği eğitimi almış muvazzaf subayların istihkâm sınıfına dâhil edilmesi planlanmış ve bu yönde bir uygulama başlatılmıştır. Ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesi'nde özel bir program kapsamında seçilen dokuz subay için lisansüstü düzeyde inşaat mühendisliği eğitimi planlanmış, bu subaylar Kara Kuvvetleri'nde görevli

istihkâm personeli olarak eğitilmiştir (Çifci, 2022: 279). Genelkurmay'ın istihkâm sınıfının tamamen yeniden organize edilmesi fikrine temkinli yaklaşması eğitim sürecinde birtakım aksaklıkları da beraberinde getirmiştir. Eğitim sınıflarının ve atölyelerin yetersizliği uygulamalı eğitimi sınırlamış, teknik resim ve çizim eğitimlerinde sorunlar yaşanmıştır. ABD, bu şartlar altında hedeflenen yeterlilik düzeyine ulaşmanın zorluğunu vurgulamış; istihkâm eğitimlerinin ancak %50 oranında gerçekleşebildiğini belirtmiştir. Ayrıca mezun subayların birliklere planlı ve dengeli bir şekilde gönderilememesi, sınıfın birliklerdeki etkinliğini sınırlamıştır (Tanyeli, 1964: 50). İstanbul Halıcıoğlu'nda konuşlanan İstihkâm Okulu, 8 Kasım 1948 tarihinde müstakil bir askerî eğitim kurumu olarak faaliyetlerine başlamıştır. 1951 yılı itibarıyla okulda 140 subay, 280 astsubay ve 250 erbaş eğitim görmüştür. 1960 yılına gelindiğinde mezun sayısı toplamda 17542 kişiye ulaşmıştır. Aynı yıl içinde okulda 50 Türk, 14 ABD'li ve 2 İngiliz uzman eğitimci görev yapmıştır (Tanyeli, 1964: 50).

Yeni yapılanmanın ardından Subay Temel ve Tekâmül Kursları, Doktrin Kursu, Takım Komutanlığı ve astsubaylara yönelik kurslar açılmış, teknik alanda ise tahrip, mayın, elektrik, tesisat, marangozluk, su ikmal ve sondaj, kompresör operatörlüğü gibi çeşitli kurslarla personel yetiştirilmiştir. Demiryolu sınıfının kaldırılmasıyla birlikte bu sınıfın eğitimi de İstihkâm Okulu'na bağlanmış ve yeni programda entegre edilmiştir (Tanyeli, 1964: 41). Yarbay Lipscomb'un öncülüğünde okul bünyesinde kurulan İstihkâm Merkezi, subay ve astsubay eğitimini sağlayan birim, araştırma ve tekâmül ettirme kurulu ile askeri yayınların tercümesinden sorumlu bölüm olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Yeni organizasyon yapısı içinde, istihkâm sınıfı muharebe birliklerinin manevra kabiliyetini artıran yardımcı bir unsur olarak tanımlanmış, sınıfın NATO üyesi bir ordunun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yapılandırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla çeşitli yol makineleri, greyderler, kepçeler, kompresörler ve paletli traktörler gibi ABD menşeli ekipmanlar Türk ordusunun envanterine dahil edilmiştir (Tanyeli, 1964: 42-44).

2.7.11. Nakliye/Ulaştırma Sınıfı

Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasında yardımcı sınıflar arasında en çok dikkat çekenlerden biri, ABD Askerî Yardım Misyonu'nun yoğun ilgisine mazhar olan Nakliye ve Ulaştırma sınıfı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası modern orduların ulaştığı motorizasyon seviyesiyle karşılaştırıldığında, Türk ordusunun bu alandaki yetersizliği önemli bir zayıflık olarak görülmüştür. Bu bağlamda motorlu araç eksikliği, geri hizmet faaliyetlerinde teknik yetersizlikler ve taşımacılığın büyük ölçüde hayvan gücüne dayanması gibi yapısal sorunlar,

ABD’li uzmanların hazırladığı raporlarda öncelikli çözüm alanları olarak yer almıştır (Hürkan, 2005: 229). Bu ihtiyaçlara yanıt vermek üzere, 1947 yılı sonlarında TUSAG bünyesinde bir nakliye birimi kurulmuş ve çalışmalar aralık ayında üç subay ile bir sivil uzmanın katılımıyla başlamıştır. İlk aşamada hedef, Türk ordusunun şoför açığını kapatmak olmuş; ayrıca motorlu taşıtların bakım ve onarım konularında da eğitim faaliyetleri öngörülmüştür. Bununla birlikte ABD’li uzmanların daha büyük önem atfettiği konu, “motorsuz” yani hayvan gücüne dayalı nakliye anlayışının ortadan kaldırılmasıydı. Bu doğrultuda, sadece motorlu nakliyeye odaklanacak şekilde yeniden yapılandırılan Nakliye Okulu’nun şoför eğitimlerine başlaması sağlanmıştır. Nisan 1948’de Konya’da başlatılan ilk kursa 370 kursiyer kabul edilmiş ve bunların 35’i Türk eğiticilerden oluşmuştur (Çifci, 2022: 285).

Uygulanan sistemde her ay yeni kurslar açılmış ve her bir kurs döneminde 350 kursiyerin eğitilmesi hedeflenmiştir. 1948 yılı sonuna kadar yaklaşık 1805 kişi mezun edilmiştir. Ancak eğitimlerin yürütüldüğü Konya’daki koşullar kış aylarında oldukça ağırlaşmış, ulaşım ağının zayıflığı ve tesislerin yetersizliği programın aksamasına neden olmuştur. Bu sebeplerle ABD’li uzmanlar, nakliye eğitiminin iklimsel olarak daha elverişli bir bölgede yürütülmesini önermiştir. Bu öneri Türk Genelkurmayı tarafından da uygun bulunmuş ve okulun İzmir-Gaziemir’e taşınmasına karar verilmiştir. Taşınma süreci 19 Ağustos 1949 itibarıyla tamamlanmıştır. Gaziemir’e taşınmayla birlikte Nakliye sınıfında yapısal bir dönüşüm başlatılmış; Nakliye sınıfı ile Demiryolu sınıfı, “Ulaştırma Sınıfı” adı altında birleştirilmiştir. Yeni yapılanmada kara, deniz ve hava taşıma hizmetlerinin tek bir merkezden planlanması ve koordine edilmesi amaçlanmıştır. Kara taşıması Kara Kuvvetlerine, hava taşıması Hava Kuvvetlerine bağlanmış ve yeni yapı bir eğitim merkezi olarak konumlandırılmıştır (Hürkan, 2005: 41-42). Kursların planlanması ve uygulanmasında Albay C. C. Duel görev alırken, astsubay ve erat eğitimlerinin koordinasyonu Yarbay R. E. Goode tarafından yürütülmüştür. Bu kapsamda, Subay Temel ve Tekâmül kurslarının yanı sıra Şoför Eğitimi, Şoför Öğretmenliği, Kara Yolu Trafik Kontrolü ve Araç Bakım kursları gibi çeşitli eğitim programları başlatılmıştır (Bayar, 2009: 125). ABD askerî danışmanları, sadece araç kullanımını değil bakımını da içeren çok yönlü bir program önermiştir. 27 Kasım 1951 tarihli emirle yayımlanan “Ulaştırma Okulu’ndaki Kurslarda Yapılacak Değişiklik” adlı düzenleme, özellikle bakım kurslarının ABD sistemine uyumunu hedeflemiştir. 1950 yılında Ulaştırma Okulunun personel ihtiyacını karşılamakta zorlanması, eğitim faaliyetlerini tehdit eder hâle gelmiştir. 55 subay, 69 astsubay ve 4 sivil kadronun dolmaması ABD’li danışmanları kaygılandırmış; bu durumun sürmesi hâlinde yardımın kesileceği ifade edilmiştir. Ayrıca şoför ihtiyacının büyüklüğü nedeniyle sekiz şoför eğitim merkezinin kurulması ve koşullar uygunsa

bu sayının yirmi bire çıkarılması yönünde karar alınmıştır. Bu çerçevede sekiz merkez, 1950 yılı sonu itibarıyla faaliyete geçmiştir. Aynı süreçte, Ulaştırma Okulu'nda yürütülen kursların ABD standartlarına uyumunu artırmak için “Araç İşletme ve Bakım Kursu” gibi yeni programlar da başlatılmıştır. Bu kurslar aracılığıyla ABD teknik sistemiyle denklik sağlanmak istenmiştir (Çifci, 2022:287). Eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, ABD yardımlarıyla Kara Kuvvetlerine radar, telsiz, telefon sistemleri ve özel römorklar gibi teknik donanımlar sağlanmıştır. Örneğin, 1952 yılı şubat ayında 8 radar, 1826 telsiz, 1507 telefon santrali ve 8972 telefon olmak üzere çok sayıda ekipman teslim edilmiştir. Bu süreç, ABD sistemine geçişte Ulaştırma sınıfının önemini artırmış, teknik donanım ve eğitim alanındaki modernleşme sayesinde Türk Kara Kuvvetleri içinde daha önce yer almayan modern bir ulaştırma kültürünün yerleşmesini sağlamıştır. Yerli kaynaklarda da bu gelişmelerin uzun vadeli etkisine dikkat çekilmiştir. Hürkan, Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasında ulaştırma sınıfının diğer destek sınıflarına kıyasla en gelişmiş teknik altyapıya sahip olduğunu belirtmiştir (Hürkan, 2005: 229).

2.7.12. Personel Sınıfı

II. Dünya Savaşı'ndan önce Dünya ordularında müstakil personel sınıfları büyük ölçüde bulunmazken, savaş sonrası dönemde elde edilen tecrübeler neticesinde, insan kaynağının daha etkin ve işlevsel biçimde değerlendirilmesine yönelik ihtiyaç belirginleşmiştir. Bu doğrultuda, özellikle ABD'de yapılan bilimsel çalışmalar, personelin doğru yönetimiyle askerî etkinliğin ve savaş gücünün arttığını göstermiş ve bağımsız bir personel sınıfının gerekliliği ortaya konmuştur (Hürkan, 2005: 222). Türk ordusunda personel sınıfının kurulması ise hem belgeler hem de uygulama talepleriyle mümkün olmuştur. ABD askeri sistemine geçiş sürecinde Türk ordusunun teşkilat yapısıyla uyumlu bir dönüşüm sağlanması amacıyla, personel sınıfının faaliyetleri tetkik edilmiş ve bu sınıfın teşkilata dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı'nın 4 Temmuz 1951 tarihli ve 65720/62211 sayılı yazısıyla JAMMAT'tan Türk Kara Kuvvetleri içerisinde personel sınıfının kurulması yönünde çalışmalara başlanması istenmiştir. Ayrıca “Sınıflandırma ve Vasıflandırma Okulu”nun kurulması da önerilmiştir. Bu kapsamda, daha önce benzer görevlerde bulunmuş ABD'li Yarbay Leon D. Marsh'ın da danışmanlık yapması talep edilmiştir (Çifci, 2022: 293). ABD tarafının bu talebi olumlu karşılaması üzerine, Tümgeneral Arnold, Yarbay Marsh'ın daha önce Türk subaylarına sınıflandırma ve vasıflandırma kursu verdiğini belirterek söz konusu çalışmaların genişletilebileceğini vurgulamıştır. Bunun yanında Türk Genelkurmayı,

subayların hangi kriterlere göre seçileceği, hangi kurumların denetiminde olacağı ve sınıfa atanacak subayların sahip olması gereken vasıflar gibi hususların açıklığa kavuşturulmasını talep etmiştir (Çifci, 2022: 293). Görüşmelerin hız kazanmasıyla birlikte, Türk ordusunda müstakil bir personel sınıfının kurulması süreci tamamlanmıştır. Muharip sınıflarda görev alamayacak durumda olan, rütbeleri teğmen ile albay arasında değişen ve daha önce çeşitli nedenlerle muamele memuru statüsüne geçen subayların yanı sıra, en az altı yıl karargâh ve idarî görevlerde bulunmuş personel bu sınıfa dâhil edilmiştir. Açılan kurslara kabul edilenlerin, başarıyla mezun olmaları hâlinde sınıfa atamaları gerçekleştirilmiştir (Hürkan, 2005: 223). Personel Okulu 15 Mart 1952 tarihinde faaliyete geçmiş ve ilk kurs 25 Temmuz 1952’de tamamlanmıştır. Mezuniyet töreni Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Şükrü Kanatlı’nın da katılımıyla düzenlenmiştir. Bu okulda verilen eğitim, insan gücünün etkin kullanılmasına yönelik çok boyutlu bir müfredat içermektedir. Eğitimde; insan gücü yönetimi, personel idaresinin tarihçesi ve araçları, askerî psikoloji, öğretmenlik teknikleri, sınıflandırma yöntemleri, askerî ihtisaslar, sicil raporları, terfi sistemi, meslek programları ve eğitim merkezlerinin yönetimi gibi çeşitli konular ele alınmıştır. Bu başlıklar, askerî personelin hem idaresi hem de eğitimi açısından bütüncül bir sistematığın kurulmasına zemin hazırlamıştır (Hürkan, 2005: 223). Personel sınıfı, yardımcı sınıf olmasına karşın, Türk Kara Kuvvetleri’nde görevli personelin verimli ve etkili biçimde yönetilmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu sınıfın işlevi, harp okulu mezunları dışında çeşitli nedenlerle sınıf dışı kalan subayların yeniden sisteme kazandırılmasını kolaylaştırmıştır. Mart 1952’de Yedek Subay Okulu bünyesinde faaliyet göstermeye başlayan Personel Okulu, ilerleyen yıllarda Harp Okulu yerleşkesine taşınarak burada dört yıl faaliyet göstermiş ve 1962 itibarıyla Abidinpaşa Kışlası’na taşınmıştır (Bayar, 2009: 131).

2.7.13. Levazım Sınıfı

II. Dünya Savaşı sırasında ABD ordusunun kazandığı kapsamlı lojistik tecrübeler, savaş sonrası dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasında başlıca model olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda ABD ordusunun yaygın ve etkili ikmal ağı, Türk ordusunun lojistik yapısındaki yetersizlikleri açığa çıkarmıştır. Özellikle malzeme temini, dağıtımı, bakım ve depolama gibi temel alanlarda yaşanan aksaklıklar, ABD Askerî Yardım Misyonu tarafından yapılan değerlendirmelerde sıklıkla gündeme getirilmiştir (Hürkan, 2005: 223). Bu süreçte hizmet sınıflarının yeniden tanımlanmasıyla birlikte, levazım sınıfının görev kapsamı da genişletilerek ikmal başlığı altında yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu

değişiklikler; personel eksikliği, dağınık organizasyon yapısı ve belirsiz sorumluluk alanları gibi temel sorunları gidermeyi amaçlamıştır. ABD yardım sisteminin başarısının ön koşullarından biri, merkeziyetçi ve sistematik bir ikmal yapısının kurulmasıydı. Ancak Türk ordusunda bu tarz bir yapı mevcut olmadığından, ABD askerî heyetlerinin raporlarında sıkça eleştiri konusu olmuştur (Çifci, 2022: 295). İngiliz askerî ataşe raporlarında da benzer eleştiriler yer almakta; Levazım-İkmal sınıfının Kara Kuvvetleri bünyesinde gereken önemi görmediği, hatta kimi zaman bu hizmet sınıfına değersiz bir rol yüklendiği ifade edilmektedir. Depolama sisteminin dağınık oluşu, kayıt ve denetim mekanizmalarının eksikliği, ikmal süreçlerinin verimsiz işlemesine neden olmuştur. Yaklaşık bir yıl süren çalışmalar neticesinde, geleneksel kayıt defteri sistemi terk edilmiş ve onun yerine çağdaş bir stok kontrol sistemine geçilmiştir. Bu reform, ABD belgelerinde Türk ordusundaki ikmal yapısının gelişimi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Yapılan bu iyileştirme çabaları, 1 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı kanunla kurulan ve Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösterecek G-4 Lojistik Dairesi ile kurumsal bir zemine oturtulmuştur. Bu yeni yapı, daha önce bu alanda herhangi bir uzman daire bulunmadığı için eğitim, sevkiyat ve denetim gibi işlevlerin organize edilmesinde önemli rol üstlenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 30 Mayıs 1949). ABD'li danışmanlar, Türk subayları nezdinde lojistik yapılanmanın gerekliliğini vurgularken, tarihsel örneklerden faydalanmayı da ihmal etmemiştir. Osmanlı dönemine ait Sarıkamış Harekâtı gibi lojistik yetersizliklerden kaynaklanan başarısızlıklar, bu tartışmalarda sıkça gündeme getirilmiş ve ikna sürecinin önemli araçlarından biri olmuştur (Çifci, 2022: 296). Bu ikna süreci sonucunda, Türk ikmal sisteminin modernleştirilmesi süreci hızlandırılmış ve özellikle denetim mekanizmalarının geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Ancak dönemin ABD Yardım Misiyonu Başkanı Tümgeneral McBride'a göre, ilerlemenin önündeki en büyük engel, kalifiye personel yetersizliğiydi. Bu nedenle subay eğitiminin genişletilmesi ve uzman personel yetiştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Yarbay James L. Craig başkanlığında yapılan denetimlerde de mevcut sistemdeki yapısal eksiklikler tespit edilmiş ve ABD ikmal sisteminin uygulanabilirliği için köklü reformlara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Söz konusu reform beklentileri, Tümgeneral Arnold'un 27 Nisan 1951 tarihli "Türk Ordusu İçin İkmal Usulleri" başlıklı yazısında ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Bu yazıda, kara, deniz ve hava kuvvetlerinin lojistik eşgüdüm içinde çalışmasının gerekliliği vurgulanmış; teknik personelin eğitimi, yardım malzemelerinin sevki ve bakım işlemlerinin hızlandırılması için yeni bir ikmal yönergesi hazırlanması önerilmiştir. Bu yönerge önerisi, Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya resmen kabul edilmesiyle birlikte uygulama safhasına geçmiş; aynı gün imzalanan bir düzenlemeyle Türk ikmal

sisteminin NATO standartlarına uygun biçimde yeniden yapılandırılması süreci başlatılmıştır (Çifci, 2022: 297).

2.8. Doktrin ve Taktik Eğitimde ABD Modeline Geçiş

ABD Askerî Yardım Misyonu'nun Türk Kara Kuvvetleri için hazırladığı yeniden yapılandırma programında teknik eğitimin sınıf okulları aracılığıyla sağlanması öngörülmüş, bununla birlikte gerekli eğitim desteği ABD ve Almanya'da düzenlenen yurt dışı kurslarla desteklenmiştir. Ancak, askerî organizasyonun sadece teknik bilgiyle değil aynı zamanda sağlam bir doktrin temeli üzerine inşa edilmesi gerektiği dikkate alındığında, taktik eğitimin bu yapılanmada merkezi bir rol oynaması kaçınılmazdı. Türk ordusunun uzun yıllara dayanan köklü gelenekleri ve oturmuş düşünsel yapısı göz önüne alındığında, bu dönüşümün oldukça zorlu bir zihniyet değişimini de beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı'dan devralınan askerî kültürün modernleşme sürecinde, 1882 yılından itibaren Alman (Prusya) askerî doktrini benimsenmiş ve bu anlayış yaklaşık altmış beş yıl boyunca Türk ordusunun temel taktik-askerî düşünce yapısını şekillendirmiştir. Bu nedenle, II. Dünya Savaşı sonrası ABD askerî sistemine geçiş sadece teknik bir değişimi değil, aynı zamanda düşünsel ve kültürel bir dönüşümü de içermiştir. Alman ve ABD sistemleri arasında temel strateji ve doktrin farklılıklarının bulunması, bu geçişi daha da karmaşık hâle getirmiştir. Üstelik Türk ordusu savaş döneminde kısa bir süreliğine de olsa İngiliz askerî sisteminden etkilenmiş, bazı alanlarda İngiliz eğitim modelinden ilham almıştır (Güvenç, 2010: 256-257). Bu çerçevede, özellikle ABD sistemi ile uyumlu bir eğitim yapısına geçilebilmesi adına öncelikle Alman ve ABD askerî sistemlerinin temel farklılıklarının ortaya konulması gerektiği belirtilmiştir. Prusya askerî kültüründe öne çıkan temel ilkeler arasında katı disiplin anlayışı, ordu-millet düşüncesi, topyekûn harp fikri, merkeziyetçi Genelkurmay yapısı, kara harekâtına öncelik veren harp anlayışı, az kuvvetle üstün düşmana karşı taktik başarı arayışı, operasyonel sürat, muharebelerde astlara inisiyatif tanınması ve subayların sadece askerî değil entelektüel alanlarda da yetkinlik kazanması gibi özellikler yer almaktaydı (Güvenç, 2010: 257; Kocatürk, 1999: 421). Öte yandan ABD askerî kültürü, harbi siyasetin bir devamı olarak görme yaklaşımına sahipti. Tüm kuvvet türlerinin (kara, hava, deniz) müşterek kullanımına dayalı bir savaş anlayışı benimsenmişti. Bu yaklaşımda, harp planlaması taktik ve stratejik seviyelere göre ayrılmakta, üstün teknoloji ve malzeme gücü ile desteklenen harekât planlaması yapılmaktaydı. Ayrıca, savaş durumunda inisiyatifin daha az alt kademe subaylara bırakıldığı, muharebe faaliyetlerinin önceden belirlenmiş talimnamelere dayandırıldığı ve tam seferberlik olmadan son taarruzun kabul

edilmediği görülmektedir (Güvenç, 2010: 257; Yalta, 1995: 365). Dolayısıyla Prusya ve ABD sistemlerinin doktrin anlayışındaki bu köklü farklar göz önünde bulundurularak Türk ordusunda bir anda köklü bir geçiş sağlanmasının mümkün olamayacağı anlaşılmış, bu nedenle Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve Yedek Subay Okulu gibi eğitim kurumlarında kapsamlı bir revizyon gerekliliği doğmuştur.

2.8.1. Kara Harp Okulu

ABD askerî sisteminin Türk ordusuna yapılanması sürecinde ilk kurumsal adımlardan biri Kara Harp Okulu'nda atılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ordusunun savaş sahasındaki başarısı, bu sistemi model alan ülkeler üzerinde belirgin etkiler yaratmış, Türkiye de bu etki alanına giren ülkelerden biri olmuştur. Savaş sonrası ABD askeri paradigmasının mutlak hâkimiyet kazanmasıyla birlikte Türkiye, özellikle eğitim ve öğretim alanında bu sistemle uyum sağlama yönünde adımlar atmıştır. Bu bağlamda, Kara Harp Okulu'nun yeniden yapılandırılması amacıyla Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kazım Orbay ile Kara Harp Okulu Komutanı Tümgeneral Vedat Garan'ın nezaretinde yeni bir eğitim talimatı hazırlanmıştır (Güvenç, 2010: 257; Kocatürk, 1999: 421). Yeni uygulamaya göre, askeri liselerden mezun olan öğrencilerin Kara Harp Okulu'na başlamadan önceki altı aylık kıta stajları kaldırılmış, bu eğitim Harp Okulu sonrası döneme ertelenmiştir. Öğrenciler, Kara Harp Okulu'na başlamadan önce belirli testler ve mülakatlar aracılığıyla sınıflara ayrılmış, fiziksel ve zihinsel yeterliliklerine göre sınıf seçimi yapılmıştır (Yalta, 1970: 259). Bu uygulamada öğrencilerin matematik, fizik ve benzeri alanlardaki test sonuçlarına göre sınıflara ayrılması hedeflenmiştir. Örneğin matematik sorularını doğru yanıtlayanların Topçu, fizik sorularını çözenlerin Muhabere sınıflarına yönlendirilmesi gibi ayrıştırmalar yapılmıştır (Bayar, 2006: 98-99). Öte yandan, Kara Harp Okulu müfredatında da ABD etkisine paralel olarak ciddi bir değişim süreci başlatılmıştır. 28 Eylül 1945 tarihli Genelkurmay emriyle Kara Harp Okulu'ndaki akademik ders sayısı artırılmış, bu kapsamda ABD West Point Harp Okulu örnek alınarak eğitim yapısı yeniden şekillendirilmiştir (Ünal, 2001: 40-42). Sivil uzman hocaların da görev aldığı bu süreçte, Harp Okulu'na hukuk, anayasa, iktisat, psikoloji, fizik, kimya gibi alanlarda dersler eklenmiş; askerî bilimlerle akademik disiplinler eşgüdümlü biçimde yapılandırılmıştır. Bu yeniden yapılandırma süreci 1947 yılında alay teşkilatlanmasına geçilmesiyle ivme kazanmış, Kara Harp Okulunun eğitim sistemi ABD tarzına benzer şekilde tam teşekküllü bir akademi düzeyine yükseltilmiştir. 1948 yılında gerçekleştirilen geniş kapsamlı toplantılarda TUSAG temsilcileri ve Türk Genelkurmay yetkilileri tarafından Kara Harp Okulu müfredatının üç yıla

çıkarılması ve sınıf okullarındaki sürenin iki yıla indirilmesi kararlaştırılmıştır (Çifci, 2022: 301). 11 Aralık 1948 tarihli emirle Kara Harp Okulunun tahsil süresi resmen üç yıl olarak belirlenmiş, bu sürenin bir yılı meslek hazırlama sınıfı, diğer iki yılı ise sınıf eğitimi olarak tanımlanmıştır (Ünal, 2001: 123). 1949 yılında yayımlanan yeni Harp Okulu Talimatı ile okulun West Point Harp Okulu örnek alınarak yeniden yapılandırılması kararlaştırılmış ve bu doğrultuda Kara Harp Okulunun bir "askerî fakülte" haline getirilmesi önerilmiştir (Kurtcephe - Balcıoğlu, 1991: 84). Ancak bu süreçte ABD’li yetkililer mevcut müfredat değişikliklerini yeterli bulmamış ve Harp Okulu müfredatının akademik bakımdan yetersiz olduğunu rapor etmişlerdir. Özellikle ders oranlarının askerî bilimlere ve taktik konulara ağırlık verdiği, akademik yönünün zayıf kaldığı yönünde eleştirilerde bulunulmuştur. Bunun üzerine 1953 yılında Kara Harp Okulu Komutanı Tümgeneral Kemal Yükep başkanlığındaki bir heyet, West Point Harp Okulu’nda incelemelerde bulunmak üzere ABD’ye gönderilmiştir. Bu ziyaretin sonunda hazırlanan 130 sayfalık detaylı raporda, Kara Harp Okulu’nun dört yıla çıkarılması ve fakülte düzeyinde yeniden yapılandırılması önerilmiştir Yükep’in önerileri doğrultusunda Kara Harp Okulu’nun akademik yapısı yeniden ele alınmış, ancak bu çabalar büyük ölçüde mevzuat değişikliğine bağlı olduğu için yalnızca yasa tasarısı aşamasında kalmıştır (Taşkiran, 2009: 112). Bu dönemde ayrıca West Point sisteminde uygulanan aktif öğretim metodu ve yaz tatillerinde uygulamalı askerî eğitim kampları da Kara Harp Okuluna uyarlanmıştır. Bu çerçevede öğrencilere yaz döneminde Isparta-Eğirdir ve İzmir-Menteş bölgelerinde uygulamalı eğitim vermeye başlanmıştır (Kurtcephe-Balcıoğlu, 1991: 84). Bir diğer önemli gelişme ise 1955 yılı itibarıyla ilk kadın askeri öğrencinin Kara Harp Okulu'na kabul edilmesidir. Bu gelişme, ABD WAC (Women Army Corps) ve WASP (Women Airforce Service Pilots) uygulamalarının etkisinde gelişmiş ve Türkiye’de ilk kez İnci Arsan’ın (Arcan) 1955 yılında öğrenci olarak okula kabul edilmesiyle somutlaşmıştır (Hürkan, 2016: 106-108).

2.8.2. Kara Harp Akademisi'nin Yeniden Yapılandırılması

Harp Akademileri’nin yalnızca birer eğitim kurumu olmanın ötesine geçerek Türk ordusunun komuta kademesini belirleyen yapılar olması, bu alandaki değişim çalışmalarını son derece stratejik bir boyuta taşımıştır. Nitekim 1948 yılında gerçekleştirilen toplantılarda Kara Harp Akademisinin ABD askerî sistemiyle uyumlu biçimde yeniden yapılanmasına karar verilmiş, iki yıllık olan kurmay eğitim süresinin üç yıla çıkarılması önerilmiştir (Çifci, 2022: 305). Ancak bu öneri, TUSAG yetkililerince uzun bulunmuş, eğitim süresinin tekrar iki yıla indirilmesi teklif edilmiştir (İşkodra, 1968: 59). 1949-1950 öğretim yılında hayata geçirilen

yeni sistem uyarınca, ABD kurmaylık modeline paralel olarak kurmaylık eğitimi üç sınıf hâlinde yeniden yapılandırılmıştır. Birinci sınıfı başarıyla tamamlayanlar "kurmay yardımcısı" unvanıyla kıtalara gönderilirken, ikinci sınıfı da başarıyla bitirenlerin "kurmay adayı" olarak mezun edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yeni yapı, kurmay eğitiminin daha sistematik bir zemine oturtulmasını sağlamıştır (İşkodra, 1968: 59). Ancak ABD sistemine geçiş sürecinde özellikle Alman kurmaylık geleneğinin etkisini tamamen silmek kolay olmamıştır. Türk Genelkurmayı'nın uzun yıllar sadık kaldığı Alman kurmay sistemi, karar alma süreçlerinde daha merkeziyetçi, komutan inisiyatifine dayalı ve bireysel sorumluluğu ön plana çıkaran bir yapıya sahipti. Bu geleneksel anlayışa karşılık ABD modeli, görev tanımlarının daha kolektif yapılmasını ve komuta kademesi ile karargâh arasında görev paylaşımını esas almaktaydı (Sarpüt, 1950: 75-83). Bu nedenle, Harp Akademilerinde eğitim gören subaylar, ABD sisteminde kullanılan aktif öğretim metodolojisi, tartışma esaslı ders yapısı ve ev ödevlerine dayalı eğitim düzenine ilk başta yabancılık çekmiştir (Hürkan, 2005: 256-257).

ABD kurmaylık sistemi, komutan adaylarının erken yaşta sistem içine alınmasını ve karar alma yeteneklerinin eğitimin erken safhalarında geliştirilmesini öngörüyordu. Bu sebeple, kurmay adaylarının kariyerlerinin başında belirli testlerden geçirilerek eğitime alınmaları hedeflenmiş, 1950 yılında bu amaca yönelik kurmay kurslarına 140 öğrenci kabul edilmişti. Öğrenciler 70'er kişilik gruplara ayrılmış ve kurmaylık eğitimi için iki ayrı dersane kurulmuştur (Çıfci, 2022:307). Kurmaylık sisteminin yeniden yapılandırılması sürecinde, Alman sisteminin tek merkezli ve hiyerarşik doğasına karşı ABD sisteminin çoğulcu ve katılımcı karakteri ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle, Harp Akademisi eğitiminde disiplinin yerini fikir alışverişi, emir-komuta sisteminin yerini ise tartışma ve danışma süreci almıştır. ABD'li eğitimciler, bu yapıyı destekleyici bir biçimde Türk subaylarının ders içeriğine katkı sunmalarını ve komuta kararlarının oluşumuna dâhil olmalarını teşvik etmiştir (Erciş, 1999: 156-157; Oğuz, 2007: 256). ABD eğitim modeline uyum sürecinde önemli bazı farklılıklar dikkat çekmiştir. Alman sisteminde ağırlıklı olarak kullanılan ödevler ve yoğun akademik yük, ABD sisteminde daha esnek ve uygulamaya dönük bir yaklaşımla yer değiştirmiştir. Bu farklar, Türk öğretmenlerin alışkanlıklarını sürdürme eğilimleri nedeniyle bir karma yapı doğurmuş, bazı derslerde eski yöntemlerle eğitim devam etmiş, bu da sistemin yeknesak bir biçimde uygulanmasını engellemiştir. ABD sisteminin önemli hedeflerinden biri olan kurmaylık eğitiminin merkezî bir akademi çatısı altında toplanması amacıyla 1951 yılında Millî Savunma Akademisi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Bu kurumun, ABD'de ki National War College örnek alınarak yapılandırıldığı ve stratejik düzeyde karar alabilecek yöneticilerin yetiştirilmesi hedefiyle hareket ettiği anlaşılmaktadır (Harp Akademileri Tarihçesi, 1991: 237).

2.8.3. Yedek Subaylık ve Kurslar

ABD Askerî Yardım Misyonunun Türk ordusuna yönelik reform programında kısa vadede nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla en fazla önem verdiği kurumlardan biri Yedek Subay Okulu olmuştur. Ancak ABD’li uzmanlar, mevcut Türk yedek subay sisteminin çeşitli yapısal sorunlar içerdiği ve verimli işlemediği kanaatindeydiler. Bu bağlamda sistemin yeniden yapılandırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır (Güvenç, 2010: 270-271). Özellikle yedek subay eğitiminin, subaylık görevini aile itibarıyla kazanan bireylerin çocuklarını sıradan askerî görevlerden muaf tutmak üzere geliştirildiği düşüncesi yaygındı. Bunun yanı sıra, ABD’li uzmanlar, Türk Genelkurmayı’nın bazı eğitim politikalarında kendilerine danışmadan tek taraflı karar almasını da eleştirmiş, örnek olarak yedek subay eğitim yükünün sınıf okullarına devredilmesini göstermişlerdir. Ayrıca okulun teşkilat, kadro yapısı ve malzeme temininde ABD sistemine entegrasyon sağlanamadığı sürece istenilen ilerlemenin gerçekleşmeyeceğini vurgulamışlardır (Hürkan, 2005: 255). ABD’li yetkililer, nitelikli yedek subay temininde yalnızca teknik donanım ve eğitim yeterliliğine değil, aynı zamanda disiplini içselleştirmiş kişilerin seçilmesine önem vermekteydi. Bu doğrultuda eğitimde başarısız olan adayların kıtalara çavuş olarak gönderilmesini önermiş, aksi takdirde yetersiz kişilerin subay statüsünde görevlendirilmesinin ordu içi moral üzerinde olumsuz etki yaratacağını savunmuşlardır. ABD sistemi, her askerî yapının ayrı bir ihtisas merkezi olması gerektiği ilkesine bağlı kaldığından, Yedek Subay Okulu’nun da yeniden organize edilmesini istemiştir. Bu kapsamda 1951 yılı Kasım ayında Yedek Subay Okulu tüm sınıfları bir araya toplayacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Yalnızca Piyade ve Sıhhiye sınıfları okulda bırakılmış, diğer adaylar sınıflandırma sistemiyle farklı okullara yönlendirilmiştir (Bayar, 2006: 98-99). 1961 yılında ise okul tamamen Piyade Okulu Komutanlığına dönüştürülerek eğitim faaliyetlerine İstanbul Tuzla’da devam etmiştir. Türk ordusunun ABD askerî sistemine geçişinde, sadece kurumsal değil aynı zamanda doktrinel dönüşümün sağlanabilmesi için yurt içi ve yurt dışı eğitim programları da önemli rol oynamıştır. Bu doğrultuda Kara Harp Okulu ve Kara Harp Akademisi bünyesinde verilen eğitimin tamamlayıcısı olarak çeşitli kurslar planlanmıştır. Özellikle Alman askerî sisteminde eğitim almış subayların yurt içi ve dışı kurslara gönderilmesiyle ABD sisteminin özümsemi hedeflenmiştir. En önemli kurslardan biri, kıdemli subaylara yönelik olarak açılan Yüksek Komuta Kursu’dur. Bu kursun başarısı, bir anlamda üst düzey subayların ABD sistemini anlayarak kendi birliklerinde dönüşümü başlatmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Kursun kapsamı; modern silahların kullanımından ortak harekât planlamasına, psikolojik harp yöntemlerinden stratejik komuta esaslarına kadar geniş

bir yelpazeyi içermektedir (Çifci, 2022: 316). Yüksek Komuta Kursu dışında, Kara Harp Akademisi'nin 1952-1953 Öğretim Yılı itibarıyla NATO üyeliği doğrultusunda başlattığı Doktrin Kursu ve Tekâmül Kursları da ABD askerî modeline geçişte kritik öneme sahip olmuştur. Bu kurslar ile özellikle binbaşı-yarbay rütbesindeki subayların, ABD askerî sistemine vakıf hale gelmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. ABD'li yetkililer, bu kurslardan mezun olacak subayların sadece sınıf bilgileriyle yetinmeyip, yüksek komuta görevlerine liyakat kazandıracak yetkinliğe erişmelerini hedeflemişlerdir. Tekâmül Kursu'nun amacı, subayları daha ileri görev gruplarına hazırlamak ve komuta sistemine entegre etmektir (Yamak, 2005: 95-100).

Kara Harp Akademisi'nden kurmay olarak mezun olacak subaylar; gece harekâtı, sızma, müşterek harekât ve muharebe manevrası gibi ileri düzey eğitimlere de tabi tutulmuşlardır. Ancak sistemin Alman kökenli eğitim almış subaylar için oldukça zorlayıcı olduğu ve bazı subayların Tekâmül Kursu'na uyum sağlamakta güçlük çektikleri ifade edilmiştir (Erciş, 1999: 191). Yurt dışı kurslara katılım ise hem ABD sistemine hem de Federal Alman askerî sistemlerine doktrinel uyumu açısından iki farklı modelin deneyimlenmesini sağlamıştır. Almanya'daki EUCOM kurslarında teknik yeterliliğe öncelik verilmiş, İngilizce bilgisi ikinci planda kalmıştır. Bu nedenle ABD sistemine kıyasla dil bariyeri olmayan subaylar açısından Almanya tercih edilmiştir. ABD'deki kurslar ise daha uzun süreli, daha kapsamlı ve ileri düzey terminolojiye hâkim olunmasını gerektiren eğitimler sunmuştur. Bu nedenle kursiyerlerin İngilizce sınavından geçmesi zorunlu tutulmuştur. ABD'deki kurslar; hava harp akademileri, istihbarat kursları, topçu ve lojistik uzmanlık eğitimleri gibi çeşitli alanlara ayrılmış ve subaylar bu kurslara ihtisas alanlarına göre yönlendirilmiştir. 1952 yılı başına kadar 649 Türk subayı yurt dışı kurslara gönderilmiş, bunların 369'u ABD'ye, 280'i ise Almanya'ya yönlendirilmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de açılan ABD Askerî Yardım kurslarına 30.525 personel katılmıştır (Çifci, 2022: 319).

2.8.4. Astsubay Sınıfının Yeniden Yapılandırılması ve Acemi Er Eğitimi

ABD askeri düşüncesinde astsubaylar, bir ordunun belkemiğini oluşturan sınıf olarak kabul edilmekteydi. ABD raporlarında astsubay sınıfı, "her silahlı kuvvetin omurgası" (backbone of any armed forces) olarak tanımlanmış ve Türk ordusunda bu sınıfın sayıca azlığı önemli bir yapısal zafiyet olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple, mevcut personel yapısının verimli işleyebilmesi için yeni bir astsubay yapısının tesis edilmesi elzem görülmüştür (Gürel, 1951: 243-244). ABD'li yetkililer tarafından Türk tarafına çeşitli öneriler sunulmuştur.

Özellikle askerî malzeme kullanımında yetkin, bakım-onarım süreçlerini denetleyebilecek, er eğitiminde görev alabilecek ve takım seviyesinden bölük komutanlığına kadar sorumluluk alabilecek nitelikte personelin yetiştirilmesine yönelik talepler öne çıkmıştır. Türk tarafının da bu önerilere paralel şekilde 6 Haziran 1949 tarihinde "Uzman Çavuş Yetiştirilmesi Hakkında Kanun"u kabul ederek ilk somut adımı attığı görülmektedir. Bu kanunla, sanat okulu ve sanat enstitüsü mezunlarının uygun görülen adaylar olarak kurslara alınması, sınavla yeterlilik kazanmaları hâlinde astsubay statüsüne geçirilmesi öngörülmüştür (Resmî Gazete, 7230/5430, 6 Haziran 1949). 23 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5619 sayılı "Gedikli Erbaş Kanunu" ile astsubaylık statüsü yasal çerçeveye oturtulmuş ve özlük hakları, tayin yetkileri ile birlikte Millî Müdafaa Vekâletine devredilmiştir. Ancak ABD'li yetkililer, bu düzenlemelerin sahadaki ihtiyaçları tam anlamıyla karşılamadığı kanaatine varmışlardır. ABD raporlarında astsubay sınıfının, özellikle kırsal bölgelerden gelen ve eğitim seviyesi düşük gençler arasından seçilmesi gerektiği belirtilmiş, bunun da kıt'a içerisindeki erbaş-er arasında liyakate dayalı bir yükselme modeli yaratacağı ifade edilmiştir. Böylelikle hem motivasyon sağlanmış olacak hem de subay kadrosuna geçiş için nitelikli bir personel piramidi oluşturulacaktı (Celep, 2020: 88-89).

1950 yılı sonbaharında ise bu çabaların yetersiz kaldığı bir kez daha görülmüştür. Zira Türk Genelkurmayı'nın verilerine göre, astsubay sınıfı hâlen gereken nitelik ve nicelik düzeyine ulaşamamıştır. ABD kaynakları, birliklerde ihtiyaç duyulan astsubay kadrolarının ancak %10'unun doldurulabildiğini ve bu açığın ordunun genel verimliliğini olumsuz etkilediğini rapor etmiştir. ABD Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı General Collins, Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında bu konunun altını özellikle çizmiş ve bu sınıfa ayrılan bütçenin artırılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda, 2 Temmuz 1951 tarihinde çıkarılan 5802 sayılı yeni "Astsubay Kanunu", önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte, "gedikli" ifadesi yerine doğrudan "astsubay" kavramı benimsenmiş; subay sınıfına geçiş, kıdemli başçavuşlar için mümkün hâle getirilmiştir. Bu gelişmeler, hem mevzuat açısından bir yenilik getirmiş hem de kamuoyunda astsubaylığa karşı olan olumsuz algıyı değiştirme yönünde etkili olmuştur (Gürel, 1951: 243-244).

2.8.5. Tatbikî Eğitim ve Sahra Eğitim Ekiplerinin Kurulması

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden yapılandırılmasında en fazla önem atfedilen alanlardan biri, sahada uygulamalı askerî eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması olmuştur. Bu çerçevede, "Sahra Eğitim Ekipleri" (Field Training Teams) adı altında oluşturulan özel

birlikler, Türk askerî personelinin sahadaki eğitim seviyesini yükseltmek ve modern taktiklere uyumunu sağlamak amacıyla teşkil edilmiştir. İlk olarak 1948 yılının aralık ayında gündeme gelen bu ekipler, 1950 yılının temmuz ayında yeniden değerlendirilmiş ve ABD askerî heyeti tarafından bu girişimin kalıcı bir yapıya kavuşturulması yönünde Türk Genelkurmay Başkanlığı'na resmî teklifler sunulmuştur. Türk makamları bu önerilere olumlu yaklaşmış; ancak ekiplerin görev ve yetki sınırlarının açıkça tanımlanmasını şart koşturmuştur (Çifci, 2022: 319). Sahra Eğitim Ekiplerinin temel görevi, ABD ordu sistemine uygun şekilde silahların kullanımı, araç ve teçhizat bakımı, birliklerin organizasyonu ve sahada uygulanacak taktik eğitimleri yerinde göstermek suretiyle Türk askerlerine rehberlik etmektir. Ayrıca, doğrudan eğitim sahalarında faaliyet göstererek, modern eğitim tekniklerinin uygulanmasını sağlamak da ekiplerin ana sorumlulukları arasındaydı. Ancak bu süreçte, ekiplerin komuta ve yetki yapısına ilişkin çeşitli sorunlar baş göstermiştir. Türk Genelkurmayı, bu ekiplerin ABD personeline doğrudan yönetilmesine karşı çıkmış; bunun yerine, danışman sıfatıyla görev yapmalarını ve Türk subaylarıyla birlikte çalışarak uygulamaları eşgüdüm içinde yürütmelerini talep etmiştir (Hartmann, 1951: 31; Eriç, 1999: 172). 1951 yılı itibarıyla oluşturulan Sahra Eğitim Ekiplerinde görevli toplam 395 kişilik personelin 332'si Türklerden oluşuyordu. Bunların 185'i astsubay, 147'si ise subay statüsündeydi. Geri kalan 63 kişilik kadro, JAMMAT personeli olup, ekiplerin teknik yönlendirilmesinden sorumluydu. Bu personel, 18 aylık eğitim süreçlerinin ardından sahada görevlendirilmek üzere hazır hâle getirilmiş ve 80 kişilik gruplar hâlinde Türkiye'ye intikal ettirilerek farklı kıt'a birliklerine sevk edilmişlerdir (Çifci, 2022: 320). İlk sekiz ekip, 1951 yılı Haziran ayında sahaya gönderilmiş; geri kalan ekiplerin görevlendirilmesi ise kademeli şekilde sürdürülmüştür (Arioğlu, 2003: 31). Sahra Eğitim Ekipleri, genellikle bir kolorduya ya da ordu karargâhına bağlı çalışmakta ve bu birliklere danışman sıfatıyla bir ABD piyade albayı atanmakta, ilgili Türk subaylarıyla koordinasyon içinde faaliyet göstermekteydi. Ancak uygulama safhasında çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. JAMMAT Başkanı Tümgeneral Arnold'un aktardığına göre, görev tanımları belirlenmiş olmasına rağmen Türk tarafında bazı kıt'a komutanlarının ekiplerin yetki alanına dair çekinceleri bulunmakta, bu da iletişim sorunlarına ve eğitim faaliyetlerinde verim kaybına neden olmaktaydı (Avcıoğlu, 1979: 556). ABD tarafı, bu ekiplerin faaliyetlerinin kesintisiz sürmesini ve Türk askerî bürokrasisinin bu sürece doğrudan müdahale etmemesini beklemekteydi. Ancak Türk subaylarının kendi komuta sorumluluk alanlarında ABD'li subayların doğrudan etkili olmasını istememeleri, bu beklentinin hayata geçmesini engellemiştir. Örneğin, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nuri Yamut, bu ekiplerin yalnızca tümen merkezlerinde değil, alay ve tabur seviyelerinde de görev yapması

gerektiğini belirtmiş ve ABD’li personelin birlik envanterine ilişkin bilgilere erişimi konusunda daha açık düzenlemeler yapılmasını talep etmiştir. Türk tarafı özellikle, ABD’nin inisiyatif alanını aşarak doğrudan müdahale yetkisine sahip olmamasına büyük hassasiyet göstermiştir (Eriç, 1999: 173). Tüm bu çekincelere rağmen, Sahra Eğitim Ekipleri Türk ordusunda kalıcı bir sistemin başlangıcı olmuş, sahada eğitim verme, silah ve teçhizat kullanımı, bakım-onarım gibi birçok konuda Türk askerî personeline doğrudan katkı sağlamıştır. 1951 yılı sonu itibarıyla bu ekiplerin hemen tüm piyade tümenlerinde ve topçu alaylarında aktif görev yaptığı görülmektedir. Uygulama, bazı birliklerde olumlu karşılanmışken, bazı birliklerde ABD’nin kıt’a yapısına doğrudan müdahil olması rahatsızlık yaratmıştır. Bu çerçevede özellikle Gaziantep’te konuşlanmış bir topçu birliğinde yaşanan kriz örnek gösterilebilir. ABD’li personelin eğitim programına doğrudan müdahalesi üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ABD’nin kıt’a faaliyetlerine müdahalesini yasaklayan bir emir yayımlamış, hatta Tümgeneral Cemal Tural’ın bu müdahalelere tepki göstererek bölgedeki ABD’li Sahra Eğitim Ekibini kovduğu haberlere yansımıştır (Arioğul, 2003: 32-33; Eriç, 1999: 170). Bu süreçte karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, danışmanlık statüsünde olması gereken bu yapıların zamanla denetim ve yönlendirme mekanizmasına dönüşmesidir. ABD subaylarının, Türk subaylarının görev alanlarına doğrudan müdahalelerde bulunmaları, danışmanlık sınırlarını aşan bir duruma evrilmiş ve bu gelişmeler Türk askerî bürokrasisinde ciddi huzursuzluk yaratmıştır (Avcıoğlu, 1979: 556; Güvenç, 2013: 142).

III. BÖLÜM

3. NATO’NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE

II. Dünya Savaşı sonrasında Dünya siyasi dengelerinde meydana gelen değişim, Türkiye’nin güvenlik politikalarını da derinden etkiledi. Savaşın ardından Batı Avrupa ülkeleri askerî kapasitelerini büyük ölçüde azaltmış, buna karşın SSCB, yaklaşık 200 tümenlik bir orduyu silah altında tutarak yayılmacı bir politika izlemeye devam etmişti. Bu durum, özellikle Balkanlar ve Orta Avrupa’daki ülkeleri endişeye sevk etmiş ve SSCB etkisini dengelemek amacıyla yeni güvenlik düzenlemeleri oluşturma fikrini doğurmuştu (Turan, 1971: 3-10; Gönübol-Ülman, 1986: 223-224).

3.1. NATO’nun Kuruluşu

SSCB’nin Berlin’i abluka altına alması, Batı Avrupa ülkeleri için bardağı taşıran son damla olmuş ve bu tehdit karşısında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 1948’de Brüksel Antlaşması imzalanarak Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Ancak savaşın yıkımını henüz atlatabanmış olan bu ülkelerin, SSCB yayılmacılığı karşısında uzun süre dayanamayacakları kısa sürede anlaşılmıştır. Bu nedenle ABD’nin desteği zorunlu hâle gelmiş ve Haziran 1948’de ABD, Avrupa’nın savunulması için gerekli katkıyı sağlayacağını duyurmuştur (Painter, 1999: 14-24; Halle, 1976: 137-179). Bu gelişmelerin ardından 4 Nisan 1949 tarihinde NATO kurulmuştur. Kuruluş amacı, “barışı sürdürmek, özgürlüklerini siyasi dayanışma ve kendilerine yönelik her çeşit saldırıyı caydırmak veya geri püskürtmek için uygun askerî savunma yoluyla korumak olan bağımsız devletlerden oluşan bir ittifak kurmak” olarak tanımlanmıştır. İttifak, üyeler arasında “Birleşmiş Milletler şartı ilkelerine uygun biçimde, siyasi ve askerî yollarla güvenlik ve bağımsızlıklarını korumayı” esas almıştır (NATO El Kitabı, 1992: 9-12). Türkiye, bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve özellikle Truman Doktrini ile ABD’nin siyasi ve askerî desteğini aldıktan sonra, Batı ittifakıyla daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Ancak Türkiye, Truman Doktrini’nin sağladığı yardıma rağmen NATO’ya alınmaması ihtimalinden ötürü endişe duymaya başlamış, bu durum Türkiye’yi, NATO ittifakına dâhil olmanın ötesinde resmî güvence arayışına itmiştir. Mart 1947’de başlayan bu süreçte, olası bir savaşta ABD’nin Türkiye’ye resmî yardım garantisi verip vermeyeceği sorusu sürekli gündemde tutulmuştur. Türkiye, iki temel güvenlik paranoyasıyla karşı karşıyaydı: İlki, SSCB’den gelecek olası bir tehdide karşı kimin güvenlik sağlayacağıydı; ikincisi ise NATO’nun kurulmasıyla birlikte ABD’nin Türkiye’ye yaptığı

askerî yardımları sürdürüp sürdürmeyeceği sorusuydu (Gönlübol-Ülman, 1986: 225). Türkiye'nin bu kaygıları, Batı Avrupa ülkelerinin kurduğu savunma bloklarına ABD'nin fiilî destek vermediği sürece direnemeyeceğini fark eden Türk devlet adamlarını, stratejik yaklaşımlarını ABD ile yakınlaşma üzerine inşa etmeye yöneltmiştir (Saray, 2000: 101). Mayıs 1948'de Washington Büyükelçisi Ragıp Baydur, Türkiye'nin güvenlik beklentilerini ABD Dışişleri Bakanlığı'na iletmış ve SSCB tehdidinin Türkiye açısından ne denli ciddi olduğunu vurgulamıştır. Ancak ABD tarafı bu taleplere temkinli yaklaşmış, Türkiye'nin fiilî bir saldırıya uğramadan resmî güvence verilmesinin ABD politik kültüründe yer almadığını açıkça ifade etmiştir (Karakaş, 2013: 348). Nitekim benzer bir talep kısa süre önce Fransa tarafından iletilmiş, ancak reddedilmiştir. ABD'li yetkililere göre, bir ülkeye doğrudan askerî güvence vermek, o ülkenin askerî kapasitesini geliştirme çabasını sekteye uğratacağı için uygun görülmemiştir (Harris, 1976: 36; Armaoğlu, 1995: 218). Türkiye ise bu süreçte NATO'nun kuruluşuna paralel şekilde çabalarını sürdürmüş, özellikle Akdeniz'deki güvenlik yapılarında yer almak için yoğun girişimlerde bulunmuştur. Dışişleri Bakan Vekili Tahsin Bekir Balta, Kasım 1948'de ABD Büyükelçisi Wadsworth ile yaptığı görüşmede, İtalya'nın NATO'ya kabul edilip Türkiye'nin dışlanması büyük hayal kırıklığı yaratacağını belirtmiştir. Balta'ya göre Türkiye, İtalya gibi Akdeniz'in savunmasında kilit bir rol oynayan ülke olarak NATO'ya mutlaka dâhil edilmeliydi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de benzer endişeleri dile getirmiştir. Nisan 1949'da ABD Başkanı Truman'a gönderdiği mektupta, Türkiye ile ABD arasındaki iş birliğine duyduğu güveni vurgulamış, aynı zamanda yapılan askerî yardımlar için teşekkür etmiştir. Bu mektup, NATO'nun kurulmasından hemen önce Türkiye'nin Batı ittifakına dâhil olma arzusunun güçlü bir biçimde ifade eden önemli bir diplomatik girişimdir (Çıfci, 2022: 356-357). Ancak bu taleplere rağmen ABD, NATO'yu sadece Kuzey Atlantik bölgesinde sınırlı bir pakt olarak kurguladığını ve İtalya dışında bir Akdeniz ülkesine genişletmeyi düşünmediğini belirtmiştir. NATO'ya alınmayan Türkiye için alternatif senaryolar devreye girmiştir. Bunlardan biri, Türkiye'nin 1939'da İngiltere ve Fransa ile imzaladığı Ankara Antlaşması'na ABD'nin katılımını sağlamaktı. Ancak bu öneri İngiltere tarafından reddedilmiştir (Yeşilbursa, 1999: 71-75). Bir diğer seçenek ise Doğu Akdeniz'deki güvenlik açığını kapatmak için Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın katılımıyla Doğu Akdeniz Savunma Paketi kurulmasıydı. Ancak bu öneri de yeterli ilgiyi görmemiştir. Türkiye, İtalya ile "Dostluk, Barış ve Adli Uzlaşma Antlaşması" imzalamışsa da bu çabanın NATO üyeliği hedefini karşılayacak güçte olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır (Sönmezoğlu, 1996: 55-56).

Türkiye'nin NATO'ya katılma arzusu, ABD ile daha güçlü ve resmî bir ittifak ilişkisi kurma amacına dayanıyordu. Bu çabalar, İngiltere'nin Türkiye'nin Orta Doğu'daki etkisini

farklı paktlar yoluyla değerlendirme isteğiyle çelişmiş, dolayısıyla Türkiye'nin üyeliği coğrafi gerekçelerle sınırlandırılmak istenmiştir. Ayrıca bazı Avrupa ülkeleri, Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka dâhil edilmesinin NATO'nun ideolojik ve kültürel birliğini zedeleyeceğini düşünmekteydi (Ataöv, 2006: 193). Ekim 1950'de ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Omar Bradley'nin kaleme aldığı makalede, Türkiye'nin ABD için hayati bir öneme sahip olmadığı ifadesi yer almış ve bu açıklama Türkiye açısından büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Bradley'ye göre Türkiye, coğrafi olarak komünizme direnen ülkeler arasında stratejik bir öneme sahip olsa da savaşın dışında kalan bir ülkeye ABD'nin doğrudan askeri destek sağlamasına gerek yoktu (Erhan, 2001: 548).

3.2. Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması

1951 yılı itibarıyla Türkiye'nin NATO üyeliği meselesi, yalnızca diplomatik düzeyde değil, aynı zamanda askeri yapının yeniden biçimlendirilmesi bağlamında da ciddi stratejik müzakereleri gündeme getirmiştir. Özellikle ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik sürecine verdiği koşullu destek, İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan politikalarıyla şekillenmişti. İngiltere, bu bölgede kurulacak askeri yapılanmada Türkiye'nin doğrudan yer almamasını tercih ederken, ABD ise iki ülkenin ittifaka entegrasyonunu stratejik bir öncelik olarak görmüştür (Cumhuriyet, 05 Kasım 1951: 1). ABD yönetiminin kararlı tutumu, başta İngiltere olmak üzere diğer bazı NATO üyelerinin direncini kırarak üyelik sürecini hızlandırmıştır. 15–20 Eylül 1951 tarihlerinde Ottawa'da yapılan NATO toplantısında Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka resmen davet edilmesi bu sürecin en somut çıktısı olmuştur. Türkiye, 2 Ekim 1951 tarihinde bu davete olumlu yanıt verdiğini bildirmiş (Sarınay, 1988: 89). 17 Ekim 1951'de taraflar arasında NATO'ya İltihak Protokolü imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Saray, 2000: 130). Bu diplomatik gelişmelerin hemen ardından, ABD Genelkurmay Başkanı General Omar Bradley, İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Walter Slimm ve Fransız General Charles Leclerc'in Türkiye'ye gelerek NATO yapısı, Türkiye'nin ittifak içindeki rolü ve Orta Doğu'da kurulması planlanan komutanlık konularında görüşmeler gerçekleştirmeleri, sürecin yalnızca bir dış politika meselesi değil, askeri planlama açısından da kritik önem taşıdığını göstermiştir. Görüşmelerde odaklanılan başlıca konu, Türk ve Yunan ordularının NATO içerisindeki komuta yapısına nasıl entegre edileceğiydi. İngiltere, bu ülkelerin bir İngiliz komutanın emir-komutası altında müstakil bir birlik olarak konuşlandırılmasını savunurken, Türkiye bu öneriye itiraz etmiş ve NATO'ya tahsis edeceği birliklerin doğrudan ABD'li general komutasında, tamamen NATO yapısı içinde

olmasını istemiştir. Bu tutumun temelinde, General Eisenhower emrindeki Avrupa güçlerinin NATO'nun ana savunma kuvveti olarak kabul edilmesi ve bu sistem dışında kalınması hâlinde Türkiye'nin ittifakın olanaklarından yeterince faydalanamayacağı düşüncesi yatmaktaydı. Sonuçta Fransa'nın ara bulucu girişimiyle bir uzlaş sağlanmış; Türk ve Yunan Kara ile Hava Kuvvetleri'nin, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı'na (SACEUR) bağlı Güney Avrupa Harekat Sahası Komutanlığı emrine verilmesi kararlaştırılmıştır. Deniz Kuvvetleri ise, Akdeniz'deki müttefik ülkelerin filoları ile sıkı iş birliği içinde olacak şekilde Türk Genelkurmayı'nın emrinde bırakılmıştır (Özdağ, 2004: 35-36). Bu çözümle İngiltere'nin önerdiği Orta Doğu merkezli müstakil komutanlık planı rafa kaldırılmış, İngiltere Orta Doğu'nun savunulması konusunda Türkiye ile iş birliği yapacağı yönünde bir taahhütte bulunmakla yetinmiştir. Bu noktada Mısır'ın 15 Ekim 1951'de yaptığı açıklamayla İngilizlerin kurmak istediği Orta Doğu Komutanlığı'na katılmayacağını bildirmesi, İngiliz planının çöküşünde etkili olmuştur.

NATO'nun Türkiye'ye yönelik güvenlik planlamalarında önemli bir yer ayırmasının bir diğer nedeni, Türkiye'nin jeopolitik konumunun Batı Avrupa'nın savunmasındaki rolüyle doğrudan ilişkili olmasıydı. NATO nezdinde Türkiye'nin askerî temsilcisi olarak atanan Amiral Aziz Ulusan, Boğazların denetiminin önemi ile Türkiye'nin SSCB karşısında NATO'nun "yumuşak karnı" olduğunu vurgulamış; Türkiye'nin SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe) yapısı içinde doğrudan yer alması gerektiğini ifade etmiştir (Çifci, 2022: 371). Ulusan ayrıca Türkiye'nin Orta Doğu'daki muhtemel bir NATO yapılanmasında aktif rol üstlenmeye hazır olduğunu beyan etmiş, bu da Türkiye'nin kararlı tutumunu yansıtmış ve üyelik sürecinde etkili olmuştur. 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından "Kuzey Atlantik Antlaşması'na Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasına Dair Kanun Tasarısı"nın kabul edilmesiyle birlikte Türkiye resmen NATO üyesi olmuştur (Karakaş, 2013: 382-383). Bu tarihten sonra Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasında NATO standartları temel alınmış, savunma odaklı sistemden taarruz kabiliyeti yüksek bir yapılanmaya geçiş süreci başlamıştır. Daha önce neredeyse tümüyle savunma temelli bir anlayışla düzenlenen Türk Kara Kuvvetleri, bu noktadan itibaren NATO'nun harp planlarına entegre edilebilecek, mobilize ve etkin bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği, yalnızca politik değil, aynı zamanda stratejik ve yapısal bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir.

3.3. NATO Üyeliği Çerçevesinde Türk Kara Kuvvetleri

Türk ordusunun NATO'nun askerî planlama yapısına hangi ölçüde dâhil edilebileceği, dönemin stratejik tartışmalarının merkezinde yer almış; bu çerçevede üst düzey NATO yetkililerinin Türkiye'ye yönelik temas ve inceleme ziyaretleri belirgin biçimde artmıştır. Bu ziyaretler hem Türkiye'nin savunma kapasitesini yerinde gözlemlemek hem de NATO bünyesinde üstleneceği rolün tespiti amacıyla yapılmış, Lizbon Toplantısı'nda Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliklerinin onaylanmasının ardından iki ülkenin hangi NATO komutanlığına bağlanacağı ve ittifak içindeki görevleri önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Toplantıda, NATO'nun yük paylaşımı ilkesi gereği 1952 sonuna kadar 50 tümene ulaşan bir kara gücü, 4000 uçak ve önemli sayıda deniz gücü tahsisi hedeflenmiş; ancak Türkiye açısından bu düzeyde bir deniz gücünün kısa sürede tahsisi mümkün görülmemiştir (Çıfci, 2022: 371). Türkiye'nin sorumluluk alanı Norveç'in kuzeyinden Türkiye'nin doğusuna kadar uzanan geniş bir sınır hattını kapsadığı için komuta zincirinde Türkiye'nin nereye bağlanacağı stratejik bir karar gerektirmiştir.

NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı (SACEUR) General Dwight D. Eisenhower, Türkiye ve Yunanistan arasında komuta uyumsuzluklarını gidermek ve entegrasyonu sağlamak amacıyla 3 Mart 1952'de Türkiye'yi ziyaret etmiş hem siyasi hem askeri yetkililerle görüşmeler yapmış, ardından aynı amaçla Yunanistan'a da gitmiştir. Eisenhower'ın öncelikli amacı, iki ülke arasındaki muhtemel komuta ihtilaflarını müzakereler yoluyla aşmaktır; ayrıca ulaşım altyapısı, limanlar, hava üsleri ve ikaz sistemleri gibi unsurların NATO standartlarına uygunluğu konusuna özel önem verilmiştir (Çıfci, 2022: 372-373). Yapılan değerlendirmeler neticesinde Türkiye ve Yunanistan'ın Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlanmaları kararlaştırılmış; karargâhın İzmir'de kurulması ve genel merkezin Napoli'deki Güney Avrupa Müttefik Komutanlığı'na bağlanması öngörülmüştür. İzmir karargâhında Türk ve Yunan subayların görev alması, planlama faaliyetlerine katılmaları ve ABD'li bir generalin komutan olarak bulunması düşünülmüştür; Ege Denizi'ndeki bazı kontrol bölgelerinin Yunanistan'a bırakılması önerisi ise NATO Konseyi tarafından reddedilmiştir (Soysal, 1997: 151). Yaklaşık aynı günlerde Washington Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na, oradan da Başbakanlığa iletilen 17 Mart 1952 tarihli bir rapor, dönemin Türkiye'sinin Dwight D. Eisenhower'a yönelik bakış açısını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. "Amerikan Seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı Adayları Hakkında" başlığını taşıyan bu rapor, yaklaşan ABD başkanlık seçimlerinde aday olan ya da aday olması beklenen isimleri değerlendirmiştir. Raporda kullanılan ifadelerden, seçimleri

Eisenhower'ın kazanmasının Türkiye açısından daha uygun ve faydalı bir sonuç olacağı yönünde bir kanaatin öne çıktığı anlaşılmaktadır (Çifci, 2022: 375).

Eisenhower'ın Mart 1952'deki Ankara görüşmelerinde JAMMAT Şefi Tümgeneral Arnold'dan ABD Askerî Yardım Misyonu'nun faaliyetleri hakkında bilgi alınmış; Türkiye'nin savunma gücü, ordunun donanımı ve NATO planlarına uyumu gibi teknik hususlar ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. NATO planları doğrultusunda Türkiye'nin ordusunu büyütmeceği ve alınacak askerî yardımın miktarı değerlendirilmiş; Eisenhower, Türk ordusunun savaşçı niteliğine dikkat çekmiş ve Türkiye'nin NATO ordularıyla aynı seviyeye getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Eisenhower raporlarında Türk yetkililerin üretim kapasitesinden yoksun oldukları, bu nedenle askeri yardımın elzem olduğu vurgulanmış; buna karşın Türk yetkililerin taarruza uğramaları durumunda direnç göstereceklerini ifade etmeleri dikkat çekmiştir. Türk askerinin maliyet-etkinliği de Eisenhower'ın değerlendirmelerinde öne çıkmış, günlük maliyeti yalnızca 21 ABD sent olarak belirtilmiştir; bu tespit, Türkiye'nin hem stratejik hem ekonomik açıdan desteklenmesi gereken bir ülke olarak algılanmasına katkı sağlamıştır (Çifci, 2022: 375).

Raporda, Eisenhower'ın diğer adaylardan farklı olarak Avrupa'ya yapılan askerî yardımların sürdürülmesi gerektiği yönünde bir görüşe sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, onun Avrupa'ya yönelik yardımların hiçbir şekilde boşa gitmediğini savunarak bu politikayı güçlü biçimde desteklediğine dikkat çekilmiştir. Başkanlık seçimlerinde ise en yoğun rekabetin General Eisenhower ile Senatör Taft arasında yaşandığı belirtilmiş; Eisenhower'ın en büyük dezavantajının, o dönemde Avrupa'da görevde bulunması nedeniyle seçim kampanyasından ve politik mücadelenin merkezinden uzak kalması olduğu ifade edilmiştir (BCA, 030.10.00.00 / 64.374.07. 17 Mart 1952).

Eisenhower'ın ardından General Matthew Ridgway ve NATO Güney Avrupa Komutanı Amiral Carney gibi yüksek rütbeli komutanlar Türkiye'yi ziyaret ederek doğu sınırındaki birlikleri denetlemiş, Boğaz savunması ve müşterek harekât kabiliyetleri üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Ancak NATO'ya bağlı ABD'li askeri danışmanların çoğu, Türk ordusunun kara-hava iş birliği konusunda yeterli entegrasyonu sağlayamadığını vurgulamıştır. Üçüncü Ordu ve İkinci Ordu tarafından Eylül 1952'de gerçekleştirilen tatbikatlarda müşterek harekâtın modern anlamda uygulanmasında sıkıntılar gözlenmiş; bu tespitler Türk ordusunun NATO'ya entegrasyon sürecinde aşılması gereken alanları ortaya koymuştur. Eylül 1952'nin ikinci yarısında Mareşal Montgomery'nin de ziyaretleriyle Trakya ve doğu sınırlarındaki birlikler incelenmiş, ortak savunma konseptine vurgu yapılmıştır (Vatan, 17–26 Eylül 1952: 1-5). 1952 sonu ve 1953 başında gerçekleştirilen toplantılarla Türk ordusunun NATO

standartlarına uygunluğunu artırma, harp planlarını revize etme ve sivil-askerî uyumu sağlama hedefleri pratik uygulamalara dönüşmeye başlamıştır (Çifci, 2022: 378).

ABD Askerî Yardım Misyonu'nun (JAMMAT/TUSAM vb.) faaliyetleri yalnızca malzeme ve teçhizat sağlamakla sınırlı kalmamış; stratejik planlama, eğitim sistemleri, kadro organizasyonu ve muharebe düzenlemelerine kadar Türk ordusunun pek çok yapısal unsurunu doğrudan etkilemiştir. JAMMAT raporlarında, Türk Kara Kuvvetleri'nin insan gücünün sayısal olarak yeterli olduğu; fakat eğitimsizlik, donatım eksiklikleri ve koordinasyon zafiyetleri nedeniyle etkin bir savaş hazırlığına sahip olmadığı ifade edilmiştir. Özellikle zırhlı birliklerin sevk ve idare yeteneğinde eksiklikler, farklı kıtalarda kullanılan tankların sınıf ve tip farklılıklarının eğitim bütünlüğünü ve bakım sistematikliğini olumsuz etkilemesi gibi sorunlar vurgulanmıştır. Bu tespitler doğrultusunda ABD subaylarının önerileriyle sınıf birliği esasına dayalı yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır (Sarınay, 1988: 89; Erhan, 2001: 550).

Kara Harp Okulu, Harp Akademileri ve yedek subay okullarında uygulanan eğitim programlarında ABD modeli esas alınmış; temel muharebe eğitimleri ile taktik uygulamalar yeniden yapılandırılmıştır. JAMMAT'ın önerisiyle kurulan "Sahra Eğitim Ekipleri", uygulamalı saha eğitimi vererek birliklerin savaşma yeteneğini artırmayı amaçlamış, ancak bu ekiplerin sayıca yetersiz kalması eğitimin kurmay seviyesinde etkili olmasını engellemiştir. Türk subay kadrosunun bir kısmı geleneksel yapıyı devam ettirmekte direnç gösterirken genç subaylar ABD eğitim programlarını daha çabuk benimseyerek dönüşümde aktif rol oynamıştır (Akalın, 2003: 291–301). Astsubay sınıfının güçlendirilmesi JAMMAT'ın önemle üzerinde durduğu başlıklardan biri olmuş; astsubay okullarında modern müfredatların uygulanması, teknik bilgi ve liderlik becerilerinin kazandırılması, eğitim araçlarının modernize edilmesi ve yurt dışı eğitim imkânlarının artırılması tavsiye edilmiştir. Buna ek olarak ikmal teşkilatı ve lojistik altyapının yetersizliği tespit edilerek personel eğitiminin ve teknik kapasitenin artırılması gerektiği vurgulanmıştır (Çifci, 2022: 379-380).

Stratejik zihniyet dönüşümü de misyonun etkilediği alanlardan biridir. Türk ordusunun NATO komuta yapısına bağlı çalışabilmesi için subaylar arasında ortak harekât anlayışının yerleşmesi, emir-komuta zincirinin NATO standartlarına göre şekillenmesi ve planlama süreçlerinde disiplinli bir görev bölümü hedeflenmiştir. Bu çerçevede altı piyade tümeni ile altı zırhlı tugayın NATO'ya tahsis edilmesine karar verilmiş; bu birliklerin donatımı ve eğitim süreci doğrudan ABD kontrolünde planlanmıştır. Ancak İngiliz kaynakları bu birliklerin savaş gücünün Batı Avrupa muadillerinin gerisinde kaldığını; zırhlı birliklerin etkinliğinin düşük, topçu teşkilatının dengesiz olduğunu belirtmiş ve bazı raporlarda Türk ordusu "ikinci sınıf" bir ordu olarak tanımlanmıştır (Çifci, 2022: 382). Buna rağmen yapılan yeniden düzenlemeler

muharip kuvvetlerin müşterek harekâta uyumunu, yardımcı sınıfların (muhabere, ulaştırma, istihkâm, ordonat vb.) organizasyonunu ve planlama kapasitesini artırmaya yönelik somut adımlar içermiştir.

1952 sonrasında JAMMAT'ın önerileri doğrultusunda pek çok tabur ve tugay NATO harekât planlarına göre yeniden düzenlenmiş; muhabere sınıfı, ulaştırma birlikleri, istihkâm ve ordonat gibi yardımcı örgütlerin yapısı ABD sistemine göre yapılandırılmıştır. Bu değişimler hem taktik-teknik düzeyde hem de eğitim ve lojistik alanlarında kalıcı etkiler bırakmış; NATO entegrasyonu yalnızca askerî donanımın yenilenmesi değil, aynı zamanda örgüt kültürü ve harekât anlayışında da dönüşümü zorunlu kılmıştır (Sarınay, 1988: 89; Erhan, 2001: 550).

3.4. Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Türk Kara Kuvvetlerinin Yeniden Yapılanmasına Yönelik Eleştiriler

Ocak 1952 tarihli JAMMAT raporu ile Türk Kara Kuvvetleri'nin, 1947-1952 yılları arasında geçirdiği yeniden yapılanma süreci incelenmiş ve ABD'li gözlemcilerin sahadaki değerlendirmeleri ortaya konmuştur. Raporda, eğitim merkezlerinde Amerikan askerî metodolojisinin giderek daha fazla uygulanmaya başlandığı, personelin eğitim durumuna göre donatım faaliyetlerinin sürdürüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte, personel yetersizliği ve özellikle astsubay sınıfındaki eksikliklerin ciddi bir sorun teşkil ettiği vurgulanmıştır. Bu eksiklikleri gidermek için asker alımının yılda üç döneme çıkarıldığı ve modern personel sınıfının kurulduğu ifade edilmiştir (Çifci, 2022: 379). Ancak ordunun savaş etkinliği bakımından hâlen savunma odaklı bir yapıya sahip olduğu, taarruz kapasitesinin sınırlı kaldığı değerlendirilmiştir. JAMMAT raporlarında, Türkiye'nin NATO standartlarına uyum sürecinde karşılaştığı en önemli sorunlardan birinin ikmal teşkilatındaki yetersizlikler olduğu belirtilmiştir. Sanayi üretim kapasitesinin düşüklüğü, teknik personel eksikliği, planlama zaafları, idarî hantallık ve mühimmat stoklarının sınırlılığı, ordunun genel etkinliğini zayıflatan temel unsurlar olarak öne çıkmıştır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modern savaş koşullarına tam olarak uyum sağlamasını ve NATO hedefleriyle bütünleşmesini güçleştirmiştir. Ayrıca toplam personelin yalnızca küçük bir kısmının muvazzaf subay ve astsubaylardan oluşması, seferberlik hâlinde ordunun yeterli harp gücüne ulaşmasını engelleyen bir başka yapısal eksiklik olarak görülmüştür. Modern askerî birlikler açısından yapılan karşılaştırmalarda ise Türk Kara Kuvvetleri'nin, Amerikan ordusundaki muadillerine göre belirgin bir kuvvet dengesizliği içinde bulunduğu tespit edilmiştir. JAMMAT değerlendirmelerine göre, bir Türk piyade tümeni zayıf donanımlı bir Amerikan piyade alayına,

bir Türk zırhlı tugayı ise takviyeli bir Amerikan tank taburuna denk düşmekteydi. Bu veriler, dönemin Türk Kara Kuvvetleri'nin muharebe gücünün Amerikan ordusunun yaklaşık üçte biri seviyesinde kaldığını ortaya koymaktadır (Güvenç, 2013: 11-15).

1952 yılı Eylül ayında ABD'li uzmanların hazırladığı başka bir değerlendirme raporu da benzer eleştiriler getirmiştir. Buna göre, Türk ordusu eğitim, lojistik ve taktik seviyelerde NATO standartlarının gerisinde kalmaktaydı. Beş yıllık yeniden yapılanma sürecine rağmen subayların geleneksel eğitim alışkanlıklarını sürdürdükleri, tatbikatlarda modern muharebe tekniklerini uygulamaya geçiremedikleri, bireysel eğitimlerde eksikliklerin devam ettiği belirtilmiştir. Özellikle gece muharebelerine yönelik tekniklerin sahaya yansıtılamaması, II. Dünya Savaşı sonrası gelişen ortak harekât anlayışına yeterince entegre olunamadığını göstermekteydi (Çifci, 2022: 380).

Benzer eleştiriler İngiliz askerî gözlemcilerin raporlarında da yer almıştır. İngiliz raporlarına göre, 1950–1951 döneminde Türk ordusunun silah ve teçhizat yetersizliği, koordinasyon eksiklikleri, modern muharebe tecrübesinden yoksun oluşu ve astsubay kadrosundaki zafiyet, modern savaş için hazır olmadığını ortaya koymaktaydı. Şubat 1952'de İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Alexander Knox Helm, ABD yardımlarının artmasına rağmen Türk ordusunun hâlen savunma odaklı bir yapıda olduğunu ve modern savaşın yükünü taşımakta zorlandığını ifade etmiştir. Buna karşın bazı iyileştirmeler sonucunda altı zırhlı tugay ve altı piyade tümeninin NATO planlarına uygun hâle getirildiği kaydedilmiştir. Ancak İngiliz raporları, özellikle zırhlı birlikler ve topçu sınıfında ciddi eksikliklerin sürdüğünü vurgulamıştır. Örneğin, İngiliz ordusunda bir tûmende otuz altı top bulunurken, Türk ordusunda bu sayı yetmiş ikiye çıkmaktaydı. Nicel fazlalığa rağmen nitelik, koordinasyon ve etkinlik bakımından önemli sorunların varlığı dikkat çekmekteydi (Çifci, 2022: 382). Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri, İngiliz raporlarında “iyi bir ikinci sınıf ordu” olarak tanımlanmıştır. Eğitim, hareketlilik ve harekât kabiliyeti açısından Batı Avrupa ordularının gerisinde kaldığı açıkça belirtilmiştir.

Bu süreçte, NATO üyeliğinin ardından yeniden yapılanma süreci İngiliz ve ABD askerî yetkililerinin raporlarında ayrıntılı biçimde kayda geçirilmiştir. NATO çerçevesinde sağlanan askerî yardımlar ve teknik eğitimler özellikle ağır topçu, füze sistemleri ve istihkâm sınıfında teknik bilgi düzeyinin yükselmesini sağlamışsa da bu ilerleme üst kademelerde aynı düzeyde gerçekleşmemiştir (Aydemir, 2010: 18-19). İngiliz raporlarına göre üst rütbeli subaylar çağdaş savaşın gerektirdiği liderlik vasıflarına sahip değildi. Yüksek askerî eğitim eksikliği, dış eğitime kapalı tutumlar ve terfi sistemindeki yetersizlikler bu durumu kronik hâle getirmişti. İngiliz Askerî Ataşesi Tümgeneral E. C. Mitford, Türk subaylarının gece harekâtlarına

hazırlıksız olduğunu ve tatbikatlarda saat 17.00'den sonra askeri faaliyete katılmadıklarını kaydetmiştir (Çifci, 2022: 404).

Astsubay sınıfı da yoğun eleştirilerin hedefi olmuştur. ABD'nin yönlendirmelerine rağmen, nicelik ve nitelik bakımından istenen düzeye ulaşamamıştır. 1960 yılına gelindiğinde astsubay mevcudu hâlen %35 oranında eksikti. İngiliz raporlarında yalnızca sayısal eksiklik değil; özlük hakları, görev şartları ve maaş yetersizlikleri de eleştirilmiş, bu şartlarda niteliğin artmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca subay sınıfında da asteğmenlerin büyük kısmı eğitim bakımından mükemmeliyete ulaşamamıştı (Güvenç, 2013: 186).

Teşkilatlanma bakımından NATO'nun "Kitlesel Karşılık Stratejisi"ne intibak çabaları Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasında etkili olmuştur. Ancak 1957 sonrasında ABD'nin ordunun küçültülmesini öngören taleplerine, SSCB tehdidini doğrudan sınırlarında hisseden Türk Genelkurmayı karşı çıkmıştır. Mevcut birliklerin lağvedilmesinin savaş kapasitesini azaltacağı gerekçesiyle bu taleplere sıcak bakılmamıştır (Hürkan, 2005: 198-199). 1959 yılı itibarıyla Türk Kara Kuvvetleri'nin kâğıt üzerindeki yapısı 11 piyade tümeni, 3 dağ tümeni, 3 süvari tümeni, 2 jandarma tümeni, 1 zırhlı tümen karargâhı ve 6 zırhlı tugay gibi geniş bir teşkilatı kapsamaktaydı. Ancak bu birliklerin nitelik ve muharebe etkinliği NATO standartlarının altında kalmıştır.

Türk Genelkurmayı'nın örgütsel yapısı ABD modeline benzerlikler taşısa da İngiliz raporlarında Alman askerî sisteminin izlerinin sürdüğü belirtilmiştir. Personel (J1) ve Lojistik (J4) başkanlıkları ABD modelini yansıtsa da uygulamada Alman etkisi devam etmiştir. Güvenç, 2013: 179). 1956'da JAMMAT Başkanlığı'na getirilen Tümgeneral Dewey'in, selefi Shephard kadar etkin bulunmaması ABD'nin etkisini görece azaltmıştır. Bununla birlikte, 1960'a gelindiğinde ABD etkisinin eğitim dokümanlarından silah sistemlerine kadar Türk ordusu içinde yaygınlaştığı görülmekteydi. Ancak İngiliz raporlarına göre Türkiye'nin kendi askerî bilgi ve teknolojisini üretememesi ABD rehberliğine bağımlılık doğurmuş, bu da uzun vadede bir handikap olarak değerlendirilmiştir. 27 Mayıs 1960 askerî darbesi ise İngilizler tarafından yeniden yapılanma süreci için bir tehdit olarak görülmüştür. Darbe sonrasında ordunun iç güvenliğe yönelmesi, yapılan tasfiyeler ve tayinler reorganizasyonun yavaşlamasına yol açmıştır. İngiliz değerlendirmelerine göre reorganizasyonun ivmesi ancak 1962'nin sonlarında yeniden kazanılabilecekti (Sander, 1979: 211). 1962 yılı sonlarında NATO içinde yapılan genel askerî incelemelerde, Türk ordusunun SHAPE tarafından öngörülen standartları tam anlamıyla karşılayamadığı yönünde bir kanaat oluşmuştur. Seferberlik günü için hazırlık düzeyi kâğıt üzerinde %85'e kadar çıkmış görünse de bu oran gerçek bir seferberlik anı için yeterli bulunmamış; özellikle lojistik, ikmal ve uzun süreli harekât

kapasitesi açısından ciddi eksiklerin sürdüğü değerlendirilmiştir. Bu tabloya bakıldığında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin konvansiyonel bir çatışmayı uzun vadede devam ettirecek yapıya henüz ulaşmadığı, mevcut şartlarda daha çok gayrinizami harp yöntemleriyle etkili olabileceği düşüncesi öne çıkmıştır. Bu döneme ilişkin raporlar birlikte değerlendirildiğinde, Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasındaki temel çelişki net biçimde ortaya çıkmaktadır. Truman Doktrini'nin ardından hedeflenen, dış desteğe bağımlılığı düşük, modern ve kendi karar süreçlerini uygulayabilecek bir askerî yapı oluşturmaktı; ancak pratikte ortaya çıkan tablo, Türkiye'nin savunma alanında giderek NATO'ya ve özellikle ABD'ye daha sıkı biçimde bağlandığını göstermektedir. Eğitim anlayışından sınıf okullarının programlarına, lojistik düzenlemelerden harekât konseptine kadar birçok unsurun doğrudan Amerikan modeline göre şekillendirilmesi, modernleşme sürecini hızlandırırsa da kurumsal dönüşümün dış aktörlerin yönlendirmesine açık hâle gelmesine neden olmuştur. Dönemin karar alıcılarının kısa vadeli ihtiyaçları önceleyen yaklaşımı, sağlanan askerî ve ekonomik yardımların uzun erimli etkilerini irdelemeyi ikinci plana itmiş; yardımların hangi stratejik amaçlarla verildiği, ne tür bağımlılık ilişkileri yaratabileceği gibi kritik sorular çoğu zaman tartışılmamıştır. Böyle bir ortamda yardım miktarının artması, niteliksel sonuçları hesaba katılmadan başlı başına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, dış yardımlarla tedarik edilen teçhizatın işletilmesi, bakımı ve uygun şekilde korunması ilerleyen yıllarda bütçe üzerinde ciddi bir mali yük oluşturmuştur. Bu yük karşısında yapısal ve kalıcı çözümler geliştirmek yerine yeniden dış kaynaklara yönelmek tercih edilmiş; böylece bağımlılık ilişkisi daha da pekişmiştir. Üstelik sağlanan yardımlar, Türkiye'nin öngördüğü veya ihtiyaç duyduğu seviyelerin oldukça gerisinde kaldığından, bu yaklaşım ordunun gerçek kapasite sorunlarını gidermekte yetersiz kalmıştır. JAMMAT ve İngiliz raporlarında sıkça vurgulanan teknik personel eksikliği, ikmal teşkilatındaki yetersizlikler ve yerli savunma sanayisinin sınırlı kapasitesi, Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla sürdürülebilir bir askerî güç yaratmasını güçleştirmiştir. Bu koşullar altında, modernizasyon süreci kendi ayakları üzerinde durabilen bir ordu yaratmak yerine, NATO standartlarının ancak dış rehberlikle uygulanabildiği, teknolojik ve doktrinel açıdan dış bağımlılığın arttığı bir yapı üretmiştir. Böylece, başlangıçta öngörülen ulusal askerî kapasiteyi güçlendirme hedefi ile ortaya çıkan kurumsal bağımlılık arasındaki gerilim, 1950'ler ve 1960'lar boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO içindeki konumunu belirleyen en kritik unsurlardan biri hâline gelmiştir.

SONUÇ

Türkiye'nin NATO'ya üye olma süreci, yalnızca bir dış politika tercihi değil; askeri, siyasi ve ideolojik alanlarda köklü bir dönüşümün ifadesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen yeni uluslararası sistemde Türkiye, güvenliğini sağlamak ve Batı bloğu içinde kalıcı bir konum elde etmek amacıyla Atlantik ittifakına yönelmiştir. 1946 sonrası Sovyet baskısı, Boğazlar ve Doğu sınırı üzerindeki Sovyet taleplerinin yarattığı güvenlik bunalımı, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan süreçte Türkiye, giderek ABD öncülüğündeki güvenlik mimarisine eklemlenmiştir. Bu bağlamda NATO üyeliği, Türk dış politikasının Batı'ya yönelişinin en somut adımı olmuştur.

1952'de gerçekleşen üyelik, yalnızca diplomatik bir kazanım olmamış; aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yapısal, doktriner ve teknolojik dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Subay ve astsubay eğitiminden yardımcı sınıfların yeniden düzenlenmesine, lojistik organizasyondan doktrinel belgelere kadar birçok alanda NATO standartları benimsenmiştir. Bu dönüşümün fikrî ve kurumsal temelini, 1947 sonrasında Truman Doktrini kapsamında başlatılan Amerikan askerî yardım misyonları, Türkiye'nin güvenlik mimarisinde yalnızca teknik bir destek mekanizması olarak değil, aynı zamanda ordunun kurumsal yapısını dönüştüren çok katmanlı bir reform programı olarak işlev görmüştür. Doktrinin ilanı ile birlikte ABD'nin Türkiye'ye yönelik stratejik yaklaşımı resmî bir çerçeveye kavuşmuş; Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye gönderilen askerî inceleme heyetlerinin hazırladığı raporlar, Kara Kuvvetleri'nin yeniden yapılanmasında yalnızca bir teknik envanter çalışması değil, aynı zamanda ordunun geleceğine yönelik bir yol haritası işlevi görmüştür. Bu raporlarda personel dağılımı, sınıf yapıları, lojistik depolar, motorlu birliklerin durumu, cephaneliklerin kapasitesi, muhabere altyapısının yetersizlikleri, astsubay sınıfındaki ciddi açıklar, eğitim araç gereçlerinin eksikliği ve seferberlik planlarının güncellenmemiş olması gibi yapısal sorunlar detaylı olarak ortaya konmuştur. Türk tarafı, bu raporların bulgularını yalnızca kısa vadeli bir teknik modernizasyon aracı olarak değil, Kara Kuvvetleri'nin topyekûn yeniden yapılandırılması için temel başvuru kaynağı olarak değerlendirmiştir. Özellikle 1947 sonrasında faaliyet göstermeye başlayan JAMMAT (Joint American Military Mission for Aid to Turkey) ve daha sonra bunun alt yapısı üzerine inşa edilen TUSAG (Turkey United States Army Group) gibi mekanizmalar, hem askerî yardımın dağıtımını hem de ordunun yapısal dönüşümünün planlanması konusunda belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu misyonlar, Amerikan savunma planlamasının sahaya yansıyan araçları olarak, Türk ordusunun savaş zamanı seferberlik kapasitesinden lojistik sistemine, eğitim doktrininden sınıf okullarının

teşkilatlanmasına kadar çok geniş bir alanda düzenleyici ve yönlendirici etki yaratmıştır. Bu dönemde harp okulları, sınıf okulları ve askerî akademilerin müfredatı Amerikan harp akademilerinin ders programları esas alınarak yeniden tasarlanmış; kurmaylık sistemi, operasyon planlaması, birlik sevk ve idaresi gibi alanlarda Batılı metodolojinin standartları Türk subay eğitimine yerleştirilmiştir. Subay adaylarına verilen taktik, operasyonel planlama, komuta-kontrol, ateş desteği koordinasyonu, lojistik yönetimi gibi derslerin içeriği büyük ölçüde ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında geliştirdiği eğitim modeline uyarlanmıştır.

Harp Akademileri'nin çalışma tarzında devir teslim edilen yeni öğretim yöntemleri, case-study uygulamaları, saha tatbikatlarının yoğunlaştırılması ve karar alma süreçlerinin simülasyon temelli kurgulanması gibi yenilikler bu dönemde kurumsal hâle gelmiştir. Sahra eğitim ekiplerinin Türkiye'ye gönderilmesi ve birliklerin bizzat kendi garnizonlarında Amerikan uzmanlarla birlikte modern eğitim yöntemlerini uygulamaya başlaması, ordunun dönüşümünde pratik ve hızlı sonuçlar doğurmuştur. JAMMAT tarafından görevlendirilen bu ekipler, topçu atış kontrolü, piyade muharebe teknikleri, zırhlı birliklerin kullanımı, motorize hareketlilik, iletişim ve keşif faaliyetleri gibi alanlarda Amerikan doktrininin esaslarını birliklere aktarmış; eğitim kılavuzları, saha el kitapları ve standart operasyon prosedürleri bu ekiplerin çalışmalarıyla Türkiye'de yaygınlaştırılmıştır. Aynı süreçte yüzlerce Türk subayı ABD'de Fort Knox, Fort Benning, Fort Leavenworth gibi merkezlerde çeşitli kurslara gönderilmiş ve bu kurslarda edinilen bilgi birikimi Türkiye'ye taşınarak yeni eğitim modelinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Bu geniş kapsamlı dönüşüm, Türkiye'nin NATO üyeliği öncesi ordusunu Batı standartlarına uyumlu bir yapıya kavuşturma çabasının doğrudan bir sonucudur. Truman Doktrini'nin sunduğu askerî yardım altyapısı, yalnızca teçhizat temin eden bir program değil; eğitim, doktrin, komuta sistemi, lojistik, personel yapısı ve askerî bürokrasinin bütün katmanlarını etkileyen yapısal bir modernleşme sürecinin taşıyıcısı olmuştur. Bu nedenle 1947 sonrası Amerikan yardım misyonlarının Türk ordusu üzerindeki etkisi, dönemin hemen ihtiyaç duyulan güvenlik gereksinimlerini aşarak, Türkiye'nin Atlantik savunma sistemine dâhil olduğu 1952 sonrasında bile devam eden uzun soluklu bir kurumsal dönüşüm yaratmıştır. Bununla birlikte, bu süreç modernleşme ile bağımlılık arasında bir ikilem yaratmıştır. Bir yandan Türkiye, NATO üyeliği sayesinde güvenlik garantisi kazanmış, ordu modernizasyonunda önemli ilerlemeler sağlamıştır. Öte yandan bu modernleşme, büyük ölçüde ABD'den gelen askeri yardımlara ve teknoloji transferine dayanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin savunma alanında dışa bağımlılığını artırmış; stratejik kararlarında Washington'un etkisini güçlendirmiştir. Truman Doktrini ile başlayan ve NATO sürecinde devam eden bu yardım mekanizmalarının, Türkiye'nin kendi harp sanayisi ve askeri üretim kapasitesi üzerinde

kısıtlayıcı bir etki yarattığı yönündeki eleştiriler zamanla güç kazanmıştır. Eleştiriler, özellikle askeri yardımların uzun vadede Türkiye'nin kendi üretim kapasitesini sınırlandırdığı, bağımsız savunma sanayisinin gelişimini geciktirdiği yönünde yoğunlaşmıştır.

NATO'ya üye olduktan sonra da Türkiye'ye yönelik eleştirilerin sürmesinin temel nedeni, ittifakın sağladığı avantajlarla birlikte artan bağımlılık ilişkisinin zamanla daha görünür hâle gelmesidir. 1950'lerin sonuna gelindiğinde Türk Silahlı Kuvvetleri envanterinin büyük bölümü ABD menşeli teçhizattan oluştuğu için yedek parçadan eğitime, lojistikten bakım-onarıma kadar pek çok alanda dışa bağımlılık kroniklemişti. Bu yapı, yerli üretim kapasitesinin gelişmesini geciktirirken stratejik karar alma süreçlerinde de Türkiye'nin manevra alanını daralttı. Ayrıca Türkiye, NATO'nun güneydoğu kanadında "cephe ülkesi" konumundan hiçbir zaman tam olarak çıkamadı; coğrafi olarak kritik bir bölgeyi savunmakla yükümlü olmasına rağmen ittifakın siyasi ve askerî karar mekanizmalarında sınırlı bir etkiye sahip oldu. Bu durum, Türkiye'nin üzerine düşen askerî yükümlülüklerin ağırlığına karşın ittifak içinde karşılık bulamadığı yönündeki eleştirileri besledi. Seferberlik günü hazırlık yükümlülüklerinin yüksekliği ve NATO içerisinde çoğunlukla "bekçi devlet" rolüyle konumlandırılması, üyelik sonrası dönemde de eleştirel söylemlerin devam etmesine yol açtı.

Diğer taraftan Türkiye'nin NATO içindeki rolü de tartışmalı bir nitelik taşımaktadır. Türkiye, Soğuk Savaş boyunca çoğunlukla "cephe ülkesi" konumunda değerlendirilmiş; NATO'nun güneydoğu kanadında Sovyetlere karşı bir tampon devlet işlevi görmüştür. Bu konum, Türkiye'ye stratejik önem kazandırmakla birlikte, ittifakın karar mekanizmalarında sınırlı bir etkinlik sağlamıştır. Özellikle savunma planlamaları, seferberlik günü hazırlıkları ve kuvvet tahsisleri gibi teknik konularda Türkiye'den istenen yükümlülüklerin artmasına karşın, karar süreçlerine katılım nispeten sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin NATO'ya katılımı, bir yandan Batı güvenlik mimarisine dahil olma başarısını temsil ederken, diğer yandan askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda bağımlılık risklerini beraberinde getirmiştir.

Tez çalışmamda yararlandığım arşiv belgeleri, resmi raporlar ve diğer kaynaklar göstermektedir ki, Türkiye'nin NATO üyeliği, bir askeri ittifaka katılımın ötesinde; ulusal güvenlik stratejisinin yeniden tanımlandığı, savunma anlayışının Batılı normlara göre kurgulandığı ve ordu-siyaset ilişkilerinde yeni dengelerin belirlendiği çok katmanlı bir dönüşüm sürecidir. Bu dönüşüm, Türkiye'nin modernleşme yolunda önemli fırsatlar sunduğu kadar, bağımlılık ve cephe ülkesi olma ikilemini de beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

a) Amerikan Arşivi

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “ABD Büyükelçisi’nin Türkiye’ye Yardımın Sürdürülmesini Tavsiye Eden Ek Raporu” .s. 185. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d185>

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “Britanya Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına Muhtıra”, 26 Şubat 1947. s. 59. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/pg_59

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı’ndan (Acheson) Amerikan Dışişleri Bakanlığına”: s. 30-31. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d31>

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “Türkiye ve Yunanistan’ın Desteklenmesi Yönünde Karar Tutanağı”, 26 Şubat 1947 s. 35. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d35>

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “Dışişleri Savaş ve Donanma Bakanları Arasında Yapılan Toplantı Tutanağı”: s. 55. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d55>

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (FRUS), The Near East and Africa, 1947, Vol. V, United States Government Printing Office, Washington, 1971. “Amerikan Dışişleri Bakanlığından Türkiye’deki Büyükelçiliğe” 29 Şubat 1947. s. 43. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d43>

b) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-1-0-0 / 57.348.02

BCA, 30-1-0-0 / 12.70.05
 BCA, 30-1-0-0 / 61.374.07
 BCA, 30-10-0-0 / 52.345.28
 BCA, 30-10-0-0 / 137.980.15
 BCA, 30-18-1-2 / 124.90.09
 BCA, 30-10-0-0 / 85.564.07

Sürelî Yayınlar

Akşam (1946, 5 Nisan). “Aziz dostlarımız hoş geldiniz.” 1.
 Akşam (1947, 16 Mart). “Amerikan yardımı dolayısı ile iki yanlış tefsir.” 1.
 Akşam (1949, Mart 18). “Amerika azimkâr davranacak.” 1.
 Cumhuriyet (1947, 13 Mart). “Truman’ın Tarihi Nutku.” 1,3.
 Cumhuriyet (1947, 13 Mart). “Truman’ın Nutku.” 3.
 Cumhuriyet (1947, 14 Mart). “Bir dönüm noktası.” 1,3.
 Cumhuriyet (1947, 15 Mart). “Rus basını Truman’a karşı hücumu geçti.” 1.
 Cumhuriyet (1947, 21 Mart). Rusya’da hüküm süren huzursuzluklar.” 3.
 Cumhuriyet (1947, Nisan 8). “Amerikan yardımı için Rusya’nın nokta-i nazarı.” 3.
 Cumhuriyet (1947, Mayıs 24). “Evvelki gün gelen Amerikan askerî heyeti.” 1.
 Cumhuriyet (1947, Haziran 18). “Amerikan heyeti başkanı basına izahat verdi.” 1.
 Cumhuriyet (1947, 29 Haziran). “Amerikan Yardımı.” 1,4.
 Cumhuriyet (1948, 27 Mart). “Truman’ın yardıma dair basına yeni beyanı.” 1,3.
 Ulus (1947, 15 Mart). “Barış kurucu Amerika.” 1.
 Ulus (1948, 11 Eylül). “Türkiye’ye ayrılan Marshall Yardımı” 1,4.

Kitaplar

Acheson, D. (1987). *Present at the creation: My years in the State Department*. New York: W. Norton & Company.
 Akalın, C. (2003). *Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1 Olaylar, Belgeler (1945-1952)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
 Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
 Ataöv, T. (2006). *Amerika-NATO ve Türkiye*, 2. Baskı. İstanbul: İleri Yayınları.
 Ataöv, T. (1965). *Turkish Foreign Policy 1939-1945*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

- Ateşalp, F. (1958). *Ordudonatım Tarihçesi*, Ord. Ok. Ankara: Teksir Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1979). *Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın*, C.I, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydoğan, M. (2003). *Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye (Cilt II)*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Bayar, M. H. (2009). *Askeri Okulların Tarihçeleri*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Best Jr, R. A. (1986). *Co-Operation with Like-Minded Peoples: British Influences on American Security Policy (1945-1949)*, New York: Greenwood Press
- Boratav, K. (2004). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*. 8. Basım, Ankara: İmge Yayınları.
- Bölükbaşı, S. (2005). *Türk Dış Politikası ve NATO*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Celep, B. (2020). Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (Jammat) ve Türkiye'deki Faaliyetleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Cohen, M. J. (1997). *Fighting World War Three from the Middle East: Allied Contingency Plans (1945-1954)*. Routledge.
- Çifci, E. (2022). Prusya'dan NATO'ya Türk Ordusunda Batı Etkisi. İstanbul: Kronik Kitap.
- Erendil, M. (1988). *Topçuluk Tarihi*. Ankara: Genelkurmay ATASE yayınları.
- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara: Beşnur Matbaası.
- Fahri, M. (1966). *Amerikan Harp Doktrinleri*. İstanbul: Yön Yayınları.
- Forrestal, J. (1951). *The Forrestal Diaries: The Inner History of the Cold War*, Ed. Walter Millis, Cassel – Company Ltd. , London.
- Gaddis, J. L. (2020). *Soğuk Savaş: Pazarlıklar-Casuslar-Yalanlar Gerçek*, Çev. Dilek Cenkçiler, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1948). *Amerikan Türk Yardım Programı*, Çev. Cenan Sahir Silan. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1999). *İstihkâm Sınıfı ve Okul Komutanlığı Tarihçesi*. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.
- Güvenç, S. (2013). *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gürel, N. (1951). *Astsubaylar*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Humbaracı, A. (1958). *Middle East Indictment: From the Truman Doctrine, the Soviet Penetration and Britain's Downfall to the Eisenhower Doctrine*. London: Robert Halle Limited.
- Hürkan, H. (2005). *Asker Gözü İle: 27 Mayıs'a Doğru DP Devrinde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Ed. Serhat Hürkan, Ankara.
- Hürkan, S. (2016). *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*. İstanbul: Sinemis Yayınları.

- Halle, L. J. (1976). *Soğuk Harp*, Çev. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- İskora, M. M. (1968). *Harp Akademileri tarihçesi (1930–1965)* (Cilt 2). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Karakaş, N. (2013). *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1945)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı, (1996). *Kara Kuvvetleri Tarihi*. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Kelly, D. (1952). *The Rulling Few*, Hollis & Carter: London.
- Kuniholm, B. R. (1984). *The Near East Connection Greece and Turkey in the Reconstruction and Security of Europe (1946-1952)*, Hellenic Massachussetts.
- Kurtcephe, İ. & Balcıoğlu, M. (1991). *Kara Harp Okulu Tarihi*. Ankara: Kara Harp Okulu Matbaası.
- NATO. (1992). *Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı: NATO El Kitabı*, Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Servisi.
- NATO. (1965). *Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı: NATO El Kitabı*, Paris: Kuzey Atlantik Andlaşması Enformasyon Servisi.
- Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Sander, O. (1989). *Siyasi tarih: 1918–1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu (1945-1958)*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Sönmezoğlu, F. (1996). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)*, İstanbul: Der Yayınları.
- Soysal, İ. (1997). *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye: Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*, İstanbul: The ISIS Press
- Tanyeli, N. (1964). *İstihkâm Sınıfının Tarihi (1329-1964)*, İstanbul: İstihkâm Okulu Basımevi.
- Taşkıran, C. (2009). *Yüzyıllardır Harbiye*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2013). *Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C.I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923–1950)*. Ankara: Yurt

Yayınları.

Turan, İ. (1971). *NATO İttifakı'nın Stratejik ve Siyasi Sorunları*. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını.

Ünal, T. (2003). *Harp Okulu Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.

Yurdabak, T. (1979). *Harp Akademileri'nin Tarihsel Zaman Dizini (1848-1978)*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Sözlükler

Soyaslan, H. (1971). *Askeri Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi

Makaleler

Armaoğlu, F. (1995). “*Türkiye ve Batı Dünyasına Genel Bir Bakış: Dün-Bugün-Yarın*”, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Bildiriler), Hacettepe Üniversitesi AİTT Enstitüsü (Ankara 8-9 Mart 1990), Ankara: TTK Basımevi: 215-229.

Ataöv, T. (1965). *Turkish Foreign Policy 1939-1945*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

Aydoğan, E. (2003). *Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türkiye'ye etkileri*. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2(6), 491–526.

Çomak, H. (1998). İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, harbin sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri, ABD'nin Türkiye'ye yardım politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı). Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri, (20,22 Ekim 1997). Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları:460-474.

Erhan, Ç. (1996). *Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 51, Sayı: 01.

Erhan, Ç. (2001). “*ABD ve NATO'yla İlişkiler*”, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olaylar Belgeler Yorumlar, C.I, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları: 522-575.

Güvenç, S. (2010). “*ABD Askerî Yardımı ve Türk Ordusunun Dönüşümü: 1942-1960*”, Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Ed. Evren Balta Paker-İsmet Akça. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 255-284.

Gönlübol, M. & Ülman, H. (1986). “*1919-1939 Dönemi*”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, C.I, Ed., Mehmet Gönlübol, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara, s. 3-133.

- Gönlübol, M., & Ülman, H. (1986). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965), Olaylarla Türk Dış Politikası*, C.I, Ed., Mehmet Gönlübol, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara: 187-334.
- Horace, McBride L. (1948). “*Türkiye’de Bulunan Amerikan Askerî Yardım Kurulu*”, Çev. Rüştü Erdelhun, Ordu Dergisi, No:148, s. 3-8.
- Malkoç, E. (2006). *Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)*. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (9), 103.
- Yeşilbursa, B. K. (1999). *Turkey's Participation in the Middle East Command and its Admission to NATO, 1950-52*, Middle Eastern Studies, Vol.XXXV, No:4, October 1999, s. 70-102.

Tezler

- Arıoğlu, İ. (2003). *American-Turkish Relations 1945-1960: The Roots of a Long-Term Alliance*. Master's Thesis, Bilkent University.
- Bülbül, B. (2006). *Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı (1948-1957)*. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır.
- Çıfci, E. (2022). *Türk Kara Kuvvetleri Teşkilat ve Doktrininde Yabancı Kaynaklı Yeniden Yapılandırma Projeleri ve Sonuçları (1880-1960)*, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Hatırat ve Günlükler

- Aydemir, T. (2010). *Hatıratım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayar, M. H. (2006). *Yarım Asırlık Asker: Askerî Öğrencilik ve Subaylık Dönemi*, C.I, İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Erciş, M. (1997). *Yaşadım (1923-1975)*. İstanbul: Kendi Yayını.
- Kocatürk, K. (1999). *Bir Subayın Anıları (1909-1999)*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Madanoğlu, C. (1982). *Anılar (1911-1953)*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Truman, H.S. (1956). *Years of Trial and Hope*, Vol.II, New York: Doubleday & Company Inc.
- Yirmibeşoğlu, S. (1999). *Askeri ve Siyasi Anılarım*, C.I, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

ÖZ GEÇMİŞ**ENES KIRAN****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2023-2025	Amasya Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Danışman: Prof. Dr. Emine ALTUNAY ŞAM
Lisans 2017-2021	Amasya Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı